

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้คนตรีพื้นบ้านอีสาน จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนโคกล่ามวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10
2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545
3. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
4. รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้
  - 4.1 กระบวนการจัดการเรียนรู้
  - 4.2 ทฤษฎีการเรียนรู้
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 5.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 5.2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 5.3 การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 5.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 5.5 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. คนตรีพื้นบ้านอีสาน
  - 6.1 ความหมายของคนตรีพื้นบ้านอีสาน
  - 6.2 การแบ่งประเภทของกลุ่มวัฒนธรรมคนตรีพื้นบ้านอีสาน
  - 6.3 เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน
  - 6.4 ความสำคัญและประโยชน์ของคนตรีพื้นบ้านอีสาน
  - 6.5 คนตรีและการแสดงศิลปะพื้นบ้านอีสาน
7. การศึกษาตามอัธยาศัย
  - 7.1 ความเป็นมาและแนวคิดของการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 7.2 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย

- 7.3 หลักสำคัญการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
- 7.4 รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
- 7.5 องค์กรและสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย
- 7.6 ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนกับการศึกษาตามอัธยาศัย
- 8. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
- 9. บริบทชุมชน
- 10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 10.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 10.2 งานวิจัยต่างประเทศ
- 11. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้มีแนวทางการพัฒนา คือ

1.1 การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานและเร่งผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการจัดการองค์ความรู้

1.1.1 การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตใจที่ดีงาม อยู่ในกรอบของศีลธรรม และมีจิตสำนึกสาธารณะ

1) ผลักดันให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชน

2) ปลูกฝังทัศนคติและการเรียนรู้ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

1.1.2 การสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความพร้อมด้านสติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม ภายใต้ระบบการศึกษาที่มุ่งการเรียนรู้ทั้งทางปฏิบัติและวิชาการ

1) พัฒนาเด็กเริ่มตั้งแต่ในครรภ์มารดาจนกระทั่งเกิดให้เติบโตตามวัยอย่างเหมาะสมและพร้อมเรียนรู้

2) พัฒนาหลักสูตรทั้งในและนอกระบบให้หลากหลายสอดคล้องกับ

พัฒนาการทางสมองที่บูรณาการเรื่องศีลธรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการลดความ
ขัดแย้งแบบสันติวิธี

3) สร้างเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีungskีษาสายอาชีพศึกษาเพิ่มขึ้น โดยสร้างระบบ
เครือข่ายผู้ปกครอง การจัดบริการเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง

1.1.3 พัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานให้รองรับการแข่งขันของประเทศ

1) เพิ่มพูนความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงานเพื่อเสริมสร้างผลิตภาพ
แรงงานให้สูงขึ้นทั้งการคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ แก้ปัญหา ตัดสินใจ ทำงานเป็นทีม
มีจริยธรรม มีวินัย

2) จัดระบบการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพทั้งในด้านความรู้
ความสามารถและทักษะที่สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่

1.1.4 เร่งสร้างกำลังคนที่มีความเป็นเลิศในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์
ความรู้ใหม่ที่น่าไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ

1) ผลิตและพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ บนฐานการพึ่งตนเองทาง
วิทยาการสมัยใหม่

2) สร้างปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวิทยาการทุกสาขาให้เป็นระบบ เน้น
การมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กำหนดมาตรการจูงใจ และกระจายแหล่งเรียนรู้ให้กว้างขวางในทุก
ภูมิภาค

1.1.5 พัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มุ่งสร้าง
วัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ และปรับ
สภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

1) สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนทุกช่วงวัย ให้
ตระหนักถึงประโยชน์ และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพ
ชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน โดย

1.1) สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับทุกคน
ในสังคมไทย ให้เห็นความสำคัญและสนใจการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เกิดเป็นสังคมแห่งการ
เรียนรู้

1.2) ปรับทัศนคติของสังคมให้ยกย่องผู้ที่ไปศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นคน
ที่มีคุณค่า มีความขยันหมั่นเพียรและสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

1.3) ส่งเสริมเด็กและเยาวชนในการเรียนรู้และปรับตัวรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้อย่างกว้างขวาง

2) พัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชน โดย

2.1) เปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียน ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา

2.2) พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้ประกอบการเรียนรู้เพื่อเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นักการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำเยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

3) ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับทุกคน

1.1.6 การจัดการองค์ความรู้ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนไทยและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเดิมที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล โดย

1) จัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน อาทิ การจัดทำแผนชุมชน และคุ้มครองความรู้เหล่านี้ ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ป้องกันมิให้ตกไปอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์

2) สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงร่วมกับปราชญ์ ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา

3) นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถ

นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และนำไปผลิตสินค้าและบริการ สร้างรายได้ให้ชุมชน ควบคู่กับการทำวิจัยในพื้นที่นักวิจัยในชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาและภาครัฐ รวมทั้งจัดระบบการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงลึก

1.1.7 การจัดการความรู้ระดับประเทศ ที่มุ่งสร้างศักยภาพทางการแข่งขันในเวทีโลกบนฐานของการพึ่งตนเองตามศักยภาพของคนไทย

1) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาทุกสาขาให้ผลิตองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับศักยภาพของประเทศ ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง

2) พัฒนานวัตกรรมที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง สามารถลดการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และปรับระบบจิตใจด้านการเงิน

1.2 การเสริมสร้างสุขภาพของคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่

1.3 การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขขบถบาทภาคีการพัฒนา

การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยให้ก้าวสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนมีบทบาทในการผลักดันแนวทางการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติบนพื้นฐานของความร่วมมือและประสานเชื่อมโยงการทำงานอย่างบูรณาการ

ส่วนของสถาบันการศึกษามีบทบาท ในการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยให้ก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ คือ

1. พัฒนาระบบการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ค้นหาศักยภาพเด็กและพัฒนาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัด สู่ความเป็นเลิศ เชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบและนอกระบบการศึกษา ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

2. พัฒนาและจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ ทักษะพื้นฐานเข้มแข็ง พร้อมต่อการประกอบอาชีพ รวมทั้งชี้แนะแนวทางการเข้าสู่อาชีพ เพิ่มความรู้เรื่องทักษะชีวิตทักษะพื้นฐาน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกรูปแบบ

3. สร้างและพัฒนากำลังคนที่มีความเป็นเลิศในการสร้างสรรค์นวัตกรรม โดยพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เน้นการปฏิบัติจริงตั้งแต่วัยปฐมวัย ให้ผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญจากสถานประกอบการด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ และผู้รู้ด้านภูมิปัญญาไทยมีส่วนร่วมถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

4. สร้างองค์ความรู้ใหม่ และนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม โดยให้ความสำคัญกับฐานทางด้านเทคโนโลยีที่พึ่งพาตนเอง นำภูมิปัญญาไทยผสมผสานกับเทคโนโลยี รวมทั้งเผยแพร่องค์ความรู้อย่างกว้างขวาง

5. เป็นแหล่งข้อมูลของชุมชนและที่ปรึกษาทางวิชาการของชุมชน ทำการวิจัยร่วมกับชุมชน ถอดรหัสความรู้ ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันรวมทั้งสร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 148)

สรุปได้ว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคนไทยและสังคมไทยให้ก้าวสู่การเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน ที่สำคัญทุกภาคส่วนมีบทบาทในการผลักดันการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติบนพื้นฐานของความร่วมมือกันและประสานงานเชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพคนไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้

2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545

หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อนุรักษ์และส่งเสริม สติปัญญาที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความ ภูมิใจในความเป็นไทยรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จัก พึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

หมวด 2 สติปัญญาและหน้าที่ทางการศึกษา

มาตรา 10 การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมเสมอภาคกัน โดยได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า 12 ปี ซึ่งรัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

หมวด 3 ระบบการศึกษา

มาตรา 15 การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) การศึกษาในระบบเป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมายวิธีการศึกษา หลักสูตรระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมายรูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดการศึกษาที่ให้ผู้เรียนให้เรียนรู้ด้วยตนเอง ความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและ โอกาสโดยศึกษาจากบุคคลประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อมของสื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนกับผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบก็ได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้ นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพหรือจากประสบการณ์การทำงาน

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเห็นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และ บูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละสถานศึกษา

(1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

- (2) ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์และประยุกต์
ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้
คิดเป็นรักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- (4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้
สัดส่วนและสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ใน
ในทุกวิชา
- (5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม
สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้ง
สามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไป
พร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยากรประเภทต่างๆ
- (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่มีการประสานความร่วมมือ
กับบิดามารดาและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 2-14)

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้เป็นการศึกษาดลอดชีวิตสำหรับประชาชน
ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไป
อย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนา
ตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ ผู้เรียน
สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพและในกระบวนการเรียนรู้ต้องปลูกฝัง
จิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
ทรงเป็นประมุข รู้รักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค
และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความภูมิใจในความเป็นไทยรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของ
ประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญา
ไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี
ความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วย
ตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีเนื้อหาสำคัญดังนี้

3.1 วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาดลอดชีพ โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

3.2 หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการสำคัญดังนี้

3.2.1 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับการเป็นสากล

3.2.2 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ

3.2.3 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

3.2.4 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้

3.2.5 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.2.6 เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

3.3 จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมาย เพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

3.3.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตัวเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.3.2 มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

3.3.3 มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

3.3.4 มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3.3.5 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

3.4 สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการดังนี้

3.4.1 ความสามารถในการสื่อสารเป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิดความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผล และความถูกต้องตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

3.4.2 ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

3.4.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม

แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาและมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

3.4.4 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมและการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

3.4.5 ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีกระบวนการทางเทคโนโลยี การพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องเหมาะสม และมีคุณธรรม

3.5 คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ดังนี้

3.5.1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

3.5.2 ซื่อสัตย์สุจริต

3.5.3 มีวินัย

3.5.4 ใฝ่เรียนรู้

3.5.5 อยู่อย่างพอเพียง

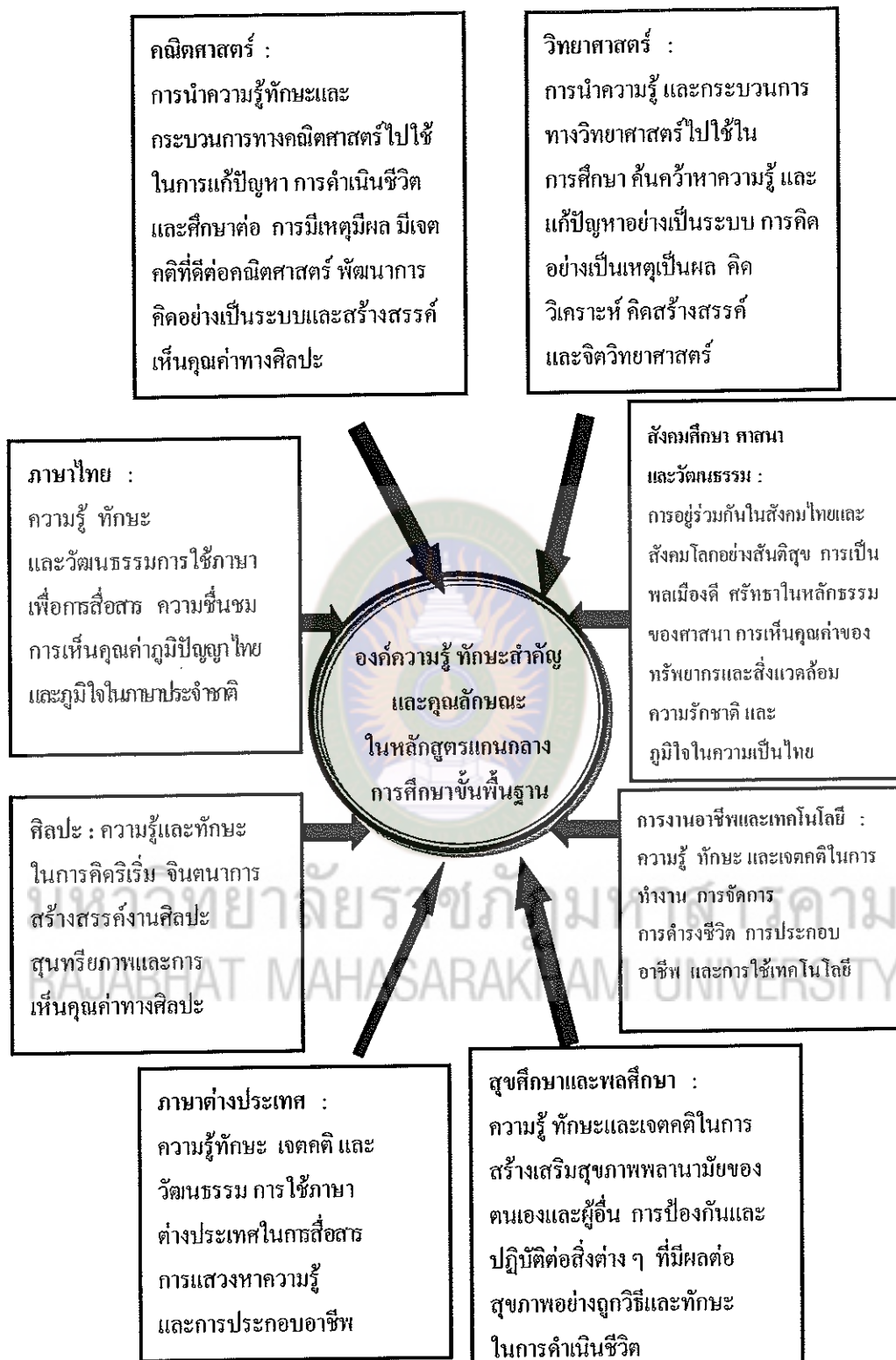
3.5.6 มุ่งมั่นในการทำงาน

3.5.7 รักความเป็นไทย

3.5.8 มีจิตสาธารณะ

3.6 สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำเป็นต้องเรียนรู้ โดยแบ่งเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 10)

วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

จุดหมาย

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน	คุณลักษณะอันพึงประสงค์
1. ความสามารถในการสื่อสาร	1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ความสามารถในการคิด	2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา	3. มีวินัย
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต	4. ใฝ่เรียนรู้
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี	5. อยู่อย่างพอเพียง
	6. มุ่งมั่นในการทำงาน
	7. รักความเป็นไทย
	8. มีจิตสาธารณะ

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และวัฒนธรรม	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
1. ภาษาไทย	1. กิจกรรมแนะแนว
2. คณิตศาสตร์	2. กิจกรรมนักเรียน
3. วิทยาศาสตร์	3. กิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์
4. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	
5. สุขศึกษาและพลศึกษา	
6. ศิลปะ	
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี	
8. ภาษาคำต่างประเทศ	

คุณภาพของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 11)

3.7 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้

3.7.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิต ทั้งด้านการเรียนและอาชีพ สามารถปรับตนเองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจผู้เรียนทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน

3.7.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัยความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติเองในทุกขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น กิจกรรมนักเรียนประกอบด้วย

1) กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้นำเพื่อประโยชน์ และนักศึกษาวิชาทหาร

2) กิจกรรมชุมนุม ชมรม

3.7.3 กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนาต่าง ๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม

3.8 ระดับการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดระดับการศึกษาเป็น 3 ระดับ ดังนี้

3.8.1 ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6) การศึกษาระดับนี้ เป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นทักษะพื้นฐาน

ด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ ทักษะการคิดพื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์และสมดุล ทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

3.8.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3)

เป็นช่วงสุดท้ายของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจของตนเอง ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัว มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์ และคิดแก้ปัญหา มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความดีงาม และมีความภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือการศึกษาต่อ

3.8.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6)

การศึกษาระดับนี้เน้นการเพิ่มพูนความรู้ทักษะเฉพาะด้าน สนองตอบความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพมีทักษะในการใช้วิทยาการ และเทคโนโลยี ทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาต่อประกอบอาชีพ มุ่งพัฒนาตนและประเทศตามบทบาทของตน สามารถเป็นผู้นำ และผู้ให้บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ

3.9 การจัดเวลาเรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดกรอบโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานสำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาสามารถเพิ่มเติมได้ตามความพร้อมและจุดเน้น โดยสามารถปรับให้เหมาะสมตามบริบทของสถานศึกษาและสภาพของผู้เรียนดังนี้

3.9.1 ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6)

ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละไม่เกิน 5 ชั่วโมง

3.9.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3)

ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค มีเวลาเรียนวันละไม่เกิน 6 ชั่วโมง คำนวณน้ำหนักของรายวิชาที่เป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 1 หน่วยกิต (นก.)

3.9.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6)

ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าวันละ 6 ชั่วโมง
 คำนวณน้ำหนักของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าน้ำหนักวิชา
 เท่ากับ 1 หน่วยกิต (นค.)

3.10 โครงสร้างเวลาเรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดกรอบโครงสร้างเวลาเรียน ดังนี้

กลุ่มสาระ การเรียนรู้/กิจกรรม	เวลาเรียน									
	ระดับประถมศึกษา						ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น			ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย
	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6	ม.1	ม.2	ม.3	ม.4 – ม.6
• กลุ่มสาระการเรียนรู้										
ภาษาไทย	200	200	200	160	160	160	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	240 (6 นค.)
คณิตศาสตร์	200	200	200	160	160	160	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	240 (6 นค.)
วิทยาศาสตร์	80	80	80	80	80	80	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	240 (6 นค.)
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	80	80	80	80	80	80	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	240 (6 นค.)
สุขศึกษา และพลศึกษา	80	80	80	80	80	80	80 (2 นค.)	80 (2 นค.)	80 (2 นค.)	120 (3 นค.)
ศิลปะ	80	80	80	80	80	80	80 (2 นค.)	80 (2 นค.)	80 (2 นค.)	120 (3 นค.)
การงานอาชีพ และเทคโนโลยี	40	40	40	80	80	80	80 (2 นค.)	80 (2 นค.)	80 (2 นค.)	120 (3 นค.)
ภาษาต่างประเทศ	40	40	40	80	80	80	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	120 (3 นค.)	240 (6 นค.)
รวมเวลาเรียน (พื้นฐาน)	800	800	800	800	800	800	840 (21 นค.)	840 (21 นค.)	840 (21 นค.)	1,560 (39 นค.)
• กิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน	120	120	120	120	120	120	120	120	120	360
• รายวิชา/กิจกรรม ที่สถานศึกษา จัดเพิ่มเติม ตามความพร้อม และจุดเน้น	ปีละไม่เกิน 80 ชั่วโมง						ปีละไม่เกิน 240 ชั่วโมง			ไม่น้อยกว่า 1,680 ชั่วโมง
รวมเวลาเรียนทั้งหมด	ไม่เกิน 1,000 ชั่วโมง/ปี						ไม่เกิน 1,200 ชั่วโมง/ปี			รวม 3 ปี ไม่น้อย กว่า 3,600 ชั่วโมง

การกำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานและเพิ่มเติม สถานศึกษาสามารถ
ดำเนินการดังนี้

ระดับประถมศึกษา สามารถปรับเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการ
เรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ต้องมีเวลาเรียนรวมตามที่กำหนดไว้ใน โครงสร้างเวลาเรียน
พื้นฐานและผู้เรียนต้องมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนด

ระดับมัธยมศึกษา ต้องจัดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานให้เป็นไปตามที่
กำหนดและสอดคล้องกับเกณฑ์การจบหลักสูตร

สำหรับเวลาเรียนเพิ่มเติม ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้
จัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับความพร้อม
จุดเน้นของสถานศึกษาและเกณฑ์การจบหลักสูตร เฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3
สถานศึกษาอาจจัดให้เป็นเวลาสำหรับสาระการเรียนรู้พื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
และกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่กำหนดไว้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปี
ที่ 3 ปีละ 120 ชั่วโมง และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 360 ชั่วโมงนั้น เป็นเวลา
สำหรับปฏิบัติกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคม และ
สาธารณประโยชน์ในส่วนกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ให้สถานศึกษาจัดสรร
เวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

ระดับปฐมศึกษา (ป.1-6)	รวม 6 ปี	จำนวน 60 ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3)	รวม 3 ปี	จำนวน 45 ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6)	รวม 3 ปี	จำนวน 60 ชั่วโมง

3.11 การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญของ
ผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน

ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้
มีคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะ
อันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่าง ๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน

3.11.1 หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและ พัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

3.11.2 กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการ เรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการ เรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้าง ความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการ จัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนา ลักษณะนิสัย

กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องได้รับการ ฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถ เลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.11.3 การออกแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งวัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ แล้วจึงพิจารณาการออกแบบการจัด การเรียนรู้ โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ กำหนด

3.11.4 บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร ทั้งผู้สอน และผู้เรียนควรมีบทบาทดังนี้

1) บทบาทของผู้สอน

1.1) ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้วางแผนในการจัดการเรียนรู้ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน

1.2) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะกระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการและความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์

1.3) ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมองเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

1.4) จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

1.5) จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน

1.6) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน

1.7) วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเอง

2) บทบาทของผู้เรียน

2.1) กำหนดเป้าหมาย วางแผน รับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

2.2) เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อความ ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ

2.3) ลงมือปฏิบัติจริง สร้างสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ

2.4) มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู

2.5) ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

3.12 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ทำไมต้องเรียนศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสาระที่ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม มีสุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา

อารมณ์ สังคม ตลอดจน การนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่น
ในตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้

เรียนรู้อะไรในศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการ
ทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิด โอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระใน
ศิลปะแขนงต่าง ๆ ประกอบด้วยสาระสำคัญคือ

ทัศนศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ ทัศนธาตุ สร้างและนำเสนอ
ผลงานทางทัศนศิลป์จากจินตนาการ โดยสามารถใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้
เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์
คุณค่างานทัศนศิลป์เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็น
คุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล ชื่นชม
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ดนตรี มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบดนตรีแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์
วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ทางดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชมและ
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
เห็นคุณค่าดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล ร้อง
เพลง และเล่นดนตรีในรูปแบบต่าง ๆ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเสียงดนตรี แสดงความรู้สึกที่
มีต่อดนตรีในเชิงสุนทรีย์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับประเพณีวัฒนธรรม และ
เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

นาฏศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบนาฏศิลป์ แสดงออกทางนาฏศิลป์
อย่างสร้างสรรค์ ใช้ศัพท์เบื้องต้นทางนาฏศิลป์ วิเคราะห์วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์
ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ สร้างสรรค์การเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ
ประยุกต์ใช้นาฏศิลป์ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญา
ไทย และสากล

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ 1 ทักษะศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะ อย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

สาระที่ 2 ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1 เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 2.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระที่ 3 นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1 เข้าใจ และแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่า นาฏศิลป์ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 3.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่า ของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

รู้และเข้าใจเกี่ยวกับรูปร่าง รูปทรง และจำแนกทัศนธาตุของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์ มีทักษะพื้นฐานการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างงานวาดภาพระบายสี โดยใช้เส้น รูปร่าง รูปทรง สี และพื้นผิว ภาพปะติด และงานปั้น งานโครงสร้างเคลื่อนไหวอย่างง่าย ๆ ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกจากเรื่องราว เหตุการณ์ ชีวิตจริง สร้างงานทัศนศิลป์ตามที่ตนชื่นชอบ สามารถแสดงผลและวิธีการในการปรับปรุงงานของตนเอง

รู้และเข้าใจความสำคัญของงานทัศนศิลป์ในชีวิตประจำวัน ที่มาของงาน ทัศนศิลป์ในท้องถิ่น ตลอดจนการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการสร้างงานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น

รู้และเข้าใจแหล่งกำเนิดเสียง คุณสมบัติของเสียง บทบาทหน้าที่ ความหมาย ความสำคัญของบทเพลงใกล้ตัวที่ได้ยิน สามารถท่องบทกลอน ร้องเพลง เคะจังหวะ เคลื่อนไหวร่างกายให้สอดคล้องกับบทเพลง อ่าน เขียน และใช้สัญลักษณ์แทนเสียงและคะ จังหวะ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับดนตรี เสียงขับร้องของตนเอง มีส่วนร่วมกับกิจกรรมดนตรี ในชีวิตประจำวัน

รู้และเข้าใจเอกลักษณ์ของคนตรีในท้องถิ่น มีความชื่นชอบ เห็นความสำคัญ และประโยชน์ของคนตรีต่อการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น

สร้างสรรค์การเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ สามารถแสดงท่าทางประกอบจังหวะ เพลงตามรูปแบบนาฏศิลป์ มีมารยาทในการชมการแสดง รู้หน้าที่ของผู้แสดงและผู้ชม รู้ ประโยชน์ของการแสดงนาฏศิลป์ในชีวิตประจำวัน เข้าร่วมกิจกรรมการแสดงที่เหมาะสมกับวัย

รู้และเข้าใจการละเล่นของเด็กไทยและนาฏศิลป์ท้องถิ่น ชื่นชอบและภาคภูมิใจ ในการละเล่นพื้นบ้าน สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่พบเห็นในการละเล่นพื้นบ้านกับการดำรงชีวิต ของคนไทย บอกลักษณะเด่นและเอกลักษณ์ของนาฏศิลป์ไทยตลอดจนความสำคัญของการ แสดงนาฏศิลป์ไทยได้

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

รู้และเข้าใจการใช้ทัศนธาตุ รูปทรง พื้นผิว สี แสงเงา มีทักษะพื้นฐานใน การใช้วัสดุอุปกรณ์ ถ่ายทอดความคิด อารมณ์ ความรู้สึก สามารถใช้หลักการจัดขนาด สัดส่วน ความสมดุล น้ำหนัก แสงเงา ตลอดจนการใช้สีคู่ตรงข้ามที่เหมาะสมในการสร้างงานทัศนศิลป์ 2 มิติ 3 มิติ เช่น งานสื่อผสม งานวาดภาพระบายสี งานปั้น งานพิมพ์ภาพ รวมทั้งสามารถ สร้างแผนภาพ แผนผัง และภาพประกอบเพื่อถ่ายทอดความคิดจินตนาการเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ เหตุการณ์ต่าง ๆ และสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างงานทัศนศิลป์ที่สร้างสรรค์ ด้วยวัสดุอุปกรณ์และวิธีการที่แตกต่างกัน เข้าใจปัญหาในการจัดองค์ประกอบศิลป์ หลักการลด และเพิ่มในงานปั้น การสื่อความหมายในงานทัศนศิลป์ของตน รู้วิธีการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ตลอดจน รู้และเข้าใจคุณค่าของงานทัศนศิลป์ที่มีผลต่อชีวิตของคนในสังคม

รู้และเข้าใจบทบาทของงานทัศนศิลป์ที่สะท้อนชีวิตและสังคม อิทธิพลของความ เชื้อความศรัทธา ในศาสนา และวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสร้างงานทัศนศิลป์ในท้องถิ่น

รู้และเข้าใจเกี่ยวกับเสียงดนตรี เสียงร้อง เครื่องดนตรี และบทบาทหน้าที่
รู้ถึงการเคลื่อนที่ขึ้น ลง ของทำนองเพลง องค์ประกอบของดนตรี ศัพท์สังคีตในบทเพลง
ประโยค และอารมณ์ของบทเพลงที่ฟัง ร้องและบรรเลงเครื่องดนตรี ด้นสดอย่างง่าย ใช้และเก็บ
รักษาเครื่องดนตรีอย่างถูกวิธี อ่าน เขียน โน้ต ไทยและสากลในรูปแบบต่าง ๆ รู้ลักษณะของผู้ที่จะ
เล่นดนตรีได้ดี แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึกของบทเพลงที่
ฟัง สามารถใช้ดนตรีประกอบกิจกรรมทางนาฏศิลป์และ การเล่าเรื่อง

รู้และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมไทย
และวัฒนธรรมต่าง ๆ เรื่องราวดนตรีในประวัติศาสตร์ อิทธิพลของวัฒนธรรมต่อดนตรี รู้คุณค่า
ดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมต่างกัน เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์

รู้และเข้าใจองค์ประกอบนาฏศิลป์ สามารถแสดงภาษาท่า นาฏยศัพท์พื้นฐาน
สร้างสรรค์การเคลื่อนไหวและการแสดงนาฏศิลป์ และการละครง่าย ๆ ถ่ายทอดลีลาหรือ
อารมณ์ และสามารถออกแบบเครื่องแต่งกายหรืออุปกรณ์ประกอบการแสดงง่าย ๆ เข้าใจ
ความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์และการละครกับสิ่งที่ประสบในชีวิตประจำวัน แสดงความ
คิดเห็นในการชมการแสดง และบรรยายความรู้สึกของตนเองที่มีต่องานนาฏศิลป์

รู้และเข้าใจความสัมพันธ์และประโยชน์ของนาฏศิลป์และการละคร สามารถ
เปรียบเทียบการแสดงประเภทต่าง ๆ ของไทยในแต่ละท้องถิ่น และสิ่งที่การแสดงสะท้อน
วัฒนธรรมประเพณีเห็นคุณค่าการรักษาและสืบทอดการแสดงนาฏศิลป์ไทย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง

สาระที่ 2 ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1 เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่า ดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และ ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.1	<p>1. รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ สามารถก่อกำเนิดเสียงที่แตกต่างกัน</p> <p>2. บอกลักษณะของเสียงดัง-เบา และความช้า-เร็วของจังหวะ</p> <p>3. ท่องบทกลอน ร้องเพลงง่าย ๆ</p> <p>4. มีส่วนร่วมในกิจกรรมดนตรีอย่างสนุกสนาน</p> <p>5. บอกความเกี่ยวข้องของเพลงที่ใช้ในชีวิตประจำวัน</p>	<p>การกำเนิดของเสียง</p> <ul style="list-style-type: none"> - เสียงจากธรรมชาติ - แหล่งกำเนิดของเสียง - สีสันของเสียง <p>ระดับเสียงดัง-เบา (Dynamic)</p> <p>อัตราความเร็วของจังหวะ Tempo</p> <p>การอ่านบทกลอนประกอบจังหวะ</p> <p>การร้องเพลงประกอบจังหวะ</p> <p>กิจกรรมดนตรี</p> <ul style="list-style-type: none"> - การร้องเพลง - การเคาะจังหวะ - การเคลื่อนไหวประกอบบทเพลง - ตามความดัง - เบาของบทเพลง - ตามความช้าเร็วของจังหวะ <p>เพลงที่ใช้ในชีวิตประจำวัน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพลงกล่อมเด็ก - บทเพลงประกอบการละเล่น - เพลงสำคัญ (เพลงชาติไทย เพลงสรรเสริญพระบารมี)

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.2	<p>1. จำแนกแหล่งกำเนิด ของเสียงที่ได้ยิน</p> <p>2. จำแนกคุณสมบัติของเสียง สูง-ต่ำ, ดัง-เบา ยาว-สั้น ของดนตรี</p> <p>3. เกาะจังหวะหรือเคลื่อนไหว ร่างกายให้สอดคล้องกับเนื้อหาของเพลง</p> <p>4. ร้องเพลงง่าย ๆ ที่เหมาะสมกับวัย</p> <p>5. บอกความหมายและความสำคัญของเพลงที่ได้ยิน</p>	<p>สีสันของเสียงเครื่องดนตรี</p> <p>สีสันของเสียงมนุษย์</p> <p>การฝึกไต่ตประสาท การจำแนกเสียงสูง-ต่ำ ดัง-เบา ยาว-สั้น</p> <p>การเคลื่อนไหวประกอบเนื้อหาในบทเพลง</p> <p>การเล่นเครื่องดนตรีประกอบเพลง</p> <p>การขับร้อง</p> <p>ความหมายและความสำคัญของเพลงที่ได้ยิน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพลงปลุกใจ - เพลงสอนใจ
ป.3	<p>1. ระบุรูปร่างลักษณะของเครื่องดนตรีที่เห็นและ ได้ยิน ในชีวิตประจำวัน</p> <p>2. ใช้รูปภาพหรือสัญลักษณ์แทนเสียงและจังหวะเกาะ</p> <p>3. บอกบทบาทหน้าที่ของเพลงที่ได้ยิน</p> <p>4. ขับร้องและบรรเลงดนตรีง่าย ๆ</p> <p>5. เคลื่อนไหวท่าทางสอดคล้องกับอารมณ์ของเพลงที่ฟัง</p> <p>6. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเสียงดนตรี เสียงขับร้องของตนเอง</p>	<p>รูปร่างลักษณะของเครื่องดนตรี</p> <p>เสียงของเครื่องดนตรี</p> <p>สัญลักษณ์แทนคุณสมบัติของเสียง (สูง-ต่ำ ดัง-เบา ยาว-สั้น)</p> <p>สัญลักษณ์แทนรูปแบบจังหวะ</p> <p>บทบาทหน้าที่ของบทเพลงสำคัญ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพลงชาติ - เพลงสรรเสริญพระบารมี - เพลงประจำโรงเรียน <p>การขับร้องเดี่ยวและหมู่</p> <p>การบรรเลงเครื่องดนตรีประกอบเพลง</p> <p>การเคลื่อนไหวตามอารมณ์ของบทเพลง</p> <p>การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเสียงร้องและเสียงดนตรี</p>

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.3	และผู้อื่น	<ul style="list-style-type: none"> - คุณภาพเสียงร้อง - คุณภาพเสียงดนตรี
	7. นำดนตรีไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม	<p>การใช้ดนตรีในโอกาสพิเศษ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ดนตรีในงานรื่นเริง - ดนตรีในการฉลองวันสำคัญของชาติ
ป.4	1. บอกประโยคเพลงอย่างง่าย	<p>โครงสร้างของบทเพลง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความหมายของประโยคเพลง - การแบ่งประโยคเพลง
	2. จำแนกประเภทของเครื่องดนตรีที่ใช้ในเพลงที่ฟัง	<p>ประเภทของเครื่องดนตรี</p> <p>เสียงของเครื่องดนตรีแต่ละประเภท</p>
	3. ระบุทิศทางการเคลื่อนที่ขึ้น - ลงง่าย ๆ ของทำนอง รูปแบบจังหวะและความเร็วของจังหวะในเพลงที่ฟัง	<p>การเคลื่อนที่ขึ้น - ลงของทำนอง</p> <p>รูปแบบจังหวะของทำนองจังหวะ</p> <p>รูปแบบจังหวะ</p> <p>ความช้า - เร็วของจังหวะ</p>
	4. อ่าน เขียน โน้ตดนตรีไทยและสากล	<p>เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรี</p> <ul style="list-style-type: none"> - กุญแจประจำหลัก - บรรทัดห้าเส้น - โน้ตและเครื่องหมายหยุด - เส้นกันห้อง <p>โครงสร้างโน้ตเพลงไทย</p> <ul style="list-style-type: none"> - การแบ่งห้อง - การแบ่งจังหวะ
	5. ร้องเพลงโดยใช้ช่วงเสียงที่เหมาะสมกับตนเอง	<p>การขับร้องเพลงในบันไดเสียงที่เหมาะสมกับตนเอง</p>
	6. ใช้และเก็บเครื่องดนตรีอย่างถูกต้องและปลอดภัย	<p>การใช้และการดูแลรักษาเครื่องดนตรีของตน</p>

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.4	7. ระบุว่าดนตรีสามารถใช้ในการสื่อเรื่องราว	ความหมายของเนื้อหาในบทเพลง
ป.5	1. ระบุองค์ประกอบดนตรีในเพลงที่ใช้ในการสื่ออารมณ์	การสื่ออารมณ์ของบทเพลงด้วย <ul style="list-style-type: none"> - องค์ประกอบดนตรี - จังหวะกับอารมณ์ของบทเพลง - ทำนองกับอารมณ์ของบทเพลง
	2. จำแนกลักษณะของเสียงขับร้องและเครื่องดนตรีที่อยู่ในวงดนตรีประเภทต่าง ๆ	ลักษณะของเสียงนักร้องกลุ่มต่าง ๆ ลักษณะเสียงของวงดนตรีประเภทต่าง ๆ
	3. อ่าน เขียน โน้ตดนตรีไทยและสากล 5 ระดับเสียง	เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรี <ul style="list-style-type: none"> - บันไดเสียง 5 เสียง Pentatonic scale - โน้ตเพลงในบันไดเสียง 5 เสียง Pentatonic scale
	4. ใช้เครื่องดนตรีบรรเลงจังหวะ และ ทำนอง	การบรรเลงเครื่องประกอบจังหวะ การบรรเลงทำนองด้วยเครื่องดนตรี
	5. ร้องเพลงไทยหรือเพลงสากลหรือเพลงไทยสากลที่เหมาะสมกับวัย	การร้องเพลงไทยในอัตราจังหวะสองชั้นการร้องเพลงสากล หรือ ไทยสากล การร้องเพลงประสานเสียงแบบ Canon Round
	6. ด้นสดง่าย ๆ โดยใช้ประโยคเพลงแบบถามตอบ	การสร้างสรรค์ประโยคเพลงถาม-ตอบ
	7. ใช้ดนตรีร่วมกับกิจกรรมในการแสดงออกตามจินตนาการ	การบรรเลงดนตรีประกอบกิจกรรม นาฏศิลป์การสร้างสรรค์เสียงประกอบการเล่นเรื่อง

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.6	1. บรรยายเพลงที่ฟัง โดยอาศัย องค์ประกอบดนตรี และศัพท์สังคีต	องค์ประกอบดนตรีและศัพท์สังคีต
	2. จำแนกประเภทและบทบาทหน้าที่ เครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีที่ มาจากวัฒนธรรมต่าง ๆ	เครื่องดนตรีไทยแต่ละภาค บทบาทและหน้าที่ของเครื่องดนตรี ประเภทของเครื่องดนตรีสากล
	3. อ่าน เขียน โน้ตไทย และ โน้ตสากล ทำนองง่าย ๆ	เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรี โน้ตบทเพลงไทย อัตราร้อยสองชั้น โน้ตบทเพลงสากลในบันไดเสียง C Major
	4. ใช้เครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ การร้องเพลง ด้นสด ที่มีจังหวะและ ทำนองง่าย ๆ	การร้องเพลงประกอบดนตรี การสร้างสรรค์รูปแบบจังหวะและ ทำนองด้วยเครื่องดนตรี
ป.6	5. บรรยายความรู้สึกที่มีต่อดนตรี	การบรรยายความรู้สึกและแสดงความ คิดเห็นที่มีต่อบทเพลง
	6. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับทำนอง จังหวะการประสานเสียง และคุณภาพ เสียงของเพลงที่ฟัง	- เนื้อหาในบทเพลง - องค์ประกอบในบทเพลง - คุณภาพเสียงในบทเพลง

สาระที่ 2 ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่า
ของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและสากล

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.1	1. เล่าถึงเพลงในท้องถิ่น	ที่มาของบทเพลงในท้องถิ่น
	2. ระบุสิ่งที่ชื่นชอบในดนตรีท้องถิ่น	ความน่าสนใจของบทเพลงในท้องถิ่น
ป.2	1. บอกความสัมพันธ์ของเสียงร้อง เสียงเครื่องดนตรีในเพลงท้องถิ่น โดยใช้คำง่าย ๆ	บทเพลงในท้องถิ่น - ลักษณะของเสียงร้องในบทเพลง - ลักษณะของเสียงเครื่องดนตรี

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.3	<p>2.แสดงและเข้าร่วมกิจกรรมทางดนตรีในห้องถื่น</p> <p>1. ระบุลักษณะเด่นและเอกลักษณ์ของคนตรีในห้องถื่น</p> <p>2. ระบุความสำคัญและประโยชน์ของคนตรีต่อการดำเนินชีวิตของคนในห้องถื่น</p>	<p>กิจกรรมดนตรีในโอกาสพิเศษ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ดนตรีกับโอกาสสำคัญในโรงเรียน - ดนตรีกับวันสำคัญของชาติ <p>เอกลักษณ์ของคนตรีในห้องถื่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะเสียงร้องของคนตรีในห้องถื่น - เนื้อหาในบทร้องของคนตรีในห้องถื่น - เครื่องดนตรีและวงดนตรีในห้องถื่น <p>ดนตรีกับการดำเนินชีวิตในห้องถื่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ดนตรีในชีวิตประจำวัน - ดนตรีในวาระสำคัญ
ป.4	<p>1. บอกแหล่งที่มาและความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตไทย ที่สะท้อนในดนตรีและเพลงห้องถื่น</p> <p>2. ระบุความสำคัญในการอนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรมทางดนตรี</p>	<p>ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตกับผลงานดนตรี</p> <ul style="list-style-type: none"> - เนื้อหาเรื่องราวในบทเพลงกับวิถีชีวิต - โอกาสในการบรรเลงดนตรี <p>การอนุรักษ์วัฒนธรรมทางดนตรี</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความสำคัญความจำเป็นการอนุรักษ์ - แนวทางในการอนุรักษ์
ป.5	<p>1. อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับประเพณีในวัฒนธรรมต่าง ๆ</p> <p>2. อธิบายคุณค่าของคนตรีที่มาจากวัฒนธรรมที่ต่างกัน</p>	<p>ดนตรีกับงานประเพณี</p> <ul style="list-style-type: none"> - บทเพลงในงานประเพณีในห้องถื่น - บทบาทของคนตรีในแต่ละประเพณี <p>คุณค่าของคนตรีจากแหล่งวัฒนธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - คุณค่าทางสังคม - คุณค่าทางประวัติศาสตร์

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.6	1. อธิบายเรื่องราวของคนตรีไทย ในประวัติศาสตร์ 2. จำแนกคนตรีที่มาจากยุคสมัยที่ ต่างกัน 3. อภิปรายอิทธิพลของวัฒนธรรม ต่อคนตรีในท้องถิ่น 4. อภิปรายลักษณะเด่นที่ทำให้งาน คนตรีนั้นได้รับการยอมรับ	คนตรีไทยในประวัติศาสตร์ - คนตรีในเหตุการณ์สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ - คนตรีในยุคสมัยต่าง ๆ - อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อคนตรี ปัจจัยที่ทำให้งานคนตรีได้รับการ ยอมรับ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 5-26)

สรุปได้ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนา
 ผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึง
 กำหนดเป็นจุดหมาย เพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน และกิจกรรมพัฒนา
 ผู้เรียน เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้ มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ
 พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม
 เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปฏิบัติและสร้างจิตสำนึกของการทำ
 ประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

4. รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้

รูปแบบ (Model) เป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดง
 ออกมาในลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไดอะแกรม หรือ
 แผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบทั่วไปจะต้องมี
 องค์ประกอบสำคัญดังนี้

1. รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (Prediction) ผลที่ตามมาซึ่งสามารถพิสูจน์
 ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบ ได้
2. โครงสร้างรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal
 Relationship) ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือเรื่องนั้นได้
3. รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิด

รวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelation) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของ การสืบเสาะความรู้

4. รูปแบบควรจะประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural Relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (associative Relationships) (ทิตนา แคมมณี. 2553 : 220-221)

ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ หรือรูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง สภาพ ลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็น ระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดและความเชื่อต่าง ๆ โดยประกอบด้วย กระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการจัดเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอน ต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการจัดการเรียนรู้เป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ ยึดถือ รูปแบบจะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้ เป็นแบบแผนในการจัดการเรียนรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ

4.1 กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญต่อครูดั่งที่กรมวิชาการ (2546 : 8-10) ระบุไว้ว่า ครูผู้สอนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณภาพ บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ของ หลักสูตร ครูจะต้องสามารถนำมาตรฐานการเรียนรู้และ สาระการเรียนรู้มาแปลเป็นภาคปฏิบัติ โปรแกรมการเรียน ควรเป็น โปรแกรมที่ต่อเนื่องเพื่อพัฒนา นักเรียนไปตามความสามารถของ ตน โดยมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำ วิธีการสอน ควรมีตั้งแต่การแสดงบทบาท การเล่นเกมส์ การ สัมมนาต่าง ๆ และการ ได้รับประสบการณ์ตรง นอกจากนี้ควรจัดประสบการณ์ ภายนอก โรงเรียนด้วย เพราะจะช่วยให้ นักเรียนมีความรู้ความคิด และมีสติปัญญาดีขึ้น มีพลัง ความสามารถที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ประสบการณ์ภายนอกโรงเรียนหมายถึง ประสบการณ์ในการทำงานต่าง ๆ ซึ่งในบางครั้งก็ได้คำตอบแทน แต่บางครั้งเป็นเพียงการ ฟังงาน หรืองานอาสาสมัครเท่านั้น โรงเรียนเป็นผู้จัดหรือเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้ นักเรียนมีประสบการณ์อันล้ำค่าเหล่านั้น ประสบการณ์ที่จัดขึ้นอาจเป็น ชั่วคราวตามที่ โรงเรียนเห็นสมควร หรืออาจจัดเป็นการถาวรแบบกิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียน ก็ได้ เพื่อให้ นักเรียนมีโอกาสสัมผัสกับชีวิตจริงและประสบการณ์ตรงยิ่งขึ้น โดยชุมชน สนับสนุนการเรียนนอกชั้นเรียน สำหรับผู้สอนอาจมีการใช้อาสาสมัครเข้ามาทำการสอน และช่วยดูแลนักเรียน อาสาสมัครอาจจะเป็นนิสิต นักศึกษา ซึ่งมาทำการสอนเพื่อหา

ประสบการณ์ ก่อนการทำการฝึกสอนอาจเป็นแม่บ้านที่มีเวลาว่างต้องการทำประโยชน์แก่สังคม หรืออาจเป็น ประชาชนผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์มากมาช่วยทำการสอนหลังเกษียณอายุแล้วเพื่อความเบิกบานใน การจัดการเรียนรู้ชีวิต และเพื่อเป็นวิทยาทานหรือเพื่อเป็นตัวอย่างแก่เยาวชนใน ด้านการทำประโยชน์ให้แก่สังคม

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) แบ่งประสบการณ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ประสบการณ์ที่ไม่ได้รู้คิด (Non - Cognitive Experience) และ 2) ประสบการณ์รู้คิด (Cognitive - Experience) ประสบการณ์ที่ไม่ได้รู้คิดเป็นกระบวนการของการกระทำการ ประสบความเปลี่ยนแปลงระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อมโดยที่ยังมิได้มีการไตร่ตรอง มักเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของบุคคลจากการมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่มีความหมาย และกลายเป็น ความเคชินที่บุคคลได้ตระหนักรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นครั้นเมื่อประสบการณ์ที่ไม่ได้รู้คิดผ่านกระบวนการไตร่ตรองเกิดเป็นความพยายามของผู้เรียนในการต่อสู้กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่าง ความรู้เดิมที่มีอยู่กับความรู้ใหม่ที่แตกต่าง ไปจากเดิมหรือเป็นการผสมผสานข้อความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ส้างเป็นตัวแทนกับความรู้ใหม่กลายเป็นประสบการณ์รู้คิดเป็นผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียน สร้างสรรค์ความรู้ขึ้นใน โครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure)

การที่ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ความรู้ขึ้นใน โครงสร้างทางปัญญาของตนเองได้ ครูผู้สอนไม่ควรบอกความรู้หรือให้ความรู้แก่ผู้เรียน โดยตรง แต่ควรศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ และคิดค้นทดลองด้วยตนเองจนค้นพบแนวทางที่ได้ผลช่วยให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ความรู้ ของตนเอง เพราะไม่มีกฎตายตัวว่าต้องใช้กฎหรือขั้นตอนสำเร็จรูปแบบใด โดยเฉพาะ แต่จะมีแนวทางได้หลากหลาย กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ ซึ่งควรศึกษาและนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ซึ่ง สงบ ลักษณะ (กรมวิชาการ. 2546 : 10 - 17) ได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ ซึ่งควรศึกษาและนำมาใช้ใน การจัดการเรียนการสอนได้แก่

4.1.1 กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นความสามารถทางกระบวนการปัญญา (Cognitive-Process) ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ เกิดความจำเข้าใจจนถึงขั้นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ตามแนวของ Bloom แนวหนึ่งอีกแนวหนึ่งเป็นแนวคิดของGagna' ที่เป็นกระบวนการเริ่มจากสัญลักษณ์ทางภาษา จน โยงเป็นความคิดรวบยอด เป็นกฎเกณฑ์ และนำกฎเกณฑ์ไปใช้ มี 6 ชั้น ได้แก่

1. การสังเกต
2. การอธิบาย
3. การรับฟัง
4. เชื่อมโยงความสัมพันธ์
5. วิจรณ์
6. การสรุป

4.1.2 กระบวนการแก้ปัญหา

กระบวนการแก้ปัญหา เป็นกระบวนการกลาง ๆ ที่ใช้ได้กับการเรียนรู้วิชาเนื้อหาต่าง ๆ ที่ผู้เรียนจะต้องดำเนินการหาคำตอบต่อคำถาม หรือการแก้ปัญหาที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วนด้วยการค้นพบด้วยตนเอง มี 4 ขั้น ได้แก่

1. ขั้นวิเคราะห์
2. ขั้นสร้างทางเลือก
3. เก็บข้อมูลประเมินทางเลือก
4. ขั้นสรุป

4.1.3 กระบวนการสร้างความตระหนัก

กระบวนการสร้างความตระหนัก เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนให้ความสนใจเอาใจใส่รับรู้ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งในความหมาย ความเป็นไป และผลที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษย์จนเกิดความรู้สึกเห็นความสำคัญ และความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการบางอย่าง มี 3 ขั้น ได้แก่

1. สังเกต
2. วิจรณ์
3. รับรู้

4.1.4 กระบวนการปฏิบัติ

กระบวนการปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติจริงทั้งวิชา พลศึกษา กีฬา ศิลปะ ดนตรี การงาน อาชีพ หรือการปฏิบัติทดลองทางวิทยาศาสตร์ และการปฏิบัติตนทางศีลธรรมสมควรจะผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางการปฏิบัติ มี 4 ขั้น ได้แก่

1. ขั้นการสังเกตรับรู้ หมายถึง ให้รู้จักส่วนประกอบ เห็นแบบอย่างกิริยา

ท่าทาง

2. ทำตามแบบให้เด็กเลียนแบบที่ละขั้นจนชำนาญ

3. ให้ทำเองโดยไม่มีแบบ เป็นการให้ฝึกปฏิบัติจนครบถ้วนกระบวนการ
4. ฝึกให้ชำนาญเปลี่ยนสถานการณ์ให้เด็กปฏิบัติด้วยตนเองจนชำนาญ

4.1.5 กระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่ม เป็นการเน้นกิจกรรมสำคัญ ในการมอบงานเป็นกลุ่ม คือ

1. การมีผู้นำกลุ่ม
2. การวางแผน
3. การรับฟังความคิดเห็น
4. การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ
5. การติดตามผลการปฏิบัติงานและปรับปรุง
6. การประเมินผลรวม

4.1.6 กระบวนการสร้างเจตคติ

กระบวนการสร้างเจตคติ มักแทรกได้กับทุกเนื้อหา เน้นเจตคติที่ติดต่อสื่อที่เรียนต่อความคิด ต่อหลักการ ต่อการกระทำ ต่อวัตถุ มี 3 ชั้น ได้แก่

1. สังเกต
2. วิเคราะห์
3. สรุป

4.1.7 กระบวนการสร้างค่านิยม

กระบวนการสร้างค่านิยม จำแนกดังนี้

1. ตระหนัก และการกระทำที่ไม่เหมาะสม ได้รับความหมาย จำแนกการกระทำที่แตกต่างกันได้

2. ประเมินเชิงเหตุผล ใช้กระบวนการกลุ่มวิเคราะห์วิจารณ์ ต่อจากนั้นสมาชิก แต่ละคนวิจารณ์ว่าเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับการกระทำของบุคคลใด เพราะเหตุใด

3. กำหนดค่านิยม สมาชิกแต่ละคนแสดงจุดยืน ความเชื่อ ความพอใจในการกระทำ ที่ควรกระทำในสถานที่ต่าง ๆ พร้อมเหตุผล

4. วางแนวปฏิบัติ กลุ่มช่วยกันกำหนดแนวปฏิบัติในสถานการณ์จริงครุร่วม รับทราบ กติกาการกระทำ และสำรวจสิ่งที่นักเรียนต้องการจะได้รับเมื่อได้ กระทำดีแล้ว เช่น การได้ประกาศชื่อ การได้ดาวหน้าชื่อ

5. ความชื่นชม ครูให้การส่งเสริมตามกติการะหว่างการปฏิบัติให้บังเกิดความชื่นชมยินดี

4.1.8 กระบวนการจัดการ

กระบวนการจัดการ (Management Process) เป็นการจัดการเชิงกระบวนการ เป็น ความพยายามของบุคคลที่จะวางแผน (Planning) จัดระบบการทำงาน (Organizing) การจัดคน(Staffing) กระตุ้นช่วยเหลือบุคคลทำงานเต็มที่ (Directing) และตรวจสอบ ปรับปรุง พัฒนางาน (Controlling) เพื่อให้เกิดการทำงานที่ประสานเข้ากันได้ดี ก่อให้เกิดผลสำเร็จบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ที่สามารถจัดระบบงานได้ดีจะต้องเป็นผู้ที่มองการณ์ไกล ฉลาดมีไหวพริบรอบรู้ทันคน ทันเหตุการณ์ มีความคิดริเริ่ม มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข้อเท็จจริง มีความมุ่งมั่น ใฝ่สัมฤทธิ์ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม รู้จักงานที่จะทำเป็นอย่างดี ส่วนผู้ที่สามารถจัดระบบ คนได้ดั่งนั้น ควรมีความสามารถในการคัดเลือกคนเข้าทำงาน ได้เหมาะสมกับงาน ร่วมมือกันทำงาน จนสำเร็จ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และมีความยุติธรรม เพื่อให้เพื่อนร่วมงานมีความพึงพอใจที่จะร่วมงานด้วย ซึ่งผู้ที่มีความสามารถในการจัดการควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. ความสามารถในการประเมินสถานการณ์
2. ความสามารถในการวางแผนการทำงาน
3. ความสามารถในการจัดระบบการทำงาน
4. ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน
5. ความสามารถในการตรวจสอบผลการทำงาน
6. ความสามารถในการปรับปรุงการทำงาน

สรุปได้ว่า การที่จะทราบว่าผู้เรียนคนใดมีคุณลักษณะต่างๆ ดังกล่าวหรือไม่เราต้องสังเกต ตรวจสอบว่าเขามีพฤติกรรมการแสดงออกดังต่อไปนี้หรือไม่ คือ พฤติกรรมของผู้มีความสามารถในการประเมินสถานการณ์ พฤติกรรมของผู้มีความสามารถในการวางแผนการทำงาน พฤติกรรมของผู้มีความสามารถในการจัดระบบการทำงาน พฤติกรรมของผู้มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน พฤติกรรมของผู้มีความสามารถในการตรวจสอบผลของ การทำงาน พฤติกรรมของผู้มีความสามารถในการปรับปรุงการทำงาน

4.2 ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นแนวความคิดที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถใช้อธิบายลักษณะของการเกิดการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ (ทิสนา แจมมณี. 2552 : 79-106)

4.2.1. ทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลผลข้อมูล

เป็นทฤษฎีที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ โดยให้ความสนใจเกี่ยวกับการทำงานของสมอง การเรียนรู้ของมนุษย์โดยการเปรียบเทียบการทำงานของคอมพิวเตอร์กับการทำงานของสมอง ซึ่งมีการทำงานเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การรับข้อมูล (Input) โดยผ่านทางอุปกรณ์หรือเครื่องรับข้อมูล
2. การเข้ารหัส (Encoding) โดยอาศัยชุดคำสั่งหรือซอฟต์แวร์ (Software)
3. การส่งข้อมูลออก (Output) โดยผ่านทางอุปกรณ์

4.2.2. ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences)

เป็นแนวคิดของ การ์ดเนอร์ (Gardner) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเชาว์ปัญญา 8 ด้าน มีดังนี้

1. เชาว์ปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence) เชาว์ปัญญาด้านนี้ถูกควบคุมโดยสมองส่วนที่เรียกว่า “broca’s area” สติปัญญาด้านนี้แสดงออกทางความสามารถในการอ่าน การเขียน การพูดอภิปราย การสื่อสารกับผู้อื่น การใช้คำศัพท์ การแสดงออกของความคิด การประพันธ์ การแต่งเรื่อง การเล่าเรื่อง เป็นต้น

2. เชาว์ปัญญาด้านคณิตศาสตร์หรือเหตุผลเชิงตรรกะ (Logical Mathematical Intelligence) ผู้ที่มีอัจฉริยภาพด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ มักจะคิดโดยใช้สัญลักษณ์ มีระบบระเบียบในการคิด ชอบคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งต่างๆ ให้เห็นชัดเจน ชอบคิดและทำอะไรตามเหตุผล เข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ง่าย ชอบและทำคณิตศาสตร์ได้ดี

3. สติปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial Intelligence) เชาว์ปัญญาด้านนี้ถูกควบคุมโดยสมองซีกขวา และแสดงออกทางความสามารถด้านศิลปะ การวาดภาพ การสร้างภาพ การคิดเป็นภาพ การเห็นรายละเอียด การใช้สี การสร้างสรรค์งานต่างๆ และมักจะเป็นผู้มองเห็นวิธีการแก้ปัญหาในมโนภาพ

4. เชาว์ปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence) เชาว์ปัญญาด้านนี้ถูกควบคุมโดยสมองซีกขวา แต่ยังไม่สามารถระบุตำแหน่งที่แน่นอนได้ บุคคลที่มีสติปัญญาด้านนี้ จะแสดงออกทางความสามารถในด้านจังหวะ การร้องเพลง การฟังเพลงและดนตรี การแต่งเพลง การเต้น และมีความไวต่อการรับรู้เสียงและจังหวะต่างๆ

5. เชาว์ปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily-Kinesic Intelligence) เชาว์ปัญญาด้านนี้ถูกควบคุมโดยสมองส่วนที่เรียกว่า คอर्टเทกซ์ โดย

ด้านช่วยควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายซีกขวา และด้านขวาควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายซีกซ้าย

6. เชาว์ปัญญาด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence)

เชาว์ปัญญาด้านนี้ถูกควบคุมสมองส่วนหน้า ความสามารถที่แสดงออกทางด้านนี้ เห็นได้จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานกับผู้อื่น การเข้าใจและเคารพผู้อื่น

7. เชาว์ปัญญาด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) บุคคลที่มีความ

ความสามารถในการเข้าใจตนเอง มักเป็นคนที่ชอบคิด พิจารณาไตร่ตรอง มองตนเอง และทำความเข้าใจถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเอง

8. เชาว์ปัญญาด้านความเข้าใจธรรมชาติ (Naturalist Intelligence)

เชาว์ปัญญาด้านนี้ เป็นความสามารถในการสังเกตสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การจำแนกแยกแยะ การจัดหมวดหมู่ สิ่งต่าง ๆ รอบตัว บุคคลที่มีความสามารถทางด้านนี้ มักเป็นผู้รักธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติ ตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัว

4.2.3 ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism)

เพียเจต์และวิกทอทสกี กล่าวว่า การพัฒนาการทางเชาว์ปัญญาของบุคคลมีการปรับตัวผ่านกระบวนการซึมซาบหรือดูดซึม (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางปัญญา (Accommodation) พัฒนาการเกิดขึ้นเมื่อบุคคลรับและซึมซาบข้อมูลหรือประสบการณ์ใหม่เข้าไปสัมพันธ์กับความรู้หรือโครงสร้างทางปัญญาที่มีอยู่เดิม หากไม่สามารถสัมพันธ์กันได้ จะเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น (Disequilibrium) บุคคลจะพยายามปรับสถานะให้อยู่ในภาวะสมดุล (Equilibrium) โดยใช้กระบวนการปรับโครงสร้างทางปัญญา (Accommodation)

4.2.4 ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน

(Constructionism)

แนวความคิดของทฤษฎีนี้คือ การเรียนรู้ที่ดีเกิดจากการสร้างพลังความรู้ในตนเองและด้วยตนเองของผู้เรียน หากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงาน โดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้เห็นความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และผู้เรียนสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาในโลก ก็หมายถึงการสร้างความรู้ขึ้นในตนเองนั่นเอง

4.2.5 ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Theory of Cooperative or Collaborative

Learning)

การเรียนรู้แบบร่วมมือ คือ การเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันประมาณ 3-6 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ การพึ่งพาและเกื้อกูลกัน การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และการวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม

4.2.6 ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่อเนื่องหรือเชื่อมโยง

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่อเนื่องหรือเชื่อมโยง (Connectionism Theory) ซึ่งบุคคลที่สำคัญในการเป็นผู้นำทฤษฎีดังกล่าว คือ ธอร์นไดค์ โดยเขาได้ทดลองกับสัตว์เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ โดยการกำหนดสิ่งเร้าให้อย่างหนึ่งแล้วให้อินทรีย์ตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น หลาย ๆ อย่างเป็น การลองผิดลองถูก (Trial and Error) จนพบวิธีการที่ถูกต้อง จึงนำไปเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าทฤษฎีนี้มีชื่อว่า Connectionism Theory หรือทฤษฎีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ซึ่งสรุปได้ว่าสิ่งเร้าหนึ่ง ๆ ย่อมทำให้เกิดการตอบสนองหลาย ๆ อย่าง จนพบวิธีการตอบสนองที่ดีที่สุด ซึ่งบุคคลจะเลือกไว้ใช้ในคราว ต่อ ๆ ไป เมื่อได้ปะทะสัมผัสกับสิ่งเร้าเดิมอีก ธอร์นไดค์ ได้นำผลจากการทดลองมาตั้งเป็นกฎแห่งการเรียนรู้ (Law of Learning) ที่สำคัญ 4 กฎ คือ

1. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) แบ่งเป็น 3 กฎย่อย คือ

1.1 ถ้าบุคคลพร้อมแล้วได้กระทำ มีหลักการว่า เมื่อบุคคลพร้อมจะเกิดความพอใจ

1.2 ถ้าบุคคลพร้อมแล้วไม่ได้กระทำ มีหลักการว่า เมื่อบุคคลพร้อมจะกระทำแล้วไม่ได้กระทำ ก็ย่อมจะเกิดความรำคาญใจ

1.3 ถ้าบุคคลไม่พร้อมแต่ถูกบังคับให้กระทำ มีหลักการว่า ตามความพร้อมของธอร์นไดค์ มีตัวอย่างเช่น ความพร้อมในการอ่าน เขียน สะกดตัวอักษร เมื่อบุคคลไม่พร้อมแต่ถูกบังคับให้กระทำก็จะเกิดความรำคาญใจ ตามทฤษฎีดังกล่าวความหมายนี้เริ่มต้นด้วยเหตุนี้การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็จำเป็นต้องให้ผู้เรียนมีความพร้อมเสียก่อน

2. กฎแห่งการฝึกหัด

กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) มีหลักการว่า ถ้าบุคคลได้กระทำหรือฝึกฝนและทบทวนบ่อย ๆ ก็จะกระทำได้ดี จะเกิดความชำนาญ แต่ถ้ามิได้ฝึกฝนหรือทบทวนบ่อย ๆ ก็จะกระทำสิ่งนั้น ไม่ได้ดีและไม่เกิดความชำนาญ (Law of Use and Disuse)

3. กฎแห่งผล ที่พึงพอใจ

กฎแห่งผลที่พึงพอใจ (Law of Effect) มีหลักการว่าถ้าบุคคลได้กระทำสิ่งใด แล้วได้ผล เป็นที่น่าพอใจก็อยากที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ อีก แต่ถ้ากระทำแล้วไม่ได้ผลก็ไม่อยากที่จะกระทำอีก

4. กฎแห่งการใช้

กฎแห่งการใช้ (Law of Use and Disuse) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ความมั่นคงของการเรียนรู้จะเกิดขึ้น หากได้มีการนำไปใช้บ่อย ๆ หากไม่มีการนำไปใช้อาจมีการลืมเกิดขึ้นได้

4.2.7 ทฤษฎีสถาน

ทฤษฎีสถาน (Field Theory) ผู้นำในทฤษฎีดังกล่าว คือ เลวิน (Kert Lewin) ได้ปรับปรุงทฤษฎีของ เกสทอลท์ โดยนำความรู้ทางฟิสิกส์และคณิตศาสตร์มาใช้ ทฤษฎีของเขา เลยเรียกว่า ทฤษฎีสถาน (Field Theory) แนวคิดของเลวิน คล้ายกับแนวคิดของกลุ่ม เกสทอลท์ คือ เน้นในเรื่อง การรับรู้ การหยั่งเห็น ที่เกิดจากการรวบรวมเป็น โครงสร้างใหญ่ ที่แตกต่างไปก็คือ เลวิน กล่าวถึงแรงจูงใจเป็น สิ่งกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และการตอบสนอง ของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับ สิ่งแวดล้อมทางจิตวิทยามีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มาก

ตามหลักการของทฤษฎีดังกล่าว เน้นบทบาทของผู้เรียนในการเรียนการสอนมาก ผู้เรียนจะต้องลงมือกระทำหรือแก้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง ผู้สอนเป็นแต่เพียงผู้ชี้แนะ ความต้องการหรือความสนใจและความตั้งใจของผู้เรียนจะทำให้เกิดจุดมุ่งหมายและเกิด แรงจูงใจที่จะกระทำ กิจกรรมต่างๆ ถ้าหากทำได้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายก็จะเกิดความพอใจ นอกจากนี้แล้วการรับรู้อย่างเป็น พื้นฐานเบื้องต้นของการเรียนรู้ดังที่ได้กล่าว ไปแล้ว ในการ จัดการเรียนการสอนนั้นถ้าให้ผู้เรียน ได้รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสหลายๆ ทางแล้วจะช่วยให้ผู้ เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจได้รวดเร็ว

4.2.8 ทฤษฎีประสบการณ์ของ บรุนเนอร์

ทฤษฎีประสบการณ์ของ บรุนเนอร์ (Jerome S. Brunner) บรุนเนอร์ ศาสตราจารย์ทางจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้แบ่งประสบการณ์ออกเป็น 3 ประเภท คือ ประสบการณ์ตรง (Sanative) ประสบการณ์รูปภาพ (Iconic) และประสบการณ์สัญลักษณ์ (Symbolic) ซึ่งทฤษฎีนี้ ได้รับการสนับสนุนแนวคิดจากคินเดอร์ (James S. Kinder) ซึ่งเป็นนักเทคโนโลยีการศึกษาที่สำคัญนอกจากนั้นแล้วทฤษฎีดังกล่าว ยังมีความสอดคล้องกับแนวคิด เรื่อง กรวยประสบการณ์ (Cone of Experience) ของ เอ็ดการ์เดิล (Edgar Dale) นักเทคโนโลยีทางการศึกษาที่ให้ความสำคัญใน

ด้านประสบการณ์การเรียนรู้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์หนึ่ง ตามแนวคิดของบรุนเนอร์นั้น สื่อการสอนที่
ให้ประสบการณ์ตรงย่อมทำให้ผู้เรียน เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในปริมาณที่มากที่สุด เพราะ
ผู้เรียนมีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทุกด้านเช่น การสอนให้ผู้เรียนทำแกงเขียวหวานก็จำเป็นที่
จะต้องใช้วิธีการสาธิตกระบวนการปรุงแกงเขียวหวาน ให้ผู้เรียนได้สัมผัสตั้งแต่ต้นจนจบ
กระบวนการ ผู้เรียนก็จะเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งต่อประสบการณ์ที่ได้เห็น ได้ฟังคำอธิบาย ได้
สัมผัสทางกาย ได้กลิ่น ได้ชิมรส ซึ่งผู้เรียนย่อมจดจำประสบการณ์ในการแกงเขียวหวานได้
อย่างยาวนาน โดยสรุปแล้วทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสอน
การเลือกใช้สื่อในการสอน เป็นต้น โดยทฤษฎีของธอร์นไคด์ ในด้านการฝึกหัดนั้น ผู้เรียนจะ
ต้องฝึกฝนบ่อย ๆ อย่างสม่ำเสมอจึงจะเกิดความชำนาญ ด้านทฤษฎีของเลวิน เน้นให้ผู้เรียนลง
มือกระทำด้วยตนเองจึงจะเกิดความรู้ ความเข้าใจ และแนวคิดของบรุนเนอร์นั้นประสบการณ์
ตรงได้แก่การสังเกต การได้กลิ่น ได้ชิมรส การได้ยิน เป็นต้น ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และ
จดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้ยาวนานกว่า ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้ ได้บูรณาการการจัดกิจกรรมการ
เรียนรู้จากทฤษฎีต่าง ๆ ในการจัดการเรียนรู้คุณตรีพินบ้านอีสานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.2.9 ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Principles of Learning) ได้นำทฤษฎี การเรียนรู้ไปประยุกต์
ได้สร้างและใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ (Principles of Learning) 3 ประการ

1. เรียนด้วยการกระทำ (Active Learning) ไม่เพียงแค่ฟังหรือรับรู้
2. มีแรงจูงใจภายในที่ดีเยี่ยม (Best Motivation) มีความสนใจในสิ่งที่เรียน
มีความพึงพอใจที่ได้คิด ได้เรียนรู้ ได้กระทำ
3. มีกระบวนการทางสติปัญญา (Consecutive Phases) การเกิดสติปัญญา
(Cognitive) เริ่มจากการหยั่งรู้ (Intuitive) การมีความคิดรวบยอด (Concepts) และจบท้ายด้วย
การเกิด แนวคิด (Ideas) ประกอบด้วย

- 1.1 ขั้นสำรวจ (Exploratory Phase)
- 1.2 ขั้นสร้างกฎ ทฤษฎี (Formalizing Phase)
- 1.3 ขั้นเชื่อมโยงและนำไปใช้ (Assimilation Phase)

4.2.10 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญตามแนวทางปฏิรูปการ
เรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กรมวิชาการ (2544 : 7) ระบุความหมายของ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ คือ กระบวนการเรียนรู้ที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนปฏิบัติจริงได้พัฒนา กระบวนการคิดวิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลองและแสวงหาความรู้ที่หลากหลาย ทั้งในและนอก ห้องเรียน นักเรียนมีผลการเรียนรู้ได้มาตรฐานตามที่หลักสูตรกำหนดมีความรู้ลึกซึ้งซบยินดีในผล การปฏิบัติงานของตน สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน สังคม และส่วนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้จัดหรือครูผู้สอนดำเนินการให้สอดคล้องกับนักเรียนตาม ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถทางด้านปัญญาหรือวิธีการเรียนรู้โดยบูรณาการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม อันพึงประสงค์ วางแผนการจัดกิจกรรม และประสบการณ์ การเรียนรู้ อย่างเป็นระบบ ให้นักเรียนได้พัฒนาสติปัญญา อารมณ์และทักษะ การปฏิบัติ ส่งเสริม สนับสนุนการนำความรู้ไปใช้ในแหล่ง ความรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และมีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง เป็น กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สนับสนุน การเรียนรู้มีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับ ปัญหา และความต้องการของนักเรียน หาวิธีการสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ในสถานศึกษาให้พัฒนา กระบวนการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ครู ผู้สอนทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับนักเรียน และสนับสนุน ด้านทรัพยากร การลงทุนเพื่อการศึกษาพร้อมทั้งดูแล ตรวจสอบกระบวนการจัดการศึกษาให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ลำดี รักสุทธิ (2544 : 1) ให้ความหมายว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติ การศึกษา แห่งชาติ ตามมาตรา 22 - 24 โดยถือว่า นักเรียนมีความสำคัญที่สุดให้นักเรียนมี ส่วนร่วมคือ ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์ กิจกรรมทางการศึกษา ลงมือปฏิบัติจริง ครูเปลี่ยน บทบาทจากการเป็นผู้ชี้บอก ให้ความรู้อย่างเดียวเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก คอยช่วยเหลือ แนะนำ รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาให้กับนักเรียน

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2544 : 5) ให้ความหมายว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการประเมินผลที่มุ่งพัฒนาคน และชีวิต ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มว่าสามารถ สอดคล้องกับ ความถนัด ความสนใจและความต้องการของนักเรียน

ทิสนา แชมมณี (2553 : 120-121) ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอน โดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางว่า หมายถึง การจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนมีบทบาท หรือมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัว (Active Participation) ทั้งทางกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมในกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้โดยมีบทบาทดังกล่าวมากกว่าผู้สอน ตัวอย่างของการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ คือ

1. นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้อย่างตื่นตัวทางกาย คือ นักเรียนได้เคลื่อนไหวร่างกายทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้ร่างกายหรือประสาทการรับรู้ตื่นตัวพร้อมที่จะเรียนรู้

2. นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้อย่างตื่นตัวทางสติปัญญาคือ นักเรียนได้เลือกเคลื่อนไหวทางสติปัญญาหรือสมอง คือ ได้คิด ได้ทำโดยใช้ความคิดเป็นการใช้ สติปัญญาของตนสร้างความหมาย ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้

3. นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้อย่างตื่นตัวทางอารมณ์ คือ นักเรียนได้มีการเคลื่อนไหวทางอารมณ์หรือความรู้สึก คือกิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนทำให้อารมณ์ของนักเรียนตื่นตัว หรือกล่าวง่าย ๆ คือ เกิดอารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ซึ่งจะช่วยทำให้การเรียนรู้ที่มีความหมายตนเองมากขึ้น

4. นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้อย่างตื่นตัวทางสังคม คือ นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เกิดการตื่นตัวทางสังคม อันจะเป็น ปัจจัย ช่วยให้ผู้สามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น

5. บทบาทการมีส่วนร่วมในกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน ของนักเรียนมี มากกว่าผู้สอน

6. จำนวนนักเรียนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรม/กระบวนการเรียนรู้อย่างตื่นตัว

สรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา สามารถทำได้หลายแบบ หลายลักษณะแตกต่างกันไปตามรูปแบบวิธีการ เทคนิค หรือจุดเน้นของแบบนั้นๆ และขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน สามารถเลือกใช้รูปแบบการเรียน การสอนที่สอดคล้องกับนักเรียนในด้านต่าง ๆ แต่ในรูปแบบของการสอนต้องคำนึงถึงการเรียนรู้ที่จะเกิดแก่นักเรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนได้มีโอกาสเคลื่อนไหว ใช้ความคิด ลงมือทำ ย้ำความรู้สึก และฝึกสัมพันธ์ ช่วยให้นักเรียนเกิดการตื่นตัวรอบด้าน ส่งผลดีถึงการเรียนรู้ที่ตามมา

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเสนอไว้ดังนี้

5.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ปัจจุบันมีผู้ได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 46) ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หมายถึงแกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

เสน่ห์ จามริก (2541 : 34) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หมายถึงประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งยังมีการพัฒนาตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่พยายาม จะยับยั้งเพื่อดำรงการพึ่งตนเองต่อแรงกระแสดความกดดันและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากโลกภายนอก

ประเวศ วะสีและคณะ (2540 : 146) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด ได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น ได้อย่างทันสมัย

นุชนาฏ รัตนรังสรรค์ (2549 : 15) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถ ทักษะ และเทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงานแก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

อนุตร์ ขอสันติวิวัฒน์ (2548 : 15) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือ การเกษตรภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือการอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงาม

ที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัดมาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ยากแคลน การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โป่งกลางการติด โครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคาร โคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

สุรศักดิ์ ประตังตาโต (2543 : 10) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้รับการถ่ายทอดจากการสั่งสมประสบการณ์ของบรรพบุรุษในอดีต โดยผ่านกระบวนการศึกษาและเรียนรู้จนเกิดองค์ความรู้ใหม่ ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ในการจัดรูปแบบการสอน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านบุคคล หมายถึง บุคคลสำคัญและผู้รู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุในท้องถิ่น ผู้รู้ในท้องถิ่น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสถานที่ หมายถึง แหล่งความรู้ที่สำคัญที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น แปลงเกษตรแบบผสมผสาน ตลาดนัดสินค้า โรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัสดุอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุอุปกรณ์และเรื่องราวที่เกิด จากปัญญาของคนในท้องถิ่น เช่น บันทึกประวัติหมู่บ้าน ขนบธรรมเนียม ประเพณีของหมู่บ้านงานหัตถกรรมในหมู่บ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 : 50) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นการสะสมจากประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้านเองหรือจากการได้รับการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มี การสังเกต ทดลอง ใช้ปรับเปลี่ยน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันในแต่ละท้องถิ่นด้วยสติปัญญา ความสามารถ ความเชื่อของชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันตามสภาพทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันเป็นเหตุให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข สอดคล้องกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้ ชุมชนในท้องถิ่นในอดีตดำรงอยู่ด้วยความสุข ร่มเย็นและสามารถ

ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน

เอกวิทย์ ฌ ถกลาง (2539 : 42-46) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความชัดเจน ที่กลุ่มชน ได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทาง สังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความหมายคล้ายกับ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งหมายถึง ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ทักษะ ที่ใช้ในการดำเนิน ชีวิตให้เป็นสุข โดยผ่านการถ่ายทอดและมีการพัฒนาขึ้น มาตั้งแต่อดีต ที่ชาวบ้านนำมา คิดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ได้มีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 10) กล่าวว่า ในการพัฒนาประเทศไทยเพื่อให้เจริญ ทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น เราให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีตลอดมา แต่ยิ่งพัฒนาที่พบว่าประเทศไทยต้องวิ่งตามและพึ่งพาภูมิวิรูของต่าง ประเทศอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนานำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย นับตั้งแต่การเสียเปรียบ คุณค่า ความไม่สมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรม ความไม่สมดุลระหว่าง อุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ก็เพราะเราได้พัฒนาประเทศและจัด การศึกษาโดยทอดทิ้งของดีที่ประเทศเรามีอยู่ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติ ให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้ บรรพชนของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มา อย่างสงบสุขเป็นเวลายาวนาน แม้ว่า ภูมิปัญญาส่วนหนึ่งจะสูญหายไป แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่กับ สังคมไทยมาโดยตลอด สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญาไทยมีสภาพที่ตกต่ำอย่างในปัจจุบัน คือ

1. สังคมไทยได้ละเลย ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมานาน เมื่อมี ระบบ โรงเรียนที่สอนความรู้แบบสากลเกิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษา ไทยจน เกือบสิ้นเชิง โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ไม่มีการให้เกียรติ ยกย่องหรือให้ ความสำคัญ

2. ขาดการรวบรวมศึกษา วิจัย และพัฒนา ในเรื่องภูมิปัญญาไทยเพื่อนำมาใช้ ในวิถีชีวิตและสังคม ดังจะเห็นได้ว่างานวิจัยในปัจจุบันทั้งในสถาบันอุดมศึกษาและสถาบัน

วิชาการทั้งของหน่วยราชการและเอกชน ส่วนใหญ่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่องที่เป็นวิชาการแบบสากล ซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่ การค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีน้อยเมื่อปี พ.ศ. 2541 แต่ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2553 การค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีเพิ่มมากขึ้น

3. ไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในโรงเรียนการศึกษาในระบบโรงเรียนของเรามุ่งไปทางความรู้สากลแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมการศึกษาภูมิปัญญาไทยมีประมาณ 80 - 90% ของเนื้อหา แต่ปัจจุบันมีเหลืออยู่เพียง 5 - 10 % เท่านั้น เช่น ภาษาไทย คนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย เป็นต้น

4. ไม่มีการส่งเสริมแผนงานหรือโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการศึกษาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกรมที่ดูแลนโยบายและแผนหรือกรม ที่ดูแลสถานศึกษา

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 204 - 212) ยังกล่าวอีกว่า เมื่อระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามานักการศึกษาไทยไม่สนใจ ไม่ปรับปรุง และไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทย ทำให้สูญเสียมรดกที่ล้ำค่า ของชาติไปมาก ที่เห็นชัดเจนก็คือภูมิปัญญาไทยทางการแพทย์ เราดูแลการรักษาแบบไทยว่าไม่ทันสมัย ในโรงพยาบาลทั่วไปถึงไม่มีส่วนการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณเหลืออยู่เลย มีแต่การรักษาแบบตะวันตกซึ่งเรียกว่าแผนใหม่หรือแผนปัจจุบัน นอกจากนี้ตามร้านขายยาก็เป็นยาแผนปัจจุบัน สมุนไพรไทยซึ่งเป็นยาแผนโบราณหาได้ยาก ต่างกับการแพทย์ในประเทศจีน ซึ่งทำการรักษาทั้งแผนปัจจุบันกับแผนโบราณควบคู่กันไป โรงพยาบาลของประเทศจีนจะมีแพทย์อยู่ 2 ประเภท คือ ที่รักษาแบบแผนปัจจุบันกับรักษาแบบแผนโบราณ โดยมีฐานะที่เท่าเทียมกัน ค่าตอบแทนหรือเงินเดือนก็ใกล้เคียงกัน

กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ (2543 : 55) กล่าวว่า เอกเคิล (Eckel) ให้แนวคิดไว้ว่าในประเทศอเมริกาคณะกรรมการทางการศึกษาระดับกลาง ได้ศึกษาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในองค์การและมุมมองความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาของคณะบดีภาควิชาต่าง ๆ ปรากฏว่าคณะบดีในภาควิชาต่าง ๆ ได้เห็นด้วยมากกับการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและแฮมเชอร์ (Hampshire) ให้แนวคิดไว้ว่า ในประเทศ อังกฤษที่ได้มีโครงการพิจารณาเกี่ยวกับอายุของผู้เรียน โดยสมาชิกของโครงการ ฮอลล์ ให้ผู้สูงอายุได้เข้าสู่โรงเรียนและใช้ชีวิตกับภูมิปัญญาเพื่อช่วยเหลือนักเรียน จุดมุ่งหมายของโครงการนี้ เพื่อให้เด็ก ๆ ได้รับรู้เรื่องราวของผู้สูงอายุ และการสื่อสารความรู้ความเข้าใจระหว่างคนทั้งสองวัยตลอดจนเพื่อปรับปรุงมาตรฐานของการจัดการศึกษา

พจนี เทียมศักดิ์ (2544 : 34-39) กล่าวว่าภูมิปัญญาเป็นการสังเคราะห์เป็นระบบคิด ระบบความรู้ระบบคุณค่า มีการกลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมาทั้งทางตรง คือการประสบ เหตุการณ์ด้วยตนเองและทางอ้อมคือการ ได้ยิน ได้ฟังมาจากคำสอน คำบอกเล่า แต่เป็นสิ่งที่มิได้อยู่ ทุกแห่งหน เป็น ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองแล้วนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัย ศักยภาพที่มีอยู่มาแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย เป็นสิ่งที่ชาวบ้านสะสม การเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันนานทั้งจากประสบการณ์ตรงจากความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นใน ชุมชนจากตนเอง จากบุคคลอื่น หรือกลุ่มอื่นจากธรรมชาติ จากคน สัตว์ พืช จากวัฒนธรรม จากสภาพแวดล้อม การสังสรรค์โดยแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้จากการบอกเล่าแบบปาก ต่อปาก และแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร จากการเขียนลงในแผ่นใบลานในวัด จากการเขียนลง บนแผ่นหิน การเขียนลงกระดาษ เพื่อเป็นการสืบทอดทั้งยังเป็นการกระจายภูมิปัญญาออกไป ซึ่งมีหลายวิธี ได้แก่

1. การกระจายความรู้ภายในกลุ่มเครือญาติ ผู้ใหญ่จะเป็นผู้สอนและเป็น ต้นแบบให้ การเรียนรู้ส่วนใหญ่จะเกิดในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับผู้สนใจ ส่วนใหญ่ เป็นลูกเป็นหลาน ที่เป็นเครือญาติ เพราะสามารถฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา จะเห็นถึงความชำนาญเฉพาะทาง ในอาชีพใดอาชีพหนึ่งที่ทำเป็นลำเป็นสัน ทั้งหมดเป็น การเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำและการปฏิบัติงานจริง โดยเริ่มจากการสังเกต วิธีการ ปฏิบัติงาน กระบวนการทำงาน รวมทั้งสังเกตจากอุปกรณ์การทำงานที่มีอยู่ เมื่อพอจะเข้าใจใน กระบวนการทำงานแล้ว จึงให้ลองเลียนแบบ โดยปฏิบัติในส่วนที่ง่ายก่อนจนสามารถปฏิบัติได้ ครบไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย แล้วจึงปล่อยให้ปฏิบัติทั้งหมดตามสภาพที่เป็นจริง ระหว่างนี้ก็ อาจมีการซักถามในส่วนที่ไม่เข้าใจและมีการปรับปรุงการปฏิบัติงานเพิ่มเติม ซึ่งส่วนแต่ได้รับ การถ่ายทอดจากเครือญาติและบรรพบุรุษด้วยการบอกเล่าด้วยปากเรียกว่าแบบมุขปาฐะ ผู้เรียน ได้ปฏิบัติจริงและฝึกหัดทำไปเรื่อยๆ จนเกิดความชำนาญในที่สุดคำพูดที่ใช้สอนก็จะใช้ภาษา ง่าย ๆ เมื่อผู้ได้รับการถ่ายทอดได้เห็นและจดจำวิธีการทำรูปแบบต่าง ๆ จนมีความเชี่ยวชาญ ชำนาญก็สามารถกระจายความรู้ไปยังบุคคลอื่นได้ วิธีการเรียนรู้จะใช้การสังเกตและการทำตาม เป็นส่วนใหญ่ ความสำเร็จของผู้เรียนวัดได้จากความสามารถในการเลียนแบบว่าทำได้มากน้อย แค่ไหน และนำสิ่งที่เรียนรู้นั้น ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีเพียงใด เด็ก ๆ ในสังคมแบบเดิมจึง เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง รวมทั้งลองผิดลองถูกจากประสบการณ์ของตนเอง

2. จากการบอกเล่าแบบปากต่อปากจากคนในหมู่บ้านเดียวกัน ในความเป็น

เพื่อนบ้านมีการกระจายความรู้ในชุมชนสามารถทำได้โดยตรงของชาวบ้าน เนื่องจากความถนัดในอาชีพของแต่ละคนแต่ละครอบครัวไม่เหมือนกัน เมื่อมีทางเลือกหลายทางชาวบ้านจึงพยายามเลือกโดยพิจารณาความเป็นไปได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเลือกจากสิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์มาก่อน และมีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังคำนึงถึงความสามารถของตนเองในการนำเครื่องมือทันสมัยแปลกใหม่มาใช้สำหรับการเผยแพร่ส่วนใหญ่ได้รับการบอกเล่าพูดคุยจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งในสังคมนั้น การพูดคุยเผยแพร่สิ่งใหม่นั้น จะทำให้ได้ทราบความเป็นไปวิธีการต่าง ๆ มากขึ้นและเป็นการรับข้อมูลโดยตรง

3. การรวมกลุ่มจับกลุ่มพูดคุย เป็นการนำบุคคลที่มีปัญหาหรือความสนใจร่วมกันมาร่วมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องที่สนใจ เริ่มจากการตั้งปัญหาและทำความเข้าใจปัญหานั้นก่อน แล้วจึงลองผิผลองดูเพื่อตรวจดูว่าอย่างไรถูกต้องอย่างไรผิด นอกจากนี้ยังหาข้อมูลได้จากแหล่งต่าง ๆ แล้วจึงนำมาตรวจสอบหาข้อสรุป เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นแนวทางในการหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน เป็นการฝึกทักษะเรื่องการใช้ความคิด ช่วยให้เป็นคนช่างสังเกต มีเหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ระหว่างขั้นตอนของการค้นคว้าหาคำตอบก็จะได้เรียนรู้ไปด้วยทำให้รู้จักคิดหาเหตุผลด้วยตนเองทั้งยังเป็นการฝึกทักษะในการแก้ปัญหา วิธีนี้ค่อนข้างได้ผลเพราะเป็นการเรียนรู้จากกันและกัน ความคิดของทุกคนถือว่าเป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม นอกจากนี้ยังได้มีการอภิปรายกลุ่ม ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีโอกาสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่พวกเขาสนใจร่วมกัน มีการพูดจาซักถามกันระหว่างการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมอภิปรายซึ่งจะช่วยให้ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพราะได้มีโอกาสฝึกฝนการแสดงความคิดเห็นและ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นการรวมกลุ่มแบบนี้จึงเป็นการทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยกันแก้ปัญหาาร่วมกัน การทำงานเป็นกลุ่มจะช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจและเรียนรู้ถึงกลไกของกลุ่มและสร้างนิสัยที่ดีให้แก่กันทำให้เป็นการรู้จักยอมรับมติดกลุ่ม ฝึกฝนการทำงานแบบผู้ใหญ่ เมื่อออกไปอยู่ในสังคม จะได้เข้าใจถึงกระบวนการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ดี

4. การแสดงผลการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จ เป็นการนำบุคคลไปดูงานโดยเดินทางเป็นกลุ่ม ๆ ทำให้ได้แนวคิดไปปฏิบัติหรือนำแนวคิดกลับไปปรับปรุงงานที่ทำอยู่ให้ดีขึ้น การไปดูงานจะได้ผลคุ้มค่าเพราะเป็นการได้เห็น ได้ยิน ได้สอบถามจากต้นแบบหรือคนที่ประสบความสำเร็จเป็นการอาศัยแหล่งความรู้ในชุมชน เป็นการหาประสบการณ์ที่สมบูรณ์และมีลักษณะเป็นบูรณาการเนื่องจากเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ดี เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถจัดหาไว้ในห้องเรียนได้อย่างครบถ้วน ยังส่งเสริมให้ผู้สนใจได้มีส่วนร่วมใน

การเรียนรู้โดยที่มีโอกาสได้ปฏิบัติด้วยตนเองรอที่จะฟังคำพูดเพียงอย่างเดียว จึงทำให้เข้าใจมากขึ้นเพราะได้เห็นของจริง

5. การอ่านเอกสารที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อหาที่เป็นประโยชน์กับบุคคลมีส่วนเกี่ยวข้อง

6. การถ่ายทอดจากศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตธรรมเนียม ในแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการบอกเล่าโดยตรง มีลักษณะเรียบง่าย ตรงไปตรงมา ถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยได้รับการปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับบุคคลมี การกระจายความรู้โดยการเลียนแบบ มีการกล่าวด้วยการพูด ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ใช้การท่องจำจะเห็นได้ว่าในชุมชนมีการสั่งสมและกระจายความรู้ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตที่อยู่ภายในชุมชนหมายถึงทั้งหมดในการดำเนินชีวิตเนื่องจากกระบวนการความรู้มีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ฉะนั้นการที่จะทำให้ภูมิปัญญาคงอยู่ จึงคงต้องมีการสั่งสมและกระจายความรู้ออกไป

5.3 การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีผู้สนใจศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

กองวิจัยทางการศึกษา (กรมวิชาการ, 2539 : 5) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาในท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดของผู้บริหารและครูผู้สอน รวมทั้งกระบวนการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการพัฒนา หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ศึกษาความคิดเห็นของผู้รู้ในท้องถิ่นในการร่วมมือกับ โรงเรียน จัดการเรียนการสอนตลอดจนศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนในการเรียนรู้กับผู้รู้ในท้องถิ่น ผลการวิจัย สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. ชาวชนไทยจะมี 3 แบบ คือ (1) ค้อยโอกาส (2) สืบสานทางวัฒนธรรม ระหว่าง วัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมตะวันออก (3) ไม่รับรู้วัฒนธรรม ไขว่คว้าความสำเร็จ ความก้าวหน้า โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ดังนั้นการจัดการศึกษา ควรจะต้องมีการทบทวนตลอด กระบวนการ นับตั้งแต่หลักสูตร ควรกำหนดสิ่งที่ผู้เรียนแต่ละระดับความรู้เพื่อจะได้เป็นทิศทาง ในการจัดการเรียนการสอน หนังสือเรียน และการประเมินผล

2. การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้ นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข ดังนั้นสิ่งที่ให้นักเรียนจึงควรเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัว ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ความรู้ที่เกิดจากสังคมมนุษย์ และภูมิปัญญาที่สะสมไว้ นอกจากนี้ วิธีการถ่ายทอดความรู้มาเป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การเรียนรู้ด้วยการ

กระทำ (Learning by Doing) ส่วนกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับควรนำไปใช้ในชีวิตจริงได้

3. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญา ถือว่าหลักสูตรคือชีวิต ชุมชนคือห้องเรียนที่ทำให้เด็ก เกิดการแสวงหาความรู้ เกิดความภูมิใจในก้าเนิดของตนเอง มีความสุขเมื่อได้ออกไปเรียนรู้จาก ชุมชนเกิดการใฝ่รู้ สามารถรู้สิ่งที่ยุ่งยากได้ด้วยตนเอง

4. การพัฒนาการจัดการศึกษา ผู้บริหาร โรงเรียนควรรู้จุดเด่น จุดด้อยของโรงเรียนและชุมชน แล้วนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์

5. แนวทางการนำชุมชน ผู้ปกครอง ผู้นำท้องถิ่น ผู้รู้ในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนนับตั้งแต่ร่วมคิด ริเริ่ม ดำเนินการ และตรวจสอบการจัดการศึกษา ผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ คือผู้บริหาร โรงเรียน ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับผู้รู้ในท้องถิ่น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัด กิจกรรม ตลอดจนประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียน ให้ชุมชนได้ทราบ

6. แนวทางดำเนินงาน เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม มีความสนใจ ความสามารถที่จะศึกษาค้นคว้า เพื่อที่จะนำมาประยุกต์กับวิทยาการสาขานั้น การจัดการเรียนการสอนต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิธีคิด วิธีการวางแผน และการจัดการ สามารถเรียนรู้สิ่งที่ยุ่งยากได้ด้วยตนเอง และควรให้ผู้เรียนตระหนักว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สามารถแลกเปลี่ยน ลอกเลียนกันได้ถ้าพิจารณาว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งดี นอกจากนั้นวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถ แลกเปลี่ยนได้ตามกาลสมัยส่วนสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ควรเป็นสิ่งที่อยู่ในท้องถิ่น

ชนาธิป พรกุล (2543 : 26) กล่าวว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะเป็นประโยชน์ อย่างแท้จริง ต้องเป็นการศึกษาที่สอดคล้องเกื้อกูลต่อชีวิตจริง สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละท้องถิ่น การจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้นั้น จะทำให้ผู้เรียน ได้รู้จัก เข้าใจ ท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรักความผูกพัน ความหวงแหนและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา ท้องถิ่นของตนต่อไป การที่นักเรียนได้มีโอกาสออกนอกห้องเรียนไปสัมผัสและสัมพันธ์ กับธรรมชาติ สังคมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมช่วยสร้างประสบการณ์ตรงต่อการดำรงชีวิตได้เรียนรู้ และค้นพบสาระความรู้ที่นอกเหนือจากหนังสือเรียน ครูก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปกับนักเรียนด้วย เป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่ตื่นตัวแจ่มใส นำไปสู่กิจกรรมการมีส่วนร่วม การฝึกคิด และจินตนาการที่หลากหลาย

สุมน อมรวิวัฒน์ (2544 : 150) กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอีกประเภทหนึ่ง เป็นสถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน ทุกแห่งหนเป็น ห้องเรียนธรรมชาติ ที่เปิดกว้าง สร้างบรรยากาศและจินตนาการอันกว้างไกล การนำผู้เรียนออก สู่ชุมชนนั้นนอกจากการได้รับสาระความรู้จากชุมชนแล้ว ยังช่วยให้ทุกคนทุกฝ่ายของชุมชน ได้ มีส่วน ร่วมในการจัดการศึกษา

ประเวศ วะสี (2534 : 146) กล่าวว่า ในชุมชนมีผู้รู้ด้านต่าง ๆ มากมาย มากกว่าครู ที่สอนท่องหนังสือมากนัก ถ้าเปิดโรงเรียนสู่ชุมชนให้ทั้งครูและนักเรียนได้เรียนรู้จากครูใน ชุมชนจะมีครูมากมายหลากหลายเป็นครูที่รู้จริงทำจริง จะทำให้การเรียนรู้เข้าไปเชื่อมโยงกับ การปฏิบัติจริงการเรียนรู้จะสนุกไม่น่าเบื่อหน่าย ที่สำคัญจะเป็นการปรับระบบคุณค่าศักดิ์ศรี และความภูมิใจของชุมชน จึงเป็นเหตุผลสำคัญมากที่ผู้บริหารและครูทุก โรงเรียนจำเป็นต้อง จัดกระบวนการ เรียนรู้ที่ เปิดกว้างออกสู่ชุมชน บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่นักการศึกษาทุกคนต้องปรับ ความคิดให้ตลกลับทิศจากการมุ่งตั้งเตี่ยวในวิถีจัดห้องเรียนและตารางสอนคงที่อย่างเดี๋ยวจึง ปี ตลอดปีมาเป็นการคิดถึงสาระการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น จัดตารางเวลาเรียนให้ยืดหยุ่น เพื่อให้การ นำผู้เรียนออกสู่ชุมชนการบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการชุมชน ย่อมมี ความยุ่งยาก ซับซ้อนมากกว่าการสอนซ้ำ ๆ ประจำวันในชั้นเรียน แต่ก็มิได้มีความลำบากเกิน กว่าที่โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ การศึกษาแก่ลูกหลานของเขา เขาชนของเราจะได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นที่เขาอยู่ มองเห็นคุณค่าและปัญหาที่หมู่บ้านเขามีผู้เรียนจึงพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน และใน อนาคตเขาจะเป็นพลังเกื้อหนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถทำ ได้ทันที คือ การที่โรงเรียน ชุมชน สถาบันชุมชน เอกชน องค์กรทุกฝ่ายร่วมมือกันจัดการศึกษา ที่ขยายกว้างออกสู่ชุมชนและธรรมชาติ โดย มีหลักการพื้นฐานความคิดดังต่อไปนี้

การเรียนรู้เกิดขึ้น ได้กับทุกคนในทุกสถานที่ ทุกเวลา

1. แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งที่องค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. การเรียนรู้ที่ดีเกิดจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายของการเชื่อมโยง ประสพการณ์ เกิดสังคมนการเรียนรู้ และสังคมนุชนธรรม
3. การเรียนจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่มี ความสุข สร้างสรรค์ความคิด และประสพการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า

สุมน อมรวิวัฒน์ (2544 : 10) ได้เสนอข้อเสนอแนะในกระบวนการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

1. ควรมีการสำรวจและขยายฐานข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการในชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ศาสนา และวิถีดำเนินชีวิต แหล่งเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้จากสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนศูนย์ชุมชนที่แพร่ข่าวเหตุการณ์และปรากฏการณ์ต่าง ที่เกิดขึ้นในสังคม

2. ควรมีการจัดประชุม เสวนากันอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับการเรียนรู้จากแหล่ง เรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกันทุกฝ่าย และเกิดความร่วมมือกันต่อเนื่อง

3. ควรจัดทำแนวทางเสนอแนะเกี่ยวกับภาพรวมของการจัดกระบวนการเรียนรู้ นับตั้งแต่การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การวางแผนและการติดต่อประสานงาน การกำหนดจุดประสงค์และสาระการเรียนรู้ การปฐมนิเทศ และวางแผนวิธี การศึกษาหาความรู้ การจัดกิจกรรมต่างๆ บทบาทของผู้บริหาร ครู บุคลากร และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง มาตรการป้องกันและประกันความปลอดภัย การสรุปสาระ การวัดและประเมินผล การเรียนรู้

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจมีปัญหาและอุปสรรคบ้าง แต่สามารถแก้ไขได้ หากได้มีการสำรวจ รวบรวมข้อมูล มีการวางแผนและการ จัดการประสานงานที่ดี การนำผู้เรียนออกศึกษาในชุมชน การแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่ายการจัดการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดรูปแบบตายตัวขึ้นอยู่กับความพร้อมและความ สัมพันธ์สอดคล้องกับชุมชน สภาพแวดล้อม

5.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นุชนาฏ รัตนรังสรรค์ (2549 : 19-20) แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน
  - 2.1 ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง
  - 2.2 ภูมิปัญญาหลบเลี่ยงอันตราย

- 2.3 ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพิง
  - 2.4 ภูมิปัญญาในการใช้และทำศาสตราวุธ
  - 2.5 ภูมิปัญญาการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน
  3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจ
    - 3.1 ภูมิปัญญาการสร้างและขยายอำนาจ
    - 3.2 ภูมิปัญญาการรักษาฐานะและอำนาจ
  4. ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์
  5. ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ
- ประมวล วรรสี (2534 : 7) ได้สรุปลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการคือ

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีบูรณาการสูง
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่ขนานธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2542 : 21) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 5 สาขา ดังนี้

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการเกษตร เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไข โรคและแมลง) และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี ฯลฯ
2. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ ดินน้ำ ล้ำธาร การรักษา การถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์เพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคาฟ แม่น้ำ แผ่นดินพืชพันธุ์ ทรัพยากร และ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ
3. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการ สวัสดิการและธุรกิจชุมชน ได้แก่
  - 3.1 กองทุนต่างๆ ในชุมชน เช่น สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ฯลฯ
  - 3.2 กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ
4. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรคและการป้องกัน เช่น หมอพื้นบ้าน หมอธรรมชาติ และผู้รู้เรื่องสมุนไพร
5. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการผลิตและการบริโภค เช่น การแปรรูป ผลผลิตทางการเกษตร ให้สามารถบริโภคได้โดยตรง ได้แก่ การใช้เครื่องมือ และครกตำข้าว การรู้จัก

ประยุกต์ เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้แปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้ตลาด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 45) ได้จัดแบ่งสาขา

ภูมิปัญญาไทยออกเป็น 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคน สามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การ แก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาดการแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตรเป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้ตลาด เพื่อ แก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชน ท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทาง หัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและ รักษาสุขภาพของคนชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการสะสมและบริหารกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและ โภคทรัพย์เพื่อเสริม ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกัน คุณภาพชีวิตของคนไทยให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะ สาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

7. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงาน ด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการ ศาสนา

8. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่าการประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีเข้าว เป็นต้น

5.5 การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาแขนงความรู้ต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นผลให้ภูมิปัญญาความรู้ยังคงปรากฏให้เห็นและได้รับการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบเรื่อยมา โดยสามารถจำแนกวิธีการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ดังนี้

นุชนานู รัตนรังสรรค์ (2549 : 23) กล่าวว่า ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่ คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ ผีสางต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด เรียนรู้สืบต่อกันมา จากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานใน ปัจจุบันซึ่งพอจะจำแนกได้คือ

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กเด็ก โดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งใกล้ตัวซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมถ่ายทอดต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ วิธีการเหล่านี้เป็นการเสริมสร้างลักษณะนิสัย บุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่า โดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีกรรมแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขันตอน มีคำสอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่าง

บรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยง ประสบการณ์มาโดยตลอด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 91-118) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า เกิดขึ้นโดยกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. เครื่องข่ายปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้เฉพาะญาติสนิท และบุคคลในครอบครัวเดียวกัน
2. เครื่องข่ายในระดับชุมชน เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน เช่น ถ่ายทอดโดยผู้นำชุมชนให้กับชาวบ้าน หรือให้สมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพ
3. เครื่องข่ายระดับองค์กร เป็นการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน โดยการผ่านเข้ามาทางผู้นำชุมชน เช่น ครู พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 45 - 49) ได้สรุปวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก มนุษย์จะมีการลองผิดลองถูกจากสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและสะสมความรู้ ความเข้าใจนั้นไว้แล้วถ่ายทอดแก่ลูกหลานในเผ่าพันธุ์ของตนนานๆ เข้าก็ กลายเป็นจารีต ธรรมเนียมหรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ เมื่อเวลาล่วงไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้ว รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติ เช่นนั้น จึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือแก้ไข ป้องกันปัญหาได้
2. การเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง (Learning by Doing) การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงในสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริงแล้วส่งต่อไปยังรุ่นหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป กลายเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ
3. การเรียนรู้ด้วยวิธีการสาธิต การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral Tradition) และการสร้างความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Literacy Tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านจะนิยม การสาธิตวิธีการ และสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เขียนศิลปะวิทยาการที่มีความซับซ้อน ลึกซึ้ง จะใช้วิธีลายลักษณ์อักษรเป็นรูปของตำราตามความสะดวกและสอดคล้องกับพื้นฐานของ ชาวบ้านและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยในการรับรู้ของเจ้าของวัฒนธรรม
4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไปในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติและความคาดหวัง

โดยไม่ต้องใช้ การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็น สำคัญ

5. การเรียนรู้ศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน คีล และวัตรปฏิบัติ

ตลอดจน พิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ มีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนที่ต้องเผชิญกับสังขารแห่งชีวิต คือ ความไม่แน่นอน สถาบัน ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ศาสนาจึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญาและอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อม ๆ กัน ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่นับถือศาสนานั้น ๆ โดยทางตรงและทางอ้อม อีกทั้งเป็นแก่นและกรอบในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

6. การเรียนรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัวมีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมผสานกลมกลืนบ้าง จัดแย้งบ้างแต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งสาระ รูปแบบและวิธีการ กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมจึงมีพลวัตส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายการขยายตัวของความรู้กว้างขวางหลากหลายมากอย่างไม่เคยปรากฏมาแต่ กาลก่อน สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือกมากมาย และมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ให้พิจารณา

7. การเรียนรู้โดยการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและทางสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ระดับหนึ่ง ดังนั้นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8. การเรียนรู้แบบครุพักลักจำ เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่างแอบลอกทำดูตามแบบอย่างที่เขาสังเกตอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนที่สามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผินๆ เป็นเสมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของผู้อื่นแต่ในความเป็นจริงความหมายไม่ได้สื่อในทางไม่ดี หากเป็นวิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น

โดยสรุปแล้ว การเรียนรู้ดังกล่าว แสดงถึงภูมิปัญญาและธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งมีวิธีการในการเรียนรู้มาตั้งแต่อดีตและพยายามสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาเองกระทั่ง ปัจจุบัน โรงเรียนและระบบการศึกษาเข้ามามีบทบาทต่อกระบวนการเรียนรู้อย่างมาก แต่กระบวนการเรียนของมนุษย์ก็ยังมีเกิดขึ้นอยู่ในชุมชน ในสังคมมนุษย์ ซึ่งอาจไม่ชัดเจนนักและไม่เป็นระบบเท่าที่ควร

6. คนตรีพื้นบ้านอีสาน

6.1 ความหมายของคนตรีพื้นบ้านอีสาน

คนตรีเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่มีคุณค่ามหาศาล มนุษย์ได้นำเอาคุณค่าของคนตรีมาใช้ประโยชน์มากมาย ทั้งในด้านสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจ และด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ ด้านความบันเทิง คนตรีทำให้จิตใจเบิกบานร่าเริงแจ่มใส ซึ่งสังเกตได้ว่า ที่ใดมีเสียงคนตรีที่นั่นมักจะมีความสุขสนุกสนาน รื่นเริง ความปิติ และความมีไมตรีจิต ส่วนทางด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อนั้น มนุษย์มีความเชื่อว่าเสียงคนตรีทำให้สิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติฟังพอใจ และบันดาลให้มนุษย์มีความสุข ความเจริญ บังเกิดความอุดมสมบูรณ์ และความปลอดภัยของมนุษย์ มนุษย์จึงได้จัดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นตามความเชื่อ โดยมีนักคนตรีเป็นส่วนประกอบ เช่น การเซ่นไหว้ การบวงสรวง การเรียกขวัญ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าคนตรีมีคุณค่าต่อวิถีชีวิตหลายอย่าง ดังกลอนของสุนทรภู่ในวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณีกล่าวไว้ว่า

“อันคนตรีมีคุณค่าทุกอย่างไป ย่อมใช้ได้ดังจินดาอำบุรินทร์”

จากคุณค่าของคนตรีสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ มนุษย์ทุกชาติทุกภาษา จึงมีคนตรีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ในการดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตของตน อันเป็นสาเหตุทำให้คนตรีของแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะ และมีความแตกต่างกันออกไป ตามสภาพแวดล้อม

คนตรีพื้นบ้าน เป็นคนตรีที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของสังคม โดยสังคมเป็นผู้เลือกว่ารูปแบบใดเหมาะสมกับวัฒนธรรมของตน คนตรีพื้นบ้านเป็นคนตรีที่เล่นและพัฒนาในหมู่ชาวบ้าน ที่มีลักษณะเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองได้ มีสำเนียง ทำนอง จังหวะ และลีลาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ ทำนองสั้น ๆ เรียบง่าย บรรเลงไปตามความพอใจของผู้บรรเลง ไม่เคร่งครัดในกฎเกณฑ์ แต่มีการถ่ายทอดโดยการบอกด้วยปากและจดจำเป็นหลัก อีสานเป็นอีกพื้นที่ที่มีความเป็นคนตรีสูงสุดในประเทศไทย ความวิจิตรพิสดารซับซ้อนของทำนองเพลง

อีสานเป็นเครื่องแสดงออกถึงความเจริญของสังคมในอดีต ความเป็นชาวอีสานมีลักษณะเด่นกว่าชนพื้นเมืองใด ๆ ก็ว่าได้ทั้งนี้เพราะว่าอีสานเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่ใหญ่โตมาก่อน มีผู้คนจำนวนมาก ทำนองเพลงอีสานมีความสลับซับซ้อน ดนตรีที่บรรเลงประกอบ มีความวิจิตรพิสดารมาก (ด.โนยา ก้อนแก้ว. 2549 : 16-17)

สรุปได้ว่า ดนตรีพื้นบ้านอีสาน หมายถึง ดนตรีที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านที่นำเอาวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องดนตรี ตามภูมิปัญญาของตน ได้แก่ โปงลาง พิณ แคน

6.2 การแบ่งประเภทของกลุ่มวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน

เนื่องจากภาคอีสานมีความกว้างใหญ่ไพศาลมาก จึงมีความหลากหลายในส่วนของภาษาและวัฒนธรรมของประชาชน โดยอาจจะสามารถแยกพิจารณาออกตามกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มคนต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

6.2.1 กลุ่มวัฒนธรรมอีสานเหนือ เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาที่เรียกว่า ไทย-ลาว เป็นส่วนใหญ่แต่จะมีคนกลุ่มน้อยเท่านั้นที่ใช้ภาษาเฉพาะท้องถิ่นของตน เช่น กลุ่มคนภูไท แสก ย้อโฮ้ และโฮ้ย ทั้งนี้ กลุ่มอีสานเหนือ ได้แก่ พื้นที่ที่อยู่ในแถบแอ่งสกลนคร คือ จังหวัด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู สกลนคร มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เลย มุกดาหาร ยโสธร อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ

6.2.2 กลุ่มวัฒนธรรมอีสานใต้ เป็นกลุ่มที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ราบตอนใต้ เรียกว่า แอ่งโคราช ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ กลุ่มวัฒนธรรมนี้จะใช้ภาษาที่เรียกว่า ไทย-เขมร ยกเว้นจังหวัดเดียวคือ นครราชสีมา ที่ใช้ภาษาไทย-โคราช

6.3 เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน สามารถแบ่งลักษณะตามวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมอีสานเหนือ และอีสานใต้

เครื่องดนตรีอีสานเหนือแบ่งเครื่องดนตรีออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

เครื่องดีด ได้แก่ พิณ หุ่น หรือหีน

เครื่องตี ได้แก่ ซอปี่

เครื่องดี ได้แก่ โปงลาง กลองเส็ง หมากกับแก๊บ ผางฮาด ลั้งและต่าง

กลองน้ำ

เครื่องเป่า ได้แก่ แคน โหวด ธนูหรือสะนู ใบไม้ ปี่กู่เฟื่อง ปี่ใบตองกล้วย
ปี่ใบผักบัว

เครื่องดนตรีอีสานได้ แบ่งเครื่องดนตรีออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

เครื่องดีด ได้แก่ พิณกะแสร้ พิณจะเปย อังกูยจ้

เครื่องตี ได้แก่ ซอฮู้ ซอด้วง

เครื่องตี ได้แก่ ระนาด ฆ้องวง ฆ้องวง รกลองกันตรึม ฆ้องหุ่ย กลอง
รำมะนา กลองตะโพน ฉิ่ง ฉาบ

เครื่องเป่า ได้แก่ ใบไม้ โหวด ปี่ฮ้อ ปี่เจียง ปี่โน ปี่ซลัย ปี่สไนว์

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวรายละเอียดเพียง 3 ชนิด คือ

1. โป่งกลาง
2. พิณ
3. แคน

6.3.1 โป่งกลาง

โป่งกลาง

ภาพที่ 1 ภาพเครื่องดนตรี โป่งกลาง

โปงกลาง มีลักษณะวิธีการบรรเลงคล้ายกับระนาดเอก คือนำท่อนไม้ หรือกระบอกไม้ มาร้อยติดกันเป็นผืน และใช้ไม้ตีเป็นทำนองเพลง แขนงตี กับเสาบ้าง จึงบนรางบ้าง หรือบางทีก็ผูกติดกับตัวผู้บรรเลง เครื่องดนตรีชนิดนี้พบทั่วไปในหลายประเทศ สำหรับในประเทศไทย พบในแถบภาคอีสาน และเรียกเครื่องดนตรีนี้หลายชื่อด้วยกัน เช่นเรียกว่า หมากกลิ้งกล่อม หมากขอลอ หรือหมากโปงกลาง เป็นต้น ที่ได้ชื่อว่า หมากขอลอ เพราะเวลาเคาะแต่ละลูกมีเสียง ดังกังวานคล้าย ขอลอ (หมายถึง เกราะ ในภาษาอีสาน)

ส่วนคำว่า โปงกลาง นั้น เดิมเป็นคำที่ใช้เรียก กระดิ่งสำริด ที่ใช้แขวนคอวัวในสมัย โบราณที่เรียกกระดิ่งนี้ว่า โปงกลางคงเรียกตามเสียงที่ได้ยิน ต่อมาผู้นำชื่อนี้ไปตั้งเป็นชื่อ ลาย แคน (การบรรเลงแคน) ที่เป่าเลียนเสียง โปงกลางที่ผูกคอวัวเรียกว่า ลายโปงกลาง และที่เรียกว่า หมากกลิ้งกล่อมก็เพราะเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงไพเราะ สามารถกล่อมให้ผู้ฟังมีความ เคลิบเคลิ้มเพลิดเพลิน โปงกลาง นิยมทำจากไม้มะหาด หรือ ไม้หมากเหลื่อม เพราะเป็น ไม้ที่มีความ อยู่ตัวมากกว่าไม้อื่นๆ วิธีการทำเอาไม้มาตากแดดให้ ได้ขนาดลดหลั่นกันตามเสียง ที่ ต้องการในระบบ 5 เสียง โปงกลาง 1 ชุดจะมีจำนวนประมาณ 12 ลูก ใช้เชือกร้อยรวมกันเป็นผืน เวลาตีต้องนำปลายเชือกด้านหนึ่ง ไปผูกแขวนไว้กับเสาในลักษณะห้อยลงมา ส่วนปลายเชือก ด้านล่างจะผูกไว้กับขา หรือเอวของผู้ตี วิธีการเทียบเสียง โปงกลาง ทำโดยการเหลาไม้ให้ได้ สูงขึ้น ซึ่งแตกต่างจากระนาดในปัจจุบันที่มีเจ็ดเสียง และมีการปรับแต่งเทียบเสียงด้วยการ ใช้ ตะกั่วผสมขี้ผึ้ง ถ่วงใต้ผืนระนาด เพื่อให้ได้ระดับเสียง และคุณภาพเสียงที่ต้องการ การบรรเลง หมากกลิ้งกล่อม หรือ โปงกลาง นิยมใช้ผู้บรรเลงสองคนคือเครื่องดนตรีหนึ่งชิ้น แต่ละคนใช้ไม้ตี 2 อัน การเรียกชื่อเพลงที่บรรเลงด้วยโปงกลางมักจะเรียกตามลักษณะและลีลาของเพลง โดยการ สังเกตจากสภาพของธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ตัว เช่น เพลง "ลายนกไซบินข้ามทุ่ง" หรือเพลง "ลายกาเดินก้อน" เป็นต้น

ต้นกำเนิดโปงกลาง บางแห่งเรียกว่า หมากกลิ้งกล่อม หมากเตอะเติน เป็นเครื่องดนตรี ที่พัฒนามาจาก "เกราะลอ" หรือ ขอลอ คำว่า "โปงกลาง" นี้ ใช้เรียกดนตรีชนิดหนึ่ง ที่มีการเล่น แพร่หลายทางภาคอีสานตอนกลางและตอนเหนือบางส่วน โดยเฉพาะจังหวัดกาฬสินธุ์ มีการ เล่นแพร่หลายมาก เพราะเป็นที่กำเนิดโปงกลาง ความหมายของโปงกลางนั้นมาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า "โปง" และ "กลาง"

โปง เป็นสิ่งที่ใช้ตีบอกเหตุ เช่น ตีในยามวิกาลแสดงว่ามีเหตุร้าย ตีตอนเช้าก่อนพระ บิณฑบาตให้ญาติโยมเตรียมตัวทำบุญตักบาตร และ ตีเวลาเย็นเพื่อประ โยชน์ให้คนหลงป่า

กลับมาถูก เพราะเสียง ไปกลางจะคังกัवाल ไปไกล (สมัยก่อนใช้ตีในวัด) ส่วนคำว่า ลาง นั้น หมายถึง ลางดี ลางร้าย

ไปกลางนั้นก่อนที่จะเรียกว่า ไปกลาง มีชื่อเรียกว่า "เกราะล่อ" ซึ่ง เกราะล่อ มีประวัติ โดยย่อคือ ท้าวพรหมโคตร ซึ่งเคยอยู่ประเทศลาวมาก่อนเป็นผู้ที่คิดทำเกราะล่อขึ้น โดยเลียนแบบ "เกราะ" ที่ใช้ตีตามหมู่บ้านในสมัยนั้น เกราะล่อทำด้วยไม้หมากเลื่อม (ไม้เนื้ออ่อน สีขาว มีเสียงกังवाल) ใช้ถาว์ล้วยมีคร้อยเรียงกัน ใช้ตีไล่ฝูงนก กา ที่มากินข้าวในไร่ ในนา ต่อมา ท้าวพรหมโคตร ได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านกลางเหมือน อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และได้ถ่ายทอดการตีเกราะล่อให้แก่นายปาน นายปานได้เปลี่ยนเกราะล่อ จากเดิมมี 6 ลูก เป็น 9 ลูก มี 5 เสียง คือ เสียง โด เร มี ซอล และ ลา เมื่อนายปานเสียชีวิต นายขานน้องนายปานได้รับการถ่ายทอดการตีเกราะล่อ และนายขานนี่เองที่เป็นคนถ่ายทอด การตีเกราะล่อให้กับศิลปินแห่งชาติผู้พัฒนาไปกลางให้เป็นเครื่องดนตรีที่ใครๆ ก็รู้จัก นายเปลื้อง ฉายรัศมี เนื่องจากเกราะล่อใช้สำหรับตีไล่ ฝูงนก กา ที่มากินข้าวในไร่นา ดังนั้น จึงมีเกราะล่ออยู่ในทุก โรงนา (อีสานเรียกว่า เถียงนา) เมื่อเสร็จจากภาระกิจในนาแล้ว ชาวนาจะพักผ่อนใน โรงนาและใช้เกราะล่อเป็นเครื่องตี เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเกราะล่อนี้จะตีนอกหมู่บ้านเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าตีในหมู่บ้านจะเกิดเหตุการณ์ไม่ดี เช่น ไฟฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น การเรียนการตีเกราะล่อในสมัยก่อน เป็นการเลียนแบบ คือเป็นการเรียนที่ต้องอาศัยการจำ โดยการจำทำนองของแต่ละลาย เกราะล่อที่มี 9 ลูกนี้จะเล่นได้ 2 ลายคือ ลายอ่านสือใหญ่ (อ่านหนังสือใหญ่) และลายสุดสะแนน (เช่นเดียวกับลายแคนและลายพิณ ดังนั้นเมื่อนำมาเล่นผสมผสานกันจึงได้อรรถรสยิ่งนัก)

ปี พ.ศ 2490 นายเปลื้อง ได้เรียนรู้วิธีทำเกราะล่อ และการตีเกราะล่อ จากนายขาน ลายที่ดีคือ ลายฎไทใหญ่ หรืออ่านหนังสือใหญ่ นอกจากนั้น นายเปลื้อง ยังเป็นคนที่น่าเกราะล่อ มาตีในหมู่บ้านเป็นคนแรก ในปีแรกนั้นการตีเกราะล่อไม่เพราะหูคนฟังเท่าไรนัก 2 ปีต่อมากการตีเกราะล่อของนายเปลื้องจึงดีขึ้น จนชาวบ้านพากันนิยมว่าตีได้ดี

ปี พ.ศ 2500 นายเปลื้อง ได้วิวัฒนาการ การทำเกราะล่อ จากแต่ก่อนหน้านี้ที่ทำด้วยไม้หมากเลื่อม มาเป็นไม้หมากหาด (มะหาด , หาด) ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง เวลาตีแล้ว ไม่บวมง่าย โดยเฉพาะไม้ที่ตายยืนต้น เสียงจะกังवाल ที่เอาไม้หมากหาดมาทำไปกลางนี้ นายเปลื้อง ได้รับแนวคิดจากพระที่วัด ที่นำไม้นี้มาทำไปงที่ตีบอกเหตุ หรือตีให้สัญญาณดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ต่อมานายเปลื้อง ได้คิดทำเกราะล่อ เพิ่มลูกจาก 9 ลูกมาเป็น 12 ลูก เมื่อทำเสร็จลองตีดูเห็นว่าเสียงเพราะมาก ดังนั้นในปี พ.ศ 2502 นายเปลื้องจึงเพิ่มลูกเกราะล่อจาก 12 ลูกมาเป็น

13 ลูก และเพิ่มเสียงจาก 5 เสียงเป็น 6 เสียงคือ เสียง โด เร มี ฟา ซอล และลา (ส่วนเสียง ซี่ นั้น คนตรีพื้นเมืองของอีสานจะไม่ปรากฏเสียงนี้ จึงไม่เพิ่มเสียงนี้ไว้) และได้คิดลายใหม่ๆ เพิ่มขึ้น 5 ลาย คือ ลายอ่านหนังสือใหญ่ ลายอ่านหนังสือน้อย ลายสุดสะแนน ลายสร้อย และได้เปลี่ยนชื่อ "เกราะลอ" มาเป็น "โป่งกลาง" ซึ่งเรียกชื่อ คนตรีชนิดนี้ว่า โป่งกลาง จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ 2505 นายเปลื้องซึ่งสนใจและศึกษาโป่งกลาง หรือ เกราะลอเดิม มาตั้งแต่อายุ 14 ปี ตั้งแต่การเล่นนอกหมู่บ้านและนำมาเล่นในหมู่บ้าน และเคยรับงานแสดงในเทศกาลต่างๆ แต่การเล่นมักจะเป็นการเล่นเดี่ยวเท่านั้น นายเปลื้องจึงได้เกิดแนวความคิดว่า คนตรีอีสานมีหลายอย่างด้วยกัน หากนำมาบรรเลงร่วมกันคงจะมีความไพเราะและเร้าใจมากขึ้น จึงได้รวมเพื่อนๆ ตั้งวง โป่งกลางขึ้น โดยนำเอา ซอ พิณ แคน กลอง หมากกับแก้ว โห มาร่วมกันบรรเลง และได้รับความสนใจจากผู้ที่ได้รับชมเป็นอันมาก

ปี พ.ศ 2511 นายเปลื้อง ได้พบกับนายประชุม อินทรตุล ซึ่งเป็นป่าไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ นายประชุมให้การสนับสนุน และตั้งวงโป่งกลางขึ้นใหม่ ชื่อว่า วงโป่งกลางกาฬสินธุ์ นอกจากจะมีเครื่องดนตรีและเครื่องประกอบจังหวะแล้ว ยังมีรำประกอบอีกด้วย รำ ในขณะนั้นก็มีรำโป่งกลาง รำซวยมือ รำภูไท เป็นต้น วงโป่งกลางกาฬสินธุ์ได้รับความนิยมตลอดมา และได้มีการอัดเทปขายให้กับผู้สนใจด้วย

เนื่องจากนายเปลื้อง ได้เปลี่ยนและย้ายไปทำงานหลายแห่ง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่นายเปลื้องทำงานในที่ต่างๆ ก็จะเผยแพร่และฝึกสอนโป่งกลาง และคนตรีพื้นบ้านอีสานแก่ผู้สนใจ และตั้งวงโป่งกลางให้แก่ที่ที่ทำงานนั้นๆ เสมอ โดยเฉพาะวงโป่งกลางกาฬสินธุ์นั้น นายเปลื้องได้ควบคุม ดูแล ฝึกสอนและพัฒนาตลอดมา จนสามารถสร้างชื่อเสียงให้อย่างแพร่หลาย จนเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมกันอย่างกว้างขวาง ได้มีโอกาสแสดง ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ขอนแก่น แสดงงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

นอกจากจะทำหน้าที่สอนคนตรีพื้นบ้านอีสานแก่นักเรียนนาฏศิลป์ ของวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์แล้ว นายเปลื้องยังได้ร่วมมือกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ จัดการอนุรักษ์ เผยแพร่ และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมของอีสานอีกทางหนึ่งด้วย โดยจัดการอบรม และฝึกสอนคนตรีพื้นบ้านอีสาน จัดการประกวดโป่งกลาง จัดกิจกรรมวัฒนธรรมสัญจร เป็นต้น นอกจากนั้นด้วยความร่วมมือของท่านผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ ได้ตั้งวงโป่งกลางของวิทยาลัยขึ้น ได้มีโอกาสเผยแพร่ไปในต่างจังหวัด เช่น พิษณุโลก นครสวรรค์ เชียงใหม่ สุราษฎร์ธานี และยังมีโอกาสไปแสดง ณ ประเทศอินเดียด้วย

นายเปลื้องได้เป็นลูกจ้างชั่วคราวอยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ ทำหน้าที่สอน

ดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้แก่ พิณ ซอ แคน โปงลาง โหวด และอื่น ๆ แก่นักเรียนนาฏศิลป์ พร้อมทั้งควบคุมวงโปงลางของวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์

นายเปลื้อง ฉายรัศมี เป็นนักดนตรีพื้นบ้านอีสานอย่างแท้จริง เป็นผู้มีความสามารถพิเศษ สามารถเล่นและสอนดนตรีพื้นบ้านอีสานได้เกือบทุกชนิด ทั้ง พิณ แคน ซอ โปงลาง และอื่น ๆ โดยเฉพาะ โปงลางนั้น สามารถถ่ายทอดและเล่นได้ดีเป็นพิเศษ

และที่สำคัญที่สุดคือ นายเปลื้อง ฉายรัศมี ได้เป็นผู้ศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุง และพัฒนาโปงลางตลอดระยะเวลา 40 ปี จนทำให้เกราะล่อซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่ใช้ตีไล่นกกาตามไร่ตามนา พัฒนาเป็น "โปงลาง" ที่มีสภาพเป็นเครื่องดนตรี เอกลักษณะของภาคอีสานเคียงคู่กับแคน ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว นายเปลื้อง ฉายรัศมี จึงควรแก่การยกย่องเชิดชูไว้ในฐานะเป็น "ศิลปินแห่งชาติ" สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน โดยแท้จริง

นายเปลื้อง ฉายรัศมี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 2 ภาพนายเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ

วิธีทำโปงลาง

ไม้ที่ใช้ทำโปงลางนั้นส่วนมากจะไม้เนื้อแข็ง เพราะจะทำให้เสียงที่ไพเราะและกังวาล ไม้ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ ไม้หมากหาด (มะหาด) ใช้ทำลูกโปงลาง ไม้ประดู่ใช้ทำไม้ตีและขาตั้ง ไม้มะหาดนั้นจะแบ่งได้เป็น 3 ชนิด โดยจะแบ่งตามเกรด ดังนี้

1. ไม้มะหาดทองคำ จัดอยู่ในเกรด A
2. ไม้มะหาดดำ จัดอยู่ในเกรด B
3. ไม้มะหาดน้ำผึ้ง จัดอยู่ในเกรด C

การเลือกไม้

การเลือกไม้ที่จะนำมาใช้ทำโปงลางนั้น จะต้องเป็นไม้มะหาดที่ตายแล้วประมาณ 20 ปีขึ้นไป เพราะจะทำให้เสียงที่ดี กังวาน และไม้ผิเคี้ยนหลังจากการผลิต ส่วนไม้มะหาดที่ยังสดอยู่นั้น จะไม่ใช่เพราะจะทำให้เสียงเพี้ยนไปจากความเป็นจริง และเสียงจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เมื่อไม้แห้งลง

วิธีทำลูกโปงลาง

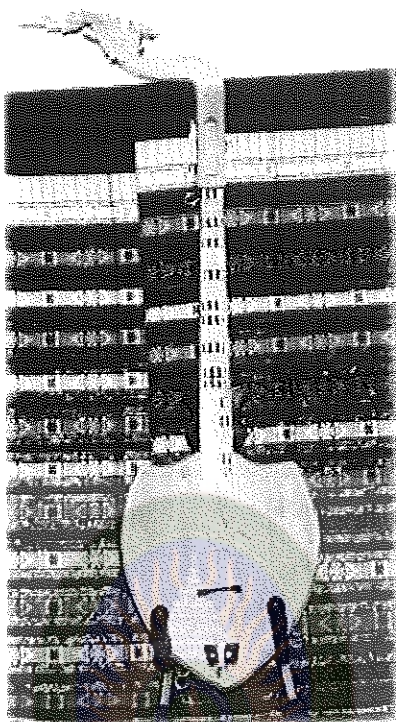
ไม้ที่ตัดมาจากต้นจะตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละ 65 เซนติเมตร ท่อนหนึ่งจะผ่าแบ่งเป็นลูกโปงลางได้ 4-8 ลูก แล้วแต่ขนาดของท่อน ไม้ ถ้าเป็นวิธีทำสมัยโบราณ ไม่มีเครื่องทุ่นแรงใดๆ เมื่อนำมีดมาถากไม้พอกลม ก็นำมาใช้ได้เลย ต่อมาได้นำเครื่องทุ่นแรงมาใช้คือ กบมือ จึงได้นำกบมือมาไสไม้ที่ทำโปงลางให้มีความกลมและสวยงามมากขึ้น จนถึงปัจจุบัน

ใช้มีดถากให้กลมพอประมาณ และขึ้นตอนต่อไป นำไปเข้าเครื่องกลึงเพื่อความสวยงาม ละเอียด และกลมมากขึ้น เมื่อกลึงเสร็จแล้ววัดและตัดขยาดความยาว ลูกแรกยาว 60 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 7 เซนติเมตร ลูกต่อมาลดลงตามส่วน ห่างกันลูกละ 1 เซนติเมตร ลูกสุดท้ายยาว 29 เซนติเมตร

ขึ้นตอนต่อไป นำไม้มาวัดหัวท้ายข้างละ 12 เซนติเมตร และลดลงตามส่วน ลูกล่างสุดวัดได้ 6 เซนติเมตร ในแต่ละข้าง เรียง ไม้ให้สม่ำเสมอ แล้วนำมีดมาถากให้มีลักษณะเว้าทั้ง 2 ข้าง ของลูกโปงลาง แล้วนำมาแต่งเสียงโดยวิธีการตัด ไม้ ออก และเทียบเสียงให้เข้ากับโปงลางต้นแบบ ขึ้นตอนสุดท้าย เจาะรู โดยวัดเข้ามาวิธีเดียวกันกับการถากลูกโปงลางให้ว่าการเทียบเสียง

เสียงโปงลางถ้าใช้กับวงพื้นบ้านอีสานทั่วไป จะใช้ แคน เป็นหลักในการบันทึกเสียง แต่ถ้าจะใช้บรรเลงกับวงดนตรีสากล จะต้องใช้ คีย์บอร์ด, อิเล็กโทรนในการเทียบเสียง หรือไม้ก็ใช้เครื่องเทียบเสียงสากล ในการเทียบเสียงลูกโปงลางในแต่ละลูก เสียงที่ได้มาจะเข้ากับเครื่องดนตรีสากลได้เป็นอย่างดี (<http://pinyasakonsorn.igetweb.com/>)

6.3.2 พิณ

พิณ

ภาพที่ 3 เครื่องดนตรี พิณ

พิณ หรือ ซุง เป็นเครื่องดนตรีประเภทสายชนิดดีด (Plucked Stringed Instrument) ตระกูลเดียวกับ ซิ่ง กระจับปี่ จะเข้ แมน โคลิน ใช้บรรเลงค่านินทำนอง นิยมทำมาจากไม้ท่อนเดียว จึงเรียกว่า ซุง ปัจจุบัน เรียกว่า พิณ ไม้ที่ทำพิณนั้นส่วนมากใช้ไม้ขนุน เพราะง่ายแก่การ ขูด เจาะ บาก ได้ง่าย เมื่อ ไม้แก่เต็มที่ไม่จะมีสีสดใสเป็นสีเหลืองสวยงามตามธรรมชาติพิณ มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อ้างอิงได้จากข้อความในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ที่กล่าวถึงการละเล่นพื้นเมืองและการเล่นดนตรีในสมัยนั้นว่า ลางจำพวกดีดพิณและสีซอซุงตอและกรับจิ้ง เริงรำจับระบำเต็นเล่น ซึ่งให้ความหมายว่า พิณ ใช้เล่นกับซอสามสาย ประกอบกับจิ้ง กรับมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีอีกประการหนึ่ง ชาวไทยเรารู้จักคำว่าพิณมาพร้อมกับ พุทธประวัติ ตอนที่พระอินทราธิราชเสด็จลงมาดีดพิณสามสาย ถวายเพื่อเป็นอนุสติแก่พระพุทธเจ้าก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ ว่าการบำเพ็ญเพียรแสวงหาโฆษกกรรมนั้นถ้าเคร่งครัดนักก็เปรียบเสมือนการขึ้นสายพิณให้ตึงเกินไปแล้วย่อมขาด ถ้าหย่อนยานนักไม่มีเสียงไพเราะ แต่ถ้าทำอยู่ในขั้น มัชฌิมาปานกลาง ก็เหมือนการขึ้นสายพิณแต่เพียงพอดีกับระดับเสียง ย่อมให้เสียงดังกังวานไพเราะ

แจ่มใสตั้งใจความในวรรณคดีเรื่อง “พระปฐมสมโพธิกถา” พระราชนิพนธ์ ของ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ว่า “...ขณะนั้น สมเด็จพระนรินทรธิราชทราบในข้อปริวิตก คังนั้นจึงทรงพิณพาทย์ สามสาย มาติดถวายพระมหาสัตย์ สายหนึ่งคร่งนักพอดีก็ขาดออกไปเข้าก็ไม่บันลือเสียง และสายหนึ่งนั้น ไม่คร่งไม่หย่อนปานกลาง ดัดเข้าก็บันลือศัพท์ไพเราะเจริญจิตพระมหาสัตย์ ได้สดับเสียงพิณก็ถือเอานิมิตนั้นทรงพิจารณาเห็นแจ้งว่า “...มีขมิมาปฏิบัตินั้นเป็นหนทางพระโพธิญาณ...”

พิณพื้นเมือง ชาวบ้านและนักดนตรีพื้นเมืองอีสานทั่วไป เรียกชื่อพิณเมืองอีสานนี้แตกต่างกันออกไปหลาย ๆ ชื่อ ทั้งๆ ที่เป็นเครื่องดนตรีชิ้นเดียวกัน เช่น หมากจับปี หมากดับแต่ง และเรียกหมากโตคโต้ง หรือ ชูงบ้าง แต่เดิมพื้นเมืองอีสานเรียกว่า ชูงพื้นเมืองอีสาน เนื่องจากทำจากไม้ชูงท่อนยาวตลอดทั้งตัว แต่ต่อมากันทั่วไปนิยมเรียกว่า พิณ โดยนำไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ขนุน ไม้หมากมี มาสร้าง พิณเป็นเครื่องดีดที่ทำด้วยไม้ มีกล่องเสียงทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม หรือทำเป็นรูปคล้ายใบไม้ก็ได้ มีช่องเสียงตรงกลาง ด้านหน้ากล่องเสียงขนาดกว้างประมาณ 25 ซม. ทำให้เกิดเสียงไพเราะ สดใส และมีสีสดสวยด้วยธรรมชาติของลายไม้อีกด้วย ส่วนคันพิณก็ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ตรงปลายเขาจะเป็นร่อง ด้านข้างเขาจะรูสำหรับสอดลูกบิดตั้งสาย ซึ่งทำจากลวด อาจมี 2 สาย 3 สาย หรือ 4 สายก็ได้ นมแบ่งเสียงมักจะเป็นไม้เนื้อแข็งหรือขาสัตว์ มี 5 เสียง คือ โด เร มี ซอล ลา ส่วนตรงปลายสุดของพิณมักนิยมทำเป็นลวดลายที่สวยงาม มีความยาวประมาณ 50-60 ซม. ปีกทำด้วยไม้ไผ่เลี่ยมปลาย หรือเขาที่เหลาเป็นแผ่นบาง ๆ สำหรับดีด

พิณเบส พัฒนาการจากพิณ ให้เป็นเสียงทุ้มแหลมไปตามจังหวะหนักแน่น ทำให้จังหวะน่าฟังยิ่งขึ้น

วิธีจับพิณ

ผู้ดีดพิณสามารถนั่งหรือยืนดีดก็ได้ ทำนั่งควรวางตัวพิณไว้ขาขวาหรือขาซ้ายที่ถนัด สามารถนั่งได้หลายแบบ เช่น นั่งขัดสมาธิ นั่งพับเพียบ ตามแต่ผู้ที่ดีดถนัด การกำมือซ้ายที่คอพิณ ควรกำอย่างหลวม เพื่อสามารถเคลื่อนย้ายนิ้วไปตามคอกพิณได้สะดวก โดยใช้หัวแม่มือซ้ายการวางนิ้ว

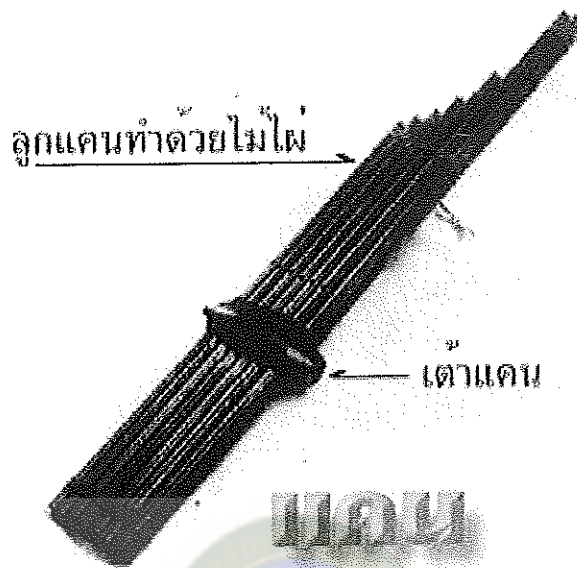
การวางนิ้วบนคอกพิณ ผู้ดีดควรใช้นิ้วชี้ในชั้นหรือช่องคอกพิณ ที่ 1 - 2 นิ้วกลางชั้นที่ 3 นิ้วนาง ชั้นที่ 4 หรือใช้นิ้วก้อยก็ได้

วิธีคิดพิน

1. ผู้คิดสามารถนั่งคิดหรือยืนคิดก็ได้ ทำนั่งควรวางตัวพิน ไว้บนขาขวา (ถ้านั่งซ้าย กว้างไว้ซ้าย)
  2. งอข้อศอกขวาเล็กน้อยแขนขวาวางบนขอบตัวพิน มือขวาที่ใช้คิด จับปีกด้วย นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ หรือแล้วแต่ (บางคนใช้นิ้วกลางแทนนิ้วชี้)
  3. เอียงคอพินให้ทำมุมประมาณ 30 - 70 องศา
  4. ฝึกใช้ข้อมือเคลื่อนไหวจับปีกคิดสายเปล่า สาย 1 - 2 - 3 ขึ้นลง สลับกันไปมา จากซ้ายแล้วค่อย ๆ เร็วขึ้นจนเกิดความคล่องตัว
  5. เมื่อมือซ้ายทำหน้าที่เคลื่อนย้ายไปตามตำแหน่งคอพิน โดยใช้หัวแม่มือวางบนคอพิน นิ้วชี้ - นิ้วกลาง - นิ้วนาง - นิ้วก้อย กดปลายนิ้วลงบนสายพิน การกดสายควรกดเบาๆ เนื้อหนังเสียงเล็กน้อยเพื่อเสียงที่ออกมาจะไม่เพี้ยน
  6. การคิดสายให้เสียงรัวหรือ กรอเสียง คือการคิด ขึ้นลงสลับกัน โดยใช้ข้อมือสับด ให้เร็วที่สุด (เพราะหนึ่งจังหวะให้คิดสลับขึ้นลง 8 ครั้ง) คือจังหวะยกหรือตก
  7. ตำแหน่งที่คิดสายควรดีดสายบริเวณรูเสียง เพื่อให้เสียงกังวาน
  8. การจับปีกใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้จับ บางคนถนัดใช้นิ้วกลางแทนนิ้วชี้ก็ได้ ไม่ควรจับปีกแน่นหรือเบาเกินไป เพื่อไม่ให้ปีกหลุดมือขณะคิด
  9. การคิดพินตามโน้ตเพลงใช้วิธีการอ่านแบบเดียวกับโน้ตโป่งกลาง คือ

โน้ตพิน	จังหวะ	คิด	1	2	3	4
			ขึ้น	ลง	ขึ้น	ลง
			ม	ม	ม	ม
			สาย 1 สายเปล่า			
- การคิดพิน พอสรุปได้ว่า คิดขึ้นจังหวะที่ 1 และ 3 คิดลงจังหวะที่ 2 และ 4 การคิดเสียงให้ชัดเจนให้ใช้ปลายนิ้วกดให้ชัดเจนซ้ายขึ้นพินให้แน่นจึงดีดสายบริเวณรูเสียง เสียงที่ได้จะชัดเจน (<http://pinyasakonsom.igetweb.com/>)

6.3.3 แคน

ภาพที่ 4 เครื่องดนตรี แคน

แคน เป็นชื่อเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคอีสานที่เก่าแก่มีมาแต่โบราณ แคนเป็น เครื่องดนตรีที่ใช้ปากเป่าให้เป็นเพลง ใครเป็นผู้คิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่เรียกว่า "แคน" เป็น คนแรก และทำไม้จึงเรียกว่า "แคน" นั้น ยัง ไม่มีหลักฐานที่แน่นอนยืนยันได้ แต่ก็มีประวัติที่เล่า เป็น นิยายปรัมปราสืบทอดกันมา ดังต่อไปนี้ หญิงหม้ายผู้คิดประดิษฐ์ทำแคน “กาลครั้งหนึ่งนาน มาแล้ว มีพรานคนหนึ่งได้ไปที่ขวลาเนื้อในป่า เขาได้ยินเสียงนกกกรวิก (นกกกรเวก) ร้อง ไพเราะจับใจมาก เมื่อกลับมาจากป่าถึงบ้าน จึงได้เล่าเรื่องที่ตัวเอง ไปได้ยินเสียง นกกกรวิกร้อง ด้วยเสียงไพเราะนั้นให้แก่ชาวบ้าน เพื่อนฝูงฟัง ในจำนวนผู้ที่มาฟังเรื่องดังกล่าวนี้มี หญิงหม้าย คนหนึ่งเกิดความกระหายใคร่อยากจะได้ฟังเสียงร้องของนกกกรวิกยิ่งนัก จึงได้พูดขอร้อง ให้ นายพรานล่าเนื้ออนุญาตให้ตนติดตามไปเฝ้าในป่าด้วย เพื่อจะได้ฟังเสียงร้องของนก ตามที่นาย พรานได้เล่าให้ฟัง ในวันต่อมารันเมื่อนายพรานล่าเนื้อ ได้พาหญิงหม้ายคั้นคั้นไปเฝ้าในป่า จนถึง ถิ่นที่นกกกรวิก และนกเหล่านั้นก็กำลังส่งเสียงร้องตามปกติวิสัยของมัน นายพรานก็ได้ กล่าวเตือน หญิงหม้ายให้เสียหูฟังว่า "นกกกรวิกกำลังร้องเพลงอยู่ สูเจ้าจงฟังเอาเถอะ เสียงมัน อ่อนช่อนแท้ แม่่นป" หญิงหม้ายผู้นั้น ได้ตั้งใจฟังด้วยความเพลิดเพลิน และติดอกติดใจใน

เสียงอันไพเราะ ของนกกนั้นเป็นยิ่งนัก ถึงกับคลัง ไคลไหลหลง รำพึงอยู่ในใจตนเองว่า "เฮ็ดจั่งได้นอ จั่งสิได้ฟังเสียงอันไพเราะ ม่วนซื่น จับใจอย่างนี้ตลอดไป ครั้นลิกอຍฝำ ฟังเสียงนกในถิ่นของมัน ก็เป็นแดนคงแสนกันดาร อาหารก็หายาก หมากไม้ก็บมี" จึงได้คิดตัดสิน แน่วแน่วในใจตนเองว่า "เฮาสิด้องคิดทำเครื่องบังเกิดเสียง ให้มีเสียงเสนาะ ไพเราะออนซอนจับใจ คุณดั่งเสียง นกกรวิกนี้ให้จั่งได้" เมื่อหญิงหม้ายกลับมาถึงบ้าน ก็ได้ลิกอ่านทำเครื่องดนตรีต่าง ๆ ทั้งเครื่องดีด สี ดี เป่า หลาย ๆ อย่าง ก็ไม่มีเครื่องดนตรีชนิดใดมีเสียงไพเราะวิวกหวานเหมือนเสียงนกกรวิก ในที่สุดนาง ได้ไปตัดไม้ไผ่น้อยชนิดหนึ่ง เอามาประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นเครื่องเป่าชนิดหนึ่ง แล้วลองเป่าดู ก็รู้สึก ก่อนข้างไพเราะ จึงได้พยายามดัดแปลงแก้ไขอีกหลายครั้งหลายครา จนกระทั่งเกิดเป็นเสียงและ ท่วงทำนองอันไพเราะเหมือนเสียงนกกรวิก จนในที่สุดเมื่อได้แก้ไขครั้งสุดท้ายแล้วลองเป่าก็รู้สึก ไพเราะออนซอนดีแท้ จึงคิดที่จะ ไปทูลเกล้าถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล ให้ทรงทราบก่อนที่จะได้เข้าเฝ้า นางก็ได้เพียรพยายามปรับปรุงแก้ไขเสียงดนตรีของนางให้ดีขึ้นกว่า เดิม และยัง ได้ฝึกหัดเป่าเป็นท่วงทำนองต่าง ๆ จนมีความชำนาญเป็นอย่างดี ครั้นถึงกำหนดวันเข้าเฝ้า นางก็ได้เป่าดนตรีจากเครื่องมือที่นาง ได้คิดประดิษฐ์ขึ้นนี้ ถวาย เมื่อเพลงแรกจบลง นางจึงได้ทูลถามว่า "เป็นจั่งได้ ม่วนบ่ ซำน้อย" พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ตรัสตอบว่า "เออ พอฟังอยู่" นางจึงได้เป่าถวายซ้ำอีกหลายเพลง ตามท่วงทำนองเสียงนกกกรวิก นั้น เมื่อจบถึง เพลงสุดท้าย พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ทรงตรัสว่า "เทื่อนี้ แคนแค้น" (ครั้งนี้ ดีขึ้นหน่อย) หญิงหม้าย เจ้าของเครื่องดนตรี จึงทูลถามว่า "เครื่องดนตรีอันนี้ ควรสิเอินว่าจั่งได้ ซำน้อย" (เครื่องดนตรีนี้ ควรจะเรียกว่าอย่างไร พระเจ้าข้า) พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงตรัสว่า "สูงเอิ้นคนดนตรีนี้ว่า "แคน" ตามคำเว้าของเขา อันทำยนี้ สืบไปเมื่อหน้าทอง" (เจ้าจงเรียกคนตรีนี้ว่า "แคน" ตามคำพูดของเราตอนทำยนี้ ต่อไปภายหน้าเถิด) " ด้วยเหตุนี้ เครื่องดนตรีที่หญิงหม้ายประดิษฐ์ขึ้น โดยใช้ไม้ไผ่น้อยมาติดกันใช้ปากเป่า จึงได้ชื่อว่า "แคน" มาตราบเท่าทุกวันนี้ นี้เป็นเพียงนิทานปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมา ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอน บางท่านก็สันนิษฐานว่า คำว่า "แคน" คงจะเรียกตามเสียงเครื่องดนตรีที่ตั้งออกมาว่า "แคนแล่นแคน แล่นแคน แล่นแคน" ซึ่งเป็นเสียงที่ดังออกมาจากการเป่าเครื่องดนตรีชนิดนี้ แต่ บางคนก็มีความเห็นว่า คำว่า "แคน" คงเรียกตามไม้ที่ใช้ทำเด้าแคน กล่าวคือ ไม้ที่นำมาเจาะใช้ ทำเด้าแคนรวมเสียงจากไม้ไผ่น้อยหลาย ๆ ลำนั้น เขานิยมใช้ไม้ตะเคียน ซึ่งภาษาท้องถิ่นทางภาค อีสานเรียกว่า "ไม้แคน" แต่บางท่านก็ให้ความเห็นที่แตกต่างกันออกไปแต่มีสิ่งหนึ่งที่นำคิอยู่บ้างคือ "แคน" นี้ น่าจะทำขึ้น โดยผู้หญิง ซ้ำยังเป็น "หญิงหม้าย" เสียด้วย ด้วยเหตุผลที่ว่า ส่วนประกอบที่ใช้ทำแคนอันสำคัญคือส่วนที่ใช้ปากเป่า ยังเรียกว่า "เด้า แคน" และมีลักษณะรูปร่างเป็นกระเปาะ

คล้าย "เต้านม" ของสตรีอีกด้วย ทั้งการเป่าแคนก็ใช้วิธี เป่าและดูด จนสามารถทำให้เกิดเสียง อันไพเราะ นอกจากนี้ยังมีเหตุผลสนับสนุนอีกข้อคือ คำที่ เป็นลักษณะนามเรียกชื่อและจำนวน ของแคนก็ใช้คำว่า "เต้า" แทนคำว่า อัน หรือ ชัน ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น ที่สำคัญคือ เสียงของแคน เป็นเสียงที่ไพเราะอ่อนหวาน ซาบซึ้งเหมือนเสียงนกการเวก ตาม นิทานเรื่องดังกล่าว เหมือน เสียงของหญิงหม้ายที่หัวเหวเดียวดาย ดังนั้นถ้าจะกล่าวว่ "หญิงหม้าย" เป็นผู้ประดิษฐ์คิดทำ แคนขึ้นเป็นคนแรก จึงเป็นเหตุผลที่น่ารับฟังได้มากพอสมควรทีเดียว

แคนมีหลายขนาด บางขนาดมีเสียงประสานอยู่ด้วย แคนมีหลายประเภทตามจำนวน ลูกแคน คือ

1. แคนหก มีลูกแคน 3 คู่ (6 ลูก) เป็นแคนขนาดเล็กที่สุด สำหรับเด็กหรือผู้เริ่มฝึกหัดใช้เป่าเพลงง่าย ๆ เพราะเสียงไม่ครบ

2. แคนเจ็ด มีลูกแคน 7 คู่ (14 ลูก) เป็นแคนขนาดกลาง มีเสียงครบ 7 เสียง ตามระบบสากล และมีระดับเสียงสูง ต่ำ ทั้ง 7 เสียง หรือที่เรียกว่า คู่แปด คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที (คู่แปด คือทุกเสียงเช่นเสียงโด ก็จะมีทั้งเสียงโดสูง และ โดต่ำ ทุกเสียงมีคู่เสียงทั้งหมด)

3. แคนแปด ใหญ่กว่าแคนเจ็ด มีลูกแคน 8 คู่ (16 ลูก) คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที โด เพิ่มคู่เสียงระดับสูงขึ้นไปให้เป็นเสียงประสานในการเล่นเพลงพื้นเมือง

4. แคนเก้า มีลูกแคน 9 คู่ (18 ลูก) ใหญ่ที่สุด เวลาเป่าต้องใช้ลมมากจึงไม่ค่อยมีคนนิยม ในเรื่องระดับเสียงของแคนเหมือนระบบเสียงดนตรีสากลนั้น เป็นเรื่องน่าสนใจ น่าที่จะได้ศึกษากันต่อไปว่าเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น ในขณะที่ดนตรีไทยไม่มีชั้นครึ่งเสียง และ เพลงพื้นเมืองอีสานใช้เพียง 5 ชั้น คือ โด เร มี ซอล ลา ไม่มีเสียงฟา และ ที

แคนนอกจากบรรเลงเป็นวงแล้ว ก็ยังใช้บรรเลงประกอบการลำ (การขับร้อง) หรือ ใช้บรรเลงร่วมกับพิณ โป่งกลาง ฯลฯ (<http://pinyasakonsom.igetweb.com/>)

ลายแคนของดนตรีพื้นบ้านอีสานเหนือ ที่เป็นลายเพลงที่นิยมนำมาประกอบการแสดงทางแคน มีอยู่ 2 ทาง คือ ทางสั้นกับทางยาว มีอยู่จำนวน 5 ลาย ดังนี้

- ลายใหญ่ (ลายอ่านหนังสือใหญ่)
- ลายน้อย (ลายอ่านหนังสือน้อย)
- ลายสร้อย
- ลายไปซ้าย
- ลายสุดสะแนน

ลายหลักทั้ง 5 ลายนี้ จัดอยู่ในทางสั้น 3 ลายเพลง คือ ลายสุดสะแนน ลายโป้ซ้ายและลายสร้อย จัดอยู่ในทางยาว 2 ลายเพลง คือ ลายใหญ่และลายน้อย ความหมายของชื่อลายหลักทั้ง 5 ลาย มีดังต่อไปนี้

1. ลายใหญ่ (ลายอ่านหนังสือใหญ่) เป็นลายทางยาว คำว่า อ่านหนังสือใหญ่ เป็นความหมายที่คนอีสานเข้าใจกันโดยทั่วไปว่า หมายถึง ภาษาบาลี เช่น คนที่เป็นมหาเปรียญต้องเรียนหนังสือใหญ่ เพราะศักดิ์สิทธิ์และยุ่งยากต่อการศึกษา ต้องเรียนกันนานหลายปี ผู้มีสติปัญญาดีจึงจะเรียนได้ ทำนองแคนจึงเป็นทำนองแบบลำยาว เสียงนุ่มนวลบอกถึงความพยายามระมัดระวังเป็นพิเศษ ผู้เฒ่าผู้แก่เมื่อได้ฟังเพลงอ่านหนังสือใหญ่แล้ว มักจะรำพึงรำพันถึงความหลังในอดีตของตนเสมอ

2. ลายน้อย (ลายอ่านหนังสือน้อย) เป็นลายทางยาว เป่าแบบลำยาว แต่มีจังหวะเร็วกว่าเล็กน้อย เสียงไม่ทุ้ม ไม่โหยหวนเท่าลายอ่านใหญ่ แต่มีความไพเราะแบบง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน

3. ลายสร้อย เป็นลายทางสั้น ทำนองเดียวกับลายโป้ซ้าย มีเสียงแหลมสูงมากกว่าลายโป้ซ้าย

4. ลายโป้ซ้าย เป็นลายทางสั้น ทำนองเดียวกับลายสุดสะแนน จะแตกต่างกันแล้วแต่ความยากง่ายของการเล่น โดยติดสุดที่ถูกแคนตรงตำแหน่งหัวแม่มือซ้าย จึงตั้งชื่อให้ว่าลายโป้ซ้าย

5. ลายสุดสะแนน เป็นลายทางสั้น คำว่า สุดสะแนน คงจะเพี้ยนมาจากคำอีสานว่า แน่น ซึ่งมีความหมายว่า ดันตอหรือสายใย เนื่องจากลายสุดสะแนนเป็นลายครุ มีความไพเราะเป็นพิเศษ จังหวะกระชับและมีลีลาท่วงทำนองคั่นคั่น เราใจตลอดเวลา หมอแคนจะต้องเป่าลายสุดสะแนนให้มาก่อนลายอื่น ๆ

สรุปเกี่ยวกับลักษณะดนตรีพื้นบ้านดังต่อไปนี้

1. ดนตรีพื้นบ้านคือดนตรีที่ถ่ายทอดกันตามประเพณีมุขปาฐะ เรียนรู้ผ่านการฟังมากกว่าการอ่าน

2. ดนตรีพื้นบ้านเป็นสมบัติของชาวบ้าน เป็นเพลงที่เกิดจากการสร้างสรรค์ใหม่ของกลุ่มชาวบ้าน

3. หน้าที่ของดนตรีมิได้เกิดขึ้นเพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ แต่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมอื่น เช่น พิธีกรรม การทำงาน การเดินรำ ฯลฯ ในสังคมชาวบ้านแบบดั้งเดิมดนตรีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เสมอ

4. คนตรีพื้นบ้านนั้นแต่งขึ้นจับพลัน ทันทีจากปฏิภาณของผู้เล่น โดยไม่มีการเขียนโน้ตเพลง ซึ่งจากไปจากคนตรีที่เล่นเพลงทั่วไป

5. คนตรีพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นเพลงที่เล่นเสียงเดียว อาจมีเครื่องดนตรีตามไปด้วย เครื่องดนตรีที่บรรเลงตามหรือคลอตามไปนี้ ได้แก่ พิณ แคน เป็นต้น

6. ในด้านทำนอง คนตรีพื้นบ้านเพลงเดียวกัน อาจมีความแตกต่างของทำนองเพลงไปได้หลายทาง ไม่สามารถบ่งบอกรูปแบบที่เป็นต้นตอและถือเป็นแบบแผนได้

(คโนยา ก้อนแก้ว. 2549 : 16-27)

สรุปได้ว่า เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ประกอบด้วยเครื่องดีด เครื่องตี เครื่องดี เครื่องเป่า เป็นเครื่องดนตรีที่ชาวบ้านประยุกต์มาจากอุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และบรรเลงเกิดเป็นหลายต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อความบันเทิงและความเชื่อความศรัทธา

6.4 ความสำคัญและประโยชน์ของคนตรีพื้นบ้านอีสาน

คนตรีพื้นบ้านเป็นคนตรีที่แสดงออกเป็นความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเชื่อและนิสัยใจคอของชาวบ้าน คนตรีพื้นบ้านจึงสามารถเข้าถึงและครองใจชาวบ้านได้มากกว่าดนตรีประเภทอื่น ๆ เนื้อหาสาระของคนตรีพื้นบ้านนั้น มีทั้งให้ความรู้และความบันเทิง เช่น ความรู้เกี่ยวกับทางโลกและทางธรรมให้คนประพฤติในสิ่งที่ดีงาม

คนตรีพื้นบ้านเป็นอาหารหูและอาหารใจที่วิเศษที่สุด ถ้าชาวบ้านได้ฟังดนตรีที่ชาวบ้านซาบซึ้งแล้ว ใจชาวบ้านก็จะมีสุขภาพจิตดี คือมีความสุขใจ แล้วจะช่วยให้สุขภาพทางกายดีด้วย เมื่อชาวบ้านมีความสุขทั้งกายและใจก็จะเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของครอบครัว และของประเทศคนตรีพื้นบ้านจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการพัฒนาสุขภาพของมนุษย์ (บพิตร คำหัน. 2551 :45-46)

6.5 คนตรีและการแสดงศิลปะพื้นบ้านอีสานเหนือ

บพิตร คำหัน (2551 : 46) ได้แบ่งกลุ่มคนตรีพื้นบ้านอีสานเหนือ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มลำแคน คือ คนตรีของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ เลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด มุกดาหาร ยโสธร อำนาจเจริญ หนองบัวลำภู และอุบลราชธานี

ส่วนกลุ่มลำปี่แคน (ชาวภูไท) เป็นชนกลุ่มน้อยของชาวอีสานที่กระจายกันอยู่ในเขต 5 จังหวัด คือ อุดรธานี (อำเภอไชยวานและอำเภอศรีธาตุ) สกลนคร (อำเภอพรรณนา

นิคมและอำเภอวาริชภูมิ) นครพนม (อำเภอนาแก และอำเภอเรณูนคร) มุกดาหาร (อำเภอคำชะอี) และจังหวัดกาฬสินธุ์ (อำเภอนาคู อำเภอเขาวง และอำเภอกุฉินารายณ์)

ดนตรีพื้นบ้านอีสานกลุ่มลำแคน

1. ลักษณะการผสมวง แบ่งออกเป็นวงขับร้องและวงบรรเลง ดังนี้

1.1 วงขับร้อง ได้แก่

- วงผญา เป็นวงที่หนุ่มสาวใช้ในการเจรจา ตอบโต้ เกี่ยวพาราตี เป็นบท

กลอนที่เรียกว่า ผญา

- วงลำผญาย่อย เป็นการลำสลับกับการร้องผญาระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง คล้ายวงผญา ใช้แคนเป่าประกอบ

- คณะลำกลอน ประกอบไปด้วยหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายชายอาจมี 3 คน ต่อฝ่ายหญิง 1 คน ลำโต้ตอบกัน ใช้แคนเป่าประกอบการรำ

- คณะลำหมูและคณะลำเพลิน เป็นการลำผสมผสานกับการเจรจา โดยนำเนื้อหามาจากวรรณคดี มีการแสดงท่าทางให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง เหมือนลิเก หรือละครของภาคกลาง การลำหมูใช้แคนเป่าประกอบ ส่วนการลำเพลินนั้นใช้แคน พิณ และกลองบรรเลงประกอบ

- ลำผีฟ้า เป็นการลำเพื่ออ้อนวอนผีฟ้า และเทวดาให้มาเยี่ยมและรักษาผู้ป่วย หมอลำผีฟ้าใช้แคนเป่าประกอบ

- คณะร้องสรภัญญ์ เป็นบทขับร้องหมู่โดยเหล่าอุบาสกอุบาสิกา มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือศีลธรรมต่าง ๆ ไม่มีดนตรีประกอบ

- เซิ้งบั้งไฟ ประกอบด้วยคณะชายและหญิงผสมกัน ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย โดยมีหัวหน้าคณะร้องนำและมีลูกคู่ร้องตามทีละวรรค เครื่องดนตรีที่ใช้ไม่ได้กำหนดแบบแผนไว้ จะใช้เครื่องอะไรจำนวนเท่าไรก็ได้

1.2 วงบรรเลง ได้แก่

วงดนตรีบรรเลงของกลุ่มอีสานเหนือ มีการผสมผสานเครื่องดนตรีที่หลากหลายจนเกิดมีวงดนตรีประเภทต่าง ๆ มากมายด้วยเช่นกัน โดยแต่ละวงประกอบด้วยเครื่องดนตรีต่าง ๆ ดังนี้

- วงมโหรี ในอดีตชาวอีสานเหนือก็เคยมีวงมโหรีเช่นเดียวกับชาวอีสานใต้ แต่พบในบางพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วยปี่นอกของภาคกลาง ซออู้ พิณ ฉิ่ง ฉาบ ใช้หน้าขบวนต่าง ๆ

- วงกลองยาว ประกอบด้วยกลองยาวประมาณ 3 ใบและกลองรำมะนาใหญ่ ที่ชาวบ้านเรียกว่า กลองตั้ง 1 ใบ และฉาบ 1 คู่ คือเป็นจังหวะ วงกลองยาวนิยมบรรเลงแห่ นำขบวนงานบุญต่าง ๆ

- วงแคน ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักในวง จะมีก็เต้าก็ได้ อาจเพิ่มพิณ ซอ ฉิ่งและกลองตามที่เห็นว่าเหมาะสม

- วงพิณ ใช้พิณเป็นเครื่องดนตรีหลักในวง ใช้พิณก็เต้าก็ได้ อาจเพิ่มเครื่องดนตรีอื่น เช่น แคน ซอ ฉิ่ง และกลองเป็นต้น

- วงโปงลาง ใช้โปงลางเป็นเครื่องดนตรีหลักในวง ใช้โปงลางก็เต้าก็ได้ อาจเพิ่มเครื่องดนตรีอื่น เช่น แคน พิณ ซอ ฉิ่ง และกลอง เป็นต้น

- วงลำเพลิน ประกอบด้วยแคนและเครื่องดนตรีสากล เช่น กลองชุด และ เบสไฟฟ้า เป็นต้น

2. การละเล่นที่ใช้ดนตรีบรรเลงประกอบ

ชาวอีสานเป็นกลุ่มชนที่รักความสนุกสนานอีกทั้งมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงแสดงออกด้วยการละเล่นต่าง ๆ และแฝงไปด้วยคติธรรมสอนใจ หนึ่งใน การละเล่นที่ได้รับความนิยมมากที่สุด และเป็นสัญลักษณ์ของคนอีสาน คือ หมอลำ

หมอลำสามารถแยกประเภทออกได้ดังนี้

- หมอลำพื้น บางครั้งเรียกว่า ลำเรื่อง หมายถึง ลำเป็นเรื่องราวหรือการเล่าเรื่อง นับว่าเป็นหมอลำที่เก่าแก่ที่สุด ไม่มีผู้ใดทราบว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคสมัยใด ผู้ที่เป็นหมอลำส่วนใหญ่มักเป็นชาย คนตรีที่ใช้ประกอบการลำ คือ แคนในการประกอบการลำพื้น

- หมอลำกลอน กลอนในภาษาอีสานเหนือหมายถึง โคลง ร่าย กาพย์ กลอน ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามรูปศัพท์แล้วหมายความว่า หมอลำที่ลำโดยใช้บทกลอนเป็นการลำตอบโต้กัน

- หมอลำหมู่ คือ การร้องหมู่ ได้แบบอย่างการแต่งกายมาจากลักษณะของภาคกลาง หรือแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง และได้รับแบบอย่างการลำมาจากหมอลำพื้น และลำกลอน ในอดีตใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีหลัก แต่ปัจจุบันมีการผสมผสานเครื่องดนตรีสากลสมัยใหม่ เช่น กลองชุด กีตาร์ไฟฟ้า กีตาร์เบส คีย์บอร์ด เป็นต้น

- หมอลำเพลิน มีลักษณะคล้ายหมอลำหมู่ แสดงเป็นหมู่คณะ การแต่งกายจะนิยมแต่งตามสมัยนิยม เครื่องดนตรีที่ใช้นอกจากจะใช้แคนแล้วยังใช้พิณประกอบกับเครื่องดนตรีสากลด้วย

- หมอลำผีฟ้า อาจแปลความได้ว่า คณะหมอลำที่ทำหน้าที่ติดต่อ สื่อสารกับผีฟ้า บางพื้นที่เรียกว่า หมอลำผีแดน โดยแต่ละคนต่างมีทำนองการลำและลีลาการฟ้อนรำ

ของตัวเองอย่างอิสระ ให้คนประกอบการล่า

คนตรีพื้นบ้านอีสานกลุ่มล่าปีแคนของชาวภูไท

1. ลักษณะของการผสมวง

การผสมวงไม่มีการกำหนดรูปแบบที่ตายตัว แต่พอจำแนกได้ตามลักษณะประโยชน์ใช้สอยได้ 4 ประเภท ได้แก่ คนตรีประกอบหมอลำ คนตรีประกอบการฟ้อน คนตรีประกอบการแห่ และคนตรีประกอบการแข่งขัน

1.1 คนตรีที่ใช้ประกอบหมอลำ ใช้แคนเป็นหลัก นอกจากนั้นอาจมีพิณ ปี่ซอ และอื่น ๆ

1.2 คนตรีประกอบการฟ้อน มีคนตรีคล้ายกับคนตรีประกอบหมอลำ แต่เพิ่มเครื่องดนตรีกลุ่มทำจังหวะ เช่น กลองตุ้ม กลองหาง ฉิ่ง ฉาบ ฉิ่งน้อย เป็นต้น

1.3 คนตรีที่ใช้ประกอบขบวนแห่ นิยมใช้เครื่องดนตรีกลุ่มทำจังหวะเป็นหลัก เช่น พวงฮาด กลองเส็ง กลองตุ้ม กลองหาง ฉิ่งและฉาบ

1.4 คนตรีที่ใช้ในการประกวด ได้แก่การแข่งกลองเส็ง ซึ่งแข่งกันทีละ 2 คน ใช้กลองคนละ 2 ใบ ฝ่ายใดตีเสียงดังกว่าก็เป็นฝ่ายชนะ

2. การละเล่นที่ใช้คนตรีบรรเลงประกอบ

2.1 การล่า

การล่าของกลุ่มล่าปีแคนหรือล่าภูไท เหมือนกับการล่าของกลุ่มล่าแคน แต่มีความแตกต่างกันที่สำเนียงและถ้อยคำที่ออกเสียงต่างกัน ล่าภูไทจะมีทำนองเฉพาะที่กลุ่มล่าแคนเรียกว่า ลำอ่านหนังสือ ลำลา หรือลำทางยาว ทำนองแคนที่ใช้ประกอบการล่าคือ ตายใหญ่ และตายน้อย

2.2 การฟ้อนภูไท

การฟ้อนภูไทมีจุดมุ่งหมายหลายอย่าง เช่น เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง เพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรม เพื่อแสดงถึงความสามัคคี ของชาวภูไท และเพื่อล่าถวายเป็นศิเมืองที่ชาวภูไทนับถือ จำนวนผู้ฟ้อนไม่กำหนดแน่นอน ขึ้นอยู่กับบริเวณสถานที่ของงาน เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบได้แก่ พิณ แคน กลองเส็ง กลองยาว ฉิ่ง โหม่ง พวงฮาด ฉิ่ง และ ฉาบ เป็นต้น

2.3 การแข่งกระติบข้าว

การแข่งกระติบข้าว เป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวภูไทอีกชนิดหนึ่ง นิยมแสดงในวันซัดฤกษ์ต่าง ๆ การแสดงเริ่มด้วย ชาวภูไทฝ่ายชายจะเล่นดนตรีที่มีจังหวะเร่งเร็ว จากนั้นฝ่ายหญิงจะสะพายกระติบข้าวมาแข่ง ตามจังหวะและท่วงทำนองดนตรีอย่าง

สนุกสนาน อันแสดงออกถึงการนำกระติบข้าวไปส่งให้สามีที่ออกไปทำงานนอกบ้าน (บพิตร
เกล้าหัน. 2551 : 48-49)

สรุปได้ว่า การแสดงดนตรีพื้นบ้านอีสาน เป็นการแสดงถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่
ของชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการแสดง
พื้นบ้านเป็นศิลปวัฒนธรรมสาขาหนึ่ง ที่แสดงถึงความเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรืองของไทยเรา
ความงดงามของท่าร่ายรำตามจังหวะและทำนองเพลง ตลอดจนการแสดงสื่อความหมายด้วย
บทเจรจา ท่าทาง และคำร้องเป็นลำนำ ช่วยให้ผู้ชมได้ชื่นบานสนุกสนาน ได้อิ่มเอมกับสุนทรีย
รส และเกิดอารมณ์ คล้อยตามไปกับการแสดง การแสดงดนตรีพื้นบ้านอีสาน จึงเป็น
เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้ถ่ายทอดไว้ให้
สมควรที่เยาวชนทั้งหลายควรสนใจรับสืบทอดและรักษา ความรับรู้ของคนทั่วไป ต่อภาค
อีสานตั้งแต่อดีตสืบมา มักจะเป็นลักษณะทำนองว่าเป็นดินแดนที่แห้งแล้ง และยากจน ความ
เจริญของอารยธรรมเมืองยังไม่อาจคลืบคลานเข้าไปถึงและความรู้สึกที่แตกต่าง แบ่งแยกทาง
เชื้อชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ผสมผสานอยู่ในที่ซึ่งในส่วนของคนอีสานเองนั้นตั้งแต่อดีตมา
ต่างรู้สึกว่าคุณมีความแตกต่างจากคน ไทย เช่นเดียวกัน ทั้งนี้หากมองในมิติประวัติศาสตร์จะ
สามารถมองเห็นภาพสะท้อนของโลกทัศน์ ดังนั้นความเป็นพรรคพวกนิยม คนอีสานในอดีต
โดยเฉพาะคนในแถบชนบทนั้น จึงค่อนข้างให้ความสนใจและตระหนัก ซาบซึ้ง ความเป็น
ตนเองอยู่สูง ซึ่งในบรรดาสื่อที่จะรวมกับคนอีสาน ให้เป็นกลุ่มก้อนได้นั้น นอกจากภาษา
ขนบธรรมเนียม ประเพณี แล้ว ดนตรีและศิลปะการแสดงต่าง ๆ ยังเป็นสิ่งกลางสำคัญสำคัญ
ในการเชื่อม ร้อยเรียงคนอีสานให้เป็นหนึ่งเดียว เกิดความรักและสำนึกในพวกพ้องท้องถิ่น
กำเนิดอย่างมาก

7. การศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้คนตรีพื้นบ้านอีสานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อาศัย
แนวคิดจากการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาดังนี้

7.1 ความเป็นมาและแนวคิดของการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาที่ไม่เป็นทางการ หรือ การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) มี
มาตั้งแต่อดีตก่อนการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการ ซึ่งดำเนินการ โดยผู้ที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้
เพื่อ ดำรงชีวิตเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ การศึกษาที่ไม่เป็นทางการเข้ามามีบทบาทใน
การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้เกิดการปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ในระยะแรก

เรารู้จักการศึกษาใน 2 รูปแบบ คือ “การศึกษาในโรงเรียน” และ “การศึกษานอกระบบ” เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ทำให้แนวคิดการจัดการศึกษาดลอดชีวิตกลายเป็นสาระสำคัญของกฎหมายการศึกษา โดยกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ เป็นวิธีการในการพัฒนาตนเอง ชุมชนและสังคมโดยบูรณาการการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบเข้าด้วยกันให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง แนวคิดในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นรูปแบบหนึ่งที่พัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีการเข้าถึงการศึกษาทั้งในระบบ สลับกับการศึกษานอกระบบในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดช่วงชีวิต สามารถแบ่งช่วงอายุของมนุษย์ได้ 4 ช่วง ๆ ละ 20 ปี ตามความต้องการการเรียนรู้ของบุคคลแต่ละช่วงอายุ

การศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีรูปแบบแต่สอดแทรกอยู่ในโปรแกรมการเรียนรู้ตามความต้องการในแต่ละช่วงของวัยและอายุ การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ที่แฝงอยู่ไม่เปิดเผยชัดเจน วิโรนิกา เมกจิวนี่ (Veronica Megivney) ได้เสนอแนวคิดการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2544 : 26)

การศึกษาตามอัธยาศัยทำให้มีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นภายนอกสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ถูกจัดไว้ และการเรียนรู้ที่เกิดจากกิจกรรมและความสนใจของบุคคล และกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจไม่ได้ยอมรับว่าเป็นการเรียนรู้ก็ได้

การศึกษาตามอัธยาศัยอาจอยู่ในรูปของกิจกรรมที่ไม่จัดเป็นรายวิชา อาจได้แก่ การ

อภิปราย การถกเถียงปัญหา การพูดคุย การนำ เสนอเรื่องราว หรือข้อมูลต่าง ๆ การให้คำแนะนำและการแนะแนว ซึ่งอาจเป็นไปเพื่อการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และสนองความต้องการของกลุ่มบุคคล โดยองค์กรหรือบุคคล เช่น เรื่องเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การดูแลผู้สูงอายุ เรื่องของความปลอดภัย การจ้างแรงงาน เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษา

การศึกษาตามอัธยาศัยที่มีการวางแผนและมีโครงสร้างอยู่แล้ว เช่น หลักสูตรระยะสั้นที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความสนใจ และความจำ เป็นที่ได้สำรวจมาแล้ว แต่มีวิธีการจัดแบบยืดหยุ่นและด้วยวิธีการการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การอบรมทำ อาหารทางรายการทีวีที่เป็นเกม คือ จุดประสงค์ของรายการเพื่อการบันเทิงแต่สอดแทรกสาระแก่ผู้ชมเรื่องการประกอบอาหาร ซึ่งผู้ชมอาจรับทราบหรือลงมือทำ ไปทดลองทำ เองภายหลัง (ยืดหยุ่น) ซึ่งต่างจากรายการสอนทำ อาหารที่จัดว่าเป็นการให้การศึกษาในระดับหนึ่ง

สรุป การศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีลักษณะเด่นชัด และเรียกขานกันในนิยามที่หลากหลายนับโดยเชื่อมโยงวิธีการเรียนรู้ทั้งในระบบ (Formal Learning) นอกบบ (Non – Formal Learning) เข้าด้วยกันด้วยวิธีการเรียนแบบนำตนเอง (Self – Directed Learning) โดยสะท้อนลักษณะเด่นที่เชื่อว่าคนเราสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต จากปัจจัยภายนอก และ เลือกวิธีการเรียนรู้ตามความต้องการ

7.2 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย มีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่าง ความหมายตามพจนานุกรม “การศึกษา” หมายถึง กระบวนการให้ความรู้ให้ประสบการณ์ต่าง ๆ โดยผ่านวิธีการหรือกิจกรรม “อัธยาศัย” หมายถึง นิสัย ใจคอ ก่อนพระราชาบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประกาศใช้มีผู้ให้นิยามความหมาย การศึกษาตามอัธยาศัย ไว้หลากหลาย ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544 : 83) ให้ความหมาย “การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายถึง การศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากชุมชน จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญ คือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน ไม่มีการสอนอย่างเป็นทางการ ไม่มีประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนเพื่อความรู้ และนันทนาการ และสามารถเรียนได้ตลอดเวลาในทุกช่วงวัยของชีวิต

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544 : 3) ให้นิยาม “การศึกษาตามอัธยาศัย” เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งความรู้ และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และ โอกาส เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

อุดม เขยกิจวงศ์ (2544 : 80) กล่าวว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย” คือ กระบวนการที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอด และสั่งสมความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิด จากประสบการณ์ประจำวัน และสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่ไม่มีองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดมุ่งหมายไม่ตั้งใจ และเรื่องที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตในสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 195) ได้ให้ความหมายว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายถึง การที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง สามารถแก้ปัญหา และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน อันเนื่องมาจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากกรมองประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยที่กระบวนการดังกล่าวนี้ จะดำเนินสืบเนื่องติดต่อกันไปตั้งแต่เกิดจนตาย ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้

ดังนั้น โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายถึง กระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ไม่มีรูปแบบ ไม่มีความชัดเจนแน่นอนก่อให้เกิดการสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ โดยการรู้แจ้งจากประสบการณ์ประจำวัน การสัมผัสสิ่งแวดล้อมจากสมาชิก ทั้งในครอบครัว ในองค์กร และสถาบันต่าง ๆ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งนันทนาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะการเกิดการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญคือ ไม่มีองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน ไม่มีการสอนอย่างเป็นทางการ ไม่ได้รับประกาศนียบัตร เป็นการเรียนรู้เพื่อความรู้และนันทนาการที่สามารถเรียนได้ทุกวัยตลอดอายุขัยของชีวิต

7.3 หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามมาตราที่ 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้จัดระบบการจัดการศึกษาไว้สามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้ง 3 รูปแบบนี้จะพบว่า ในช่วงชีวิตของคนแต่ละคนจะต้องได้รับการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกกันโดยอิสระได้ นั่นคือ แต่ละรูปแบบจะไม่เบ็ดเสร็จในตัวเองขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตของคนแต่ละคน

บางคนอาจได้รับการศึกษาในระบบที่ยาวนาน บางคนอาจได้รับการศึกษานอกระบบมาตลอด โดยมีการศึกษาตามอัธยาศัยสอดแทรกเป็นระยะ ๆ บางคนที่ย้าย โอกาสมาก ๆ อาจจะได้รับแต่ การศึกษาตามอัธยาศัยเท่านั้น ฉะนั้นในการจัดการศึกษาสำหรับพัฒนาคนให้เป็นคนที่ สมบูรณ์ การศึกษาทั้งสามรูปแบบควรมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันตลอดเวลาในช่วงชีวิต ของคนแต่ละคน อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบนั้น จุดเด่นที่สุดก็คือการจัด การศึกษาตามอัธยาศัย เพราะคนทุกคนจะได้รับเสมอตลอดเวลา ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนตาย แม้ว่าบุคคลนั้นกำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียน ซึ่งก็เป็นไปตาม หลักการจัดการศึกษาใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีขอบเขตกว้างขวาง เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย ในทุกช่วงวัย การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับบริบทรอบตัว ของมนุษย์ คือ

1. บริบททางสังคม มนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา และตาย เกิดการเรียนรู้เพื่อการ อยู่รอดในโลกของสังคมและวัฒนธรรม จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เครื่องญาติ วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ การละเล่น ตามเทศกาลต่าง ๆ ที่สังคมกำหนด
2. บริบททางเศรษฐกิจ มนุษย์ได้เรียนรู้ที่จะทำมาหากิน ยกฐานะตนเองให้มีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการทำงาน โดยพัฒนาทักษะ ค่านิยมและทัศนคติในการดำรงชีวิต ให้ สังคมยอมรับเป็นอาชีพที่สุจริต ด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ อดทน บริบทของเศรษฐกิจเริ่มตั้งแต่ การรู้จักหาอาหารเพื่อบริโภค อุปโภค เรียนรู้ขีดคำนวณและการแลกเปลี่ยน
3. บริบททางการเมืองและการปกครอง การเมืองการปกครองของชุมชนท้องถิ่น และประเทศมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย กำหนดสิทธิ หน้าที่ให้กับมนุษย์ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เรียนรู้กฎระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุขไปพร้อมกับบริบททางวัฒนธรรมประเพณี
4. บริบททางวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อ การเรียนรู้ตามประเพณีความเชื่อ และวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตามเทศกาล ฤดูกาลที่คนในชุมชนถือปฏิบัติสืบทอดมายาวนานหลายชั่วอายุคน จนบางสิ่ง เป็น พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ เช่น การกราบไหว้ผี เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์จากบริบทรอบตัวของ มนุษย์เราสามารถจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้บรรลุตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ จะต้องเชื่อมโยงการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เข้าด้วยกัน

เนื่องจากว่าช่วงชีวิตของคนแต่ละคนต้องมีการเรียนรู้ รับการศึกษาระยะยาวตลอดชีวิต การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยเรียนรู้จากบุคคล การทำงาน สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ และแหล่งการเรียนรู้รอบตัว การจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึง 4 ประการ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2544 : 66 – 69)

1. หลักความสัมพันธ์กับธรรมชาติ การจัดการศึกษาตามหลักการนี้มุ่งชี้ให้เห็นว่าในการจัดการศึกษานั้นต้องจัดให้เป็นไปตามธรรมชาติ สภาพของธรรมชาติจะมีคุณลักษณะ 4 ประการที่สำคัญ คือ ธรรมชาติมีความหลากหลาย ธรรมชาติมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ธรรมชาติที่มีการจัดการตัวเองได้ และธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง นั่นคือในการจัดการศึกษาตามอภิปรัชญานั้นต้องจัดให้ครอบคลุมและหลากหลายอย่างทั่วถึง โดยในการจัดการศึกษาตามอภิปรัชญานั้นต้องมีความหลากหลายของรูปแบบ จัดให้มีความสัมพันธ์กัน ผู้จัดเข้าไปจัดการให้น้อยที่สุดและจะต้องปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา

2. หลักการต้นทุนของชุมชน การจัดการศึกษาตามหลักการนี้ มุ่งชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษานั้นให้อิทธิพลชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ โดยเฉพาะเรื่องของสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรที่มีอยู่แล้วสามารถนำมาใช้ให้เกิดเป็นประโยชน์สูงสุดนั่นคือ ตามหลักการนี้จะมีองค์ประกอบหลักอยู่ 4 ประการ คือ

2.1 ทุนระบบนิเวศน์ (ทรัพยากร) การศึกษาตามอภิปรัชญาจะช่วยรักษาระบบนี้ไว้ให้คงอยู่ได้ ระบบนิเวศน์หมายถึง ทรัพยากรของเรามีอยู่ ซึ่งปัจจุบันได้หายไปเกือบหมดแล้ว เช่น ดินบุก ไม้สักหรือไม้เต็งที่เคยพุดกัน เรื่องเทพารักษ์กับคนตัดไม้ เหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้เป็นการศึกษาตามอภิปรัชญา ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีตมีความหมาย คนได้กินยอดไม้เป็นอาหาร นั่นแปลว่าต้องปลูกเลี้ยงต้นไม้ให้เจริญเติบโตจึงจะมียอดให้กิน ซึ่งมีต้นไม้เป็นจำนวนมากแต่ปัจจุบันเรากินผักกาดขาว ผักคะน้ากลายเป็นต้องตัดต้นไม้ทิ้งเพื่อทำร่องปลูกผัก

2.2 ทุนสังคมและวัฒนธรรม ระบบการศึกษาของเรารับมาจากที่อื่น การศึกษาในห้องเรียนเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมมาจากฝรั่ง เช่น ไครมาไม่ทันเวลาตรงเวลาจะถูกทำโทษ เวลาของเราเป็น เข้า สาย บ่าย คำ จริง ๆ คนไทยเป็นคนตรงเวลา นิดที่ไรก็เจอทุกที ในต่างจังหวัดยังมีทุนเหล่านี้อยู่ เช่น พ่อตาย ยังมีน้องพ่อช่วยเลี้ยงดู และส่งเสริมต่อ ครอบครัว เป็นแบบครอบครัวชาย มีการเลี้ยงดู ถ่ายทอดต่าง ๆ กัน สังคมปัจจุบันอ่อนแอลงเพราะแบบนี้ ถูกทำลาย เราไปยกย่องวัฒนธรรมอื่น ๆ จนวัฒนธรรมของเราหายไป

2.3 ทุนสติปัญญา ระบบนี้ดึงคนออกจากชุมชน โดยคนที่เรียนหนังสือได้ต้องออกมาเรียนต่อ ทำงานอยู่ในชุมชน ไม่ต้องเข้าสู่เมืองในชนบทจึงเหลือแต่คนเรียนไม่เก่ง ผู้ชายบวชบางคนทำไร่ ทำนา ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญปลูกข้าวให้กัน แต่เป็นคนที่ถูกทิ้งแล้ว ถ้ามีการเรียนรู้ตามอริยาศัยในชุมชน ชุมชนก็จะโตขึ้น ในสมัยโบราณคนในชุมชนจะปลูกพืชแต่ละครั้งคิด 2 เรื่อง คือ อยากรู้อะไร และปลูกได้หรือไม่ ปัจจุบันภูมิปัญญาหายหมด ไม่ได้หมายความว่าในระบบไม่สำคัญ แต่สำคัญบางเรื่อง เช่น ในวงการอุตสาหกรรมในระบบยังจำเป็นต้องพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่าพออยู่พอกินหมายถึงอะไร เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาตามอริยาศัยทั้งสิ้น

2.4 ทุนเศรษฐกิจ เมื่อเอาเงินซึ่งเป็นทุนเงินตราลงในชุมชน ต้องสามารถทำให้ทุนทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมาแล้วนั้นเกิดขึ้นมาได้ มิใช่เอาลงไปเพื่อเป็นทุนเศรษฐกิจจะล้มทั้งหมดนั่นคือ การจัดการศึกษาตามอริยาศัยให้ยึดชุมชนเป็นฐานในการจัดการ

3. หลักการเชื่อมโยงและต่อเนื่อง ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดการจัดการศึกษาไว้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาใน โรงเรียน การศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอริยาศัย ซึ่งในการดำเนินงานตามหลักการนี้ที่สำคัญคือให้เอา “คน” มาเป็นตัวตั้งในการดำเนินงาน เพราะคนทุกคน บางคน หรือ เฉพาะคนจะต้องผ่านการศึกษารูปแบบ 3 รูปแบบหรือ 2 รูปแบบ หรือหนึ่งรูปแบบแล้วแต่โอกาสของแต่ละคน แต่ทุกคนจะต้องผ่านการศึกษามากน้อยตามอริยาศัยทั้งนั้น นั่นคือ การจัดการศึกษากับการเทียบโอนเป็นสิ่งที่จำเป็น และสถานศึกษาจะต้องจัดการทั้งเชิงรับและเชิงรุกให้กับคนทุกคนในชุมชน ภายใต้หลักการบูรณาการ โครงสร้างของเนื้อหาสาระและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้อง เป็นไปตามความแตกต่างของแต่ละบุคคลที่จะได้เรียนรู้ทั้งวิชาการ วิชาชีพ วิชาที่ชอบ และวิชาชีวิต

4. หลักความสะดวกและเข้าถึงได้ง่าย การจัดการศึกษาตามอริยาศัยตามหลักการนี้ต้องการที่จะให้ “คน” ได้รับการศึกษาเพื่อสนองความต้องการอย่างครอบคลุมทุกช่วงอายุของคนและทุกวิชาการ วิชาชีพ วิชาชีวิต นั่นคือ ในการจัดการศึกษาตามหลักการนี้ เน้นให้เห็นว่าการศึกษาเป็นการเปิดโอกาสให้กับคนได้เรียนรู้ตามวิถีชีวิตของเขาเอง ดังนั้นการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ อย่างเข้าไปจัดการให้มากนัก แต่เน้นความเป็นธรรมชาติ ความถูกต้อง และความถูกต้องใจเป็นสำคัญ

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544 : คำนำ) ได้ให้หลักการจัดการศึกษาตามอริยาศัยไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาเพื่อตัวผู้เรียนเอง ขึ้นอยู่กับความสนใจใฝ่รู้ ความพอใจที่จะเรียนรู้ (ฉันทะ) ผู้เรียนจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียน เป็นผู้ตระหนักรู้เองว่าเรียนรู้หรือไม่และผลของการเรียนรู้นั้นเกิดประโยชน์อย่างไร

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์ จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่ไม่ อาจปฏิเสธที่จะไม่เรียนรู้ไม่ได้ เพราะการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

3. สังคมแห่งการเรียนรู้ มักจะจัดบรรยากาศ สถานการณ์ ตลอดจนสภาพแวดล้อม ที่เอื้ออำนวยให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ตามความต้องการของตนเอง เช่น จัดห้องสมุด ขึ้นในที่ต่าง ๆ ทั้งเป็นส่วนหนึ่งของอาคารของสำนักงาน หรือ จัดเป็นเอกเทศ เช่น ห้องสมุด ประชาชนจัดรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ ตลอดจนสื่อสารมวลชนต่าง ๆ รวมทั้งหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ตลอดจนจัดกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ป้ายประกาศ หรือแม้แต่การเรียน เล่นเกมส์ การพักผ่อนหย่อนใจ การบันเทิงต่าง ๆ เช่น ละคร ดนตรี ฯลฯ ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ อย่างกว้างขวางเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย

4. การส่งเสริมให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องแพร่กระจาย แหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น หลากหลายขึ้น ใกล้เคียงผู้เรียนขึ้น เพื่อสะดวกต่อการใช้บริการ บทบาท ของนักการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องส่งเสริม ประสานงาน กระตุ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนชุมชนต่าง ๆ ให้จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น รวมทั้งให้คำแนะนำ ในการ จัดการ และส่งเสริมมาตรฐาน

5. การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้เรียนควร จะได้รับการพิจารณาให้ คำแนะนำให้มากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างเสริมศักยภาพ เจตคติการใฝ่รู้ ความมีฉันทะที่จะเรียนรู้ การ สร้างสรรค์ทักษะการเรียนรู้ตั้งแต่การส่งเสริมการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง ในระดับที่จะ สามารถแสวงหาความรู้ได้และสามารถคิดวิเคราะห์เพื่อนำ ความรู้นั้น ไปใช้ประโยชน์ได้

สรุปแล้วการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยควรคำนึงถึงหลักการกว้าง ๆ ใน 2 ประเด็น คือ

1. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาเพื่อตัวของผู้เรียนเอง ขึ้นอยู่กับความสนใจ ความอยากรู้ ความพึงพอใจที่จะเรียน ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ผู้เรียนเกิดความ ตระหนักในการรับรู้ว่าการเรียนรู้ และจะได้ประโยชน์อะไรจากการเรียนรู้

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นวิถีชีวิตที่เรียนรู้จากวัฒนธรรมประเพณี

7.4 รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะ ไม่เป็นทางการ ไม่มีการกำหนดแบบแผนชัดเจน ไม่มีการแบ่งระดับการศึกษา ไม่มีชั้นเรียนและรายวิชา รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีหลากหลายอาจเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาย่อย (Sub – Set) ในบริบทของการจัดการศึกษา หลักรูปแบบ ที่แฝงเร้นอยู่ในการทำกิจกรรมประจำวัน การทำงาน การทำมาหากิน การซึมซับ ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม คำว่า “การศึกษา” ซึ่งครอบคลุมการจัดและการส่งเสริม สภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ จึงสามารถแบ่งประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัยได้

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย แบ่งการศึกษาตามอัธยาศัยออกเป็น 4 ประเภท

7.4.1 การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต มีลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้มีการจัดกระทำ ก็มีใช้เพื่อการศึกษาโดยตรง ได้แก่ ครอบครัว สภาพแวดล้อม รอบ ๆ ตัว สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ฯลฯ

7.4.2 การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการจัดกระทำโดย องค์การ สถาบัน เพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาทั้งโดยตรง และทางอ้อม ได้แก่ งานและ โปรแกรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตใน โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา แหล่งความรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถานและแหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่น วัด โบสถ์ สุเหร่า หอศิลป์ อุทยานประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิตเช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ศูนย์วิทยาศาสตร์ อุทยานการศึกษา พิพิธภัณฑ์เด็ก ศูนย์ข้อมูลต่าง ๆ ฯลฯ สื่อมวลชน สื่อ โทรคมนาคม สื่อสารสนเทศ แหล่งนันทนาการ และ สนามเด็กเล่นสนามหรือ ศูนย์กีฬา สวนสาธารณะ สวนสมุนไพร อุทยานมัจฉา สวนผีเสื้อ แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ หน่วยงานบริการของรัฐ เช่น สำนักงานเกษตรที่ตั้งในชุมชนและทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์การแพทย์และสาธารณสุข โรงพัก โรงรับจำนำ โรงเจ เรือนจำ ฯลฯ องค์การเอกชนซึ่งจัดส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ

7.4.3 การศึกษาตามอัธยาศัยตามธรรมชาติและสังคม เป็นกิจกรรมเสริมสร้าง วัฒนธรรม ประชาธิปไตยในรูปแบบของเวทีชาวบ้าน การส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และกิจกรรมสำรวจชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น กิจกรรมประเภทใช้สภาพสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น โครงการรักษ้ำแม่น้ำ คูคลอง

7.4.4 การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรม เกิดจากการผสมผสาน การละเล่น การแสดงออกและการเลียนแบบท่าทาง ซึ่งสามารถถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะการแสดงได้ตามแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ (Play + Learn = PLEARN) ของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวานิชและการศึกษาปนความบันเทิง (Edutainment) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษา ตามอัธยาศัย

อุดม เศษกิจวงศ์ (2544 : 105) ได้กำหนดรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย ตามลักษณะ การเรียนรู้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ และภูมิปัญญา ท้องถิ่น
2. การเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีการจัดขึ้น โดยมีหลักสูตร รูปแบบ จุดประสงค์ แต่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสนใจ และความต้องการของ ผู้เรียนเอง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544 :39 – 42) ได้จัดกลุ่มกิจกรรมการศึกษาตาม อัธยาศัยที่เน้นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้น โดยธรรมชาติ เรียนรู้จากประสบการณ์ และ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม โดยจำแนกกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ ดังนี้

1. การเรียนรู้จากห้องสมุดต่าง ๆ ในปัจจุบันห้องสมุดมีหลายประเภทด้วยกัน เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ห้องสมุดหน่วยงานเอกชน ห้องสมุด ประชาชน และห้องสมุดวัด เป็นต้น
2. การเรียนรู้จากเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) สถานีอนามัยตำบล สำนักงานเกษตรตำบล สำนักวิชาต่าง ๆ ที่อ่าน หนังสือประจำหมู่บ้าน รวมทั้งแหล่งความรู้ในชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชีวิตของ ชาวบ้าน เช่น อุทยานมัจฉา สวนสมุนไพร เป็นต้น
3. การเรียนรู้จากสื่อสารมวลชน เป็นการจัดการศึกษาที่จัด โดยหนังสือพิมพ์ วิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วารสาร นิตยสาร จดสาร โปสเตอร์ เป็นต้น
4. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรม และองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและการถ่ายทอดสืบต่อมา
5. การเรียนรู้จากสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ คตินิยม ค่านิยม และคุณธรรมอันดีงาม โดยผ่านการแสดงของตัวละครต่าง ๆ เช่น ลิเก หมอลำ หนังสือตะลุง มโนราห์ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

6. การเรียนรู้จากครอบครัว ครอบครัวจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดที่จะสอนให้บุคคลมีแบบแผนในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของครอบครัวนั้น ๆ

นอกจากนั้นในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ครอบครัวจะต้องสอนให้เด็กรู้จักเลือกรับข่าวสารที่ดีที่สุด รู้จักการคิดและตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้อง มีเจตคติที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม โดยวิธีบอกเล่า สั่งสอนสาธิตให้ดู สร้างบรรยากาศภายในครอบครัว ศึกษาดูงาน ท่องไปในโลกกว้าง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล ซึ่งเรียกว่าการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้น บุคคลแต่ละคนจะเริ่มต้นเรียนรู้จากสังคมใกล้ตัวไปสู่สังคมภายนอก นับตั้งแต่สถาบันครอบครัว สื่อมวลชน แหล่งชุมชน แหล่งนันทนาการ สถาบันการศึกษา หน่วยงานบริการของรัฐองค์กรเอกชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ การเรียนรู้ตามอัธยาศัยนี้จะเกิดขึ้นตลอดไปจนถึงอายุขัยของคนคนนั้น

สรุป อาจกล่าวได้ว่า ประเภท รูปแบบและกิจกรรมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต น่าจะเป็นการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเป็นฐานสำคัญ โดยเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนและสังคม (Community – based) ที่มีบทบาททางวัฒนธรรม มีอุดมการณ์ของชุมชนเป็นหลัก โดยกำหนดรูปแบบในรูปของการจัดกิจกรรมได้ 5 ลักษณะ

- 1) การจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยโดยครอบครัว
- 2) การจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยโดยสื่อมวลชน
- 3) การจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยโดยหน่วยงานและองค์กร
- 4) การจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม
- 5) การจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยโดยสื่อและเทคโนโลยี

7.5 องค์กรและสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย

องค์กรและสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีทั้งจากสังคมใกล้ตัว จนสังคมภายนอกและเป็นการผสมผสานสัมพันธ์กัน ไปด้วยชีวิต ช่วงวัยของแต่ละบุคคล องค์กรและสถาบันส่วนใหญ่จะจัดเป็นกิจกรรมมากกว่าการกำหนด โครงสร้างที่มุ่งส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย องค์กรต่าง ๆ มีดังนี้

7.5.1 สถาบันครอบครัว องค์กรที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญที่สุด คือ ครอบครัว หรือ “บ้าน” เพราะในครอบครัว มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอาที่อยู่ร่วมกัน บุคคลเหล่านี้มีส่วนร่วมให้การศึกษาแก่ “คน” ตั้งแต่แรกเกิด นับตั้งแต่เป็นผู้ไร้เดียงสา ไปจนถึงเป็นผู้ใหญ่ มีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง ในสถาบันครอบครัวหรือบ้าน ยังมีเครือญาติ มีเพื่อนบ้าน

บุคคลเหล่านี้มีส่วนให้การศึกษาดตามอัธยาศัย สถาบันครอบครัวจะให้ทั้งความรู้ที่เป็น การดำรงชีวิตทั้งหมด และการอยู่รอดในสังคม

7.5.2 สถาบันการศึกษา มีทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และสถาบันส่งเสริมการศึกษาดตามอัธยาศัย

7.5.3 สถาบันสื่อมวลชน มีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ และข่าวสารข้อมูลที่จะหล่อหลอมและพัฒนาชีวิตของแต่ละคน สื่อมวลชนให้ทั้งสิ่งที่เป็นคุณและสิ่งที่เป็นโทษแก่ชีวิต แต่ละคนจะต้องรู้จักเลือกใช้และเลือกบริโภคให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับตนเอง สิ่งทีสถาบันสื่อมวลชนต้องรับผิดชอบ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร เอกสาร แบบเรียน ตำราเรียน และหนังสืออ่านประกอบต่าง ๆ ในบ้านจะต้องมีสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ไว้บริการสมาชิกครอบครัว เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาดตามอัธยาศัย สมาชิกครอบครัวทุกคนมีโอกาสได้อ่านได้ใช้ และเสาะแสวงหาความรู้ได้ตามอัธยาศัย เมื่อต้องการจะอ่าน จะดู จะรู้ และจะเรียน สื่อวิทยุทุกครัวเรือน สามารถเปิดเครื่องรับฟังวิทยุเมื่อต้องการ ได้ตลอดเวลา เรียกว่า “ตามอัธยาศัย” สถานีวิทยุซึ่งเป็นสถาบันสื่อมวลชนที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสื่อที่ไปถึงผู้รับ ได้รวดเร็ว และวิทยุจะให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นทั้งความรู้ และความบันเทิง โทรทัศน์ เป็นสื่อมวลชนที่ให้ทั้งความรู้ และความเพลิดเพลินที่เหนือกว่าสื่อมวลชนอื่น ๆ ในด้านที่ให้ภาพที่มีสีสัน สวยงามไปพร้อมกับข้อมูลข่าวสาร ทำให้เรื่องราว และเหตุการณ์ต่าง ๆ ผู้สนใจใฝ่หาความรู้ตามอัธยาศัยสามารถเสาะแสวงหาความรู้ได้ตามอัธยาศัย นอกจากนี้ยังมี วิทยุทัศน์ ภาพยนตร์ และสารคดีต่าง ๆ ที่ให้ทั้งความรู้ และความบันเทิง คอมพิวเตอร์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่ให้ความรู้ได้อย่างรวดเร็ว สามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทั้งในการจัดการศึกษาใน โรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ได้เป็นอย่างดีในยุคข่าวสารข้อมูล

7.5.4 สถานที่ทำงาน เป็นแหล่งที่ให้ความรู้ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน โดยตรง และให้ความรู้เสริมคุณภาพชีวิต เช่น การฝึกทักษะในระดับที่สูงขึ้น มีความรู้สูงขึ้น และมีความเข้าใจในงานที่ทำดีขึ้น และยังเป็นแหล่งความรู้ตามอัธยาศัยให้แก่พนักงานได้อีกในหลายรูปแบบและหลายด้าน

7.5.5 แหล่งชุมชน ได้แก่ ศาสนสถาน ตลาดสด และแหล่งชุมชนอื่น ๆ ที่มีการแสดงและการละเล่นเป็นครั้งคราว หรือตามเทศกาล จะเป็นแหล่งความรู้ และให้การศึกษาดตามอัธยาศัยที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ศาสนสถานหลายแห่งเป็นแหล่งสืบทอดอาชีพ และประเพณีของท้องถิ่น

7.5.6 แหล่งนันทนาการ ได้แก่ สนามกีฬากลางแจ้ง สนามฟุตบอล กรีฑาสโมสร สระว่ายน้ำ สวนสาธารณะที่พักผ่อนหย่อนใจ โรงภาพยนตร์ โรงละคร และสถานที่ที่มีการเล่นต่าง ๆ ล้วนเป็นแหล่งให้ความรู้ตามอัธยาศัยได้เป็นอย่างดี

7.5.7 หน่วยงานบริการของรัฐ หน่วยงานบริการของรัฐทั้งหลายที่นอกเหนือจากสถานศึกษาโดยตรง ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ที่มีส่วนในการบริการประชาชน ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ตลอดจนส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตัวแทน กระทรวง ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้จะจัดกิจกรรมให้ความรู้ในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยได้ทั้งสิ้น

7.5.8 หน่วยงานบริการขององค์กรเอกชน มีองค์กรเอกชนที่เป็นทั้งสถาบัน สมาคม มูลนิธิ และชมรมต่าง ๆ บริการให้ความรู้แก่สมาชิก และ ผู้รับบริการในรูปของการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกโรงเรียน มีกิจกรรมที่เป็นทั้งงานหลัก และงานรองขององค์กรเอกชน

7.5.9 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติหรือปรุงแต่งขึ้นมาจากธรรมชาติบ้างเล็กน้อย เช่น วนอุทยาน สวนสาธารณะป่าเขาลำเนาไพร แม่น้ำลำคลอง ห้วยหนองและบึงต่าง ๆ ตลอดจนทำนบและเขื่อนกั้นน้ำ ฯลฯ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เป็นแหล่งความรู้ที่มีผู้สนใจไปเที่ยวชมและเสาะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ สัตว์น้ำ สัตว์ป่าน้อยใหญ่ สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์ปีกจำพวกนกและแมลง เป็นต้น จึงถือได้ว่าเป็นแหล่งความรู้ตามอัธยาศัยที่สำคัญเช่นกัน

7.5.10 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปัญญาชนท้องถิ่นเป็นพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมา กลั่นกรองเป็นประสบการณ์ชีวิตของคน และพัฒนาไปสู่ความรู้ความเข้าใจในชีวิตของตนเอง ซึ่งจะมีทักษะและความเชี่ยวชาญหลายด้าน และเฉพาะด้าน เช่น ด้านยารักษาโรค อาชีพ คนตรี ศิลปะ ช่างฝีมือ จารีตประเพณีของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงนับได้ว่าเป็นแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญอย่างยิ่ง

7.6 ความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลกับการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่สามารถกล่าวถึงแนวทาง รูปแบบ และวิธีการที่จะจงดวยตัวได้ เพราะ โดยพื้นฐานของการศึกษาตามอัธยาศัย คือ รูปแบบการเรียนรู้ที่เป็น

ธรรมชาติ สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสถานการณ์ ในการบริหารจัดการให้เกิดการศึกษาตาม
 อรรถาธิบาย จะมีบุคคลผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้จัด กลุ่มผู้เรียน (รู้) และกลุ่มเครือข่าย

7.6.1 กลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอรรถาธิบาย

กลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอรรถาธิบาย ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 ได้ระบุในหมวด 4 ซึ่งว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษาที่จะต้องบูรณาการองค์ความรู้ ซึ่ง
 หมายถึงเนื้อหาในด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย

1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่
 ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ
 สังคมและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น
 ประมุข

2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความ
 เข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จาก
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการ
 ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทย
 อย่างถูกต้อง

5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
 กลุ่มผู้จัดนั้นอาจเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 18 (3) “ศูนย์
 การเรียน” ซึ่งได้แก่ หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร
 ชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ
 โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ

กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ ประสานงานและส่งเสริมการศึกษาตาม
 อรรถาธิบายจะมีบทบาทและหน้าที่ต่อกลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอรรถาธิบาย ดังนี้

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตาม
 อรรถาธิบายกับกลุ่มเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของเนื้อหา และเจ้าของสถานที่ โดยการสร้างกรอบ
 ความคิดของการศึกษาตามอรรถาธิบายให้สอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของบุคคลและองค์กรที่
 เป็นเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของเนื้อหาและเจ้าของสถานที่และเจ้าของบริบทพื้นฐานของความ
 เชี่ยวชาญชำนาญเฉพาะทางที่จะจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายในเรื่องใด

2. กระตุ้นและสร้างความตระหนักให้กับกลุ่มเจ้าของเรื่อง หรือเจ้าของเนื้อหา และเจ้าของสถานที่ ให้เห็นความสำคัญของตนเอง/หรือองค์กรที่มีต่อการจัดการศึกษาตาม อรรถศาสตร์ในเนื้อหาสาระที่เป็นบทบาทและภารกิจหรือมีความเชี่ยวชาญชำนาญการเพื่อการ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน

3. ร่วมพัฒนาแนวทางและวิธีการเพื่อถ่ายทอด หรือจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ สู่กลุ่มเป้าหมายผู้เรียน (รัฐ) ตามอรรถศาสตร์

4. จัดให้มีระบบ และมาตรฐานเพื่อการประเมินการยอมรับประสบการณ์ และการศึกษาตามอรรถศาสตร์ให้กับผู้เรียน

7.6.2 กลุ่มผู้เรียน (รัฐ) ตามอรรถศาสตร์

กลุ่มผู้เรียน (รัฐ) ตามอรรถศาสตร์ เมื่อพิจารณาจากกลุ่มผู้เรียน (รัฐ) ตามอรรถศาสตร์ สามารถจัด กลุ่มได้ใน 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก เป็นการพิจารณาในเชิงของจิตวิทยาพัฒนาการซึ่งแบ่งกลุ่มคนตาม ช่วงวัยและภารกิจคือ วัยเด็กแรกเกิด วัยเด็กตอนต้น วัยเด็กตอนปลาย วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย และวัยสูงอายุ

ลักษณะที่สอง เป็นการพิจารณาในเชิงของบทบาทและสถานภาพ เช่น กลุ่มเด็ก สตรีผู้นำ ท้องถิ่น พระภิกษุสามเณร ทหารกองประจำการ คนพิการ ชนกลุ่มน้อย ผู้ดำเนินงาน ระดับวิชาชีพ (อาทิ แพทย์ วิศวกร พยาบาล ครู ฯลฯ) ผู้ประกอบธุรกิจ เป็นต้น

ดังนั้น การกำหนดแนวทางเพื่อส่งเสริมหรือจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์จะต้อง พิจารณาให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายโดยมีประเด็นที่ควรคำนึงและพิจารณาดังนี้

1. การสร้างและปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ (สนใจ – ใฝ่รู้) ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่ วัยเยาว์และปลูกฝังกันทั้งที่บ้านและโรงเรียน รวมถึงในที่ทำงานในกรณีของผู้ที่อยู่ในวัย แรงงาน

2. การให้และพัฒนาทักษะเพื่อการศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นิสัยรัก การอ่าน”รวมทั้งทักษะในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ ซึ่งในส่วนนี้ได้ มีการกำหนดไว้ในหมวดที่ว่าด้วยเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 66 “ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำให้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

3. การศึกษา วิจัยและพัฒนาในรูปแบบหรือวิธีการจัดและองค์ความรู้เกี่ยวกับ การศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในมิติของช่วงวัยกับ สถานภาพ และบทบาท โดยเน้นรูปแบบและวิธีการจัดที่มีความใกล้ชิด ความเป็นธรรมชาติ และกลมกลืนกับเป้าหมายให้มากที่สุด ซึ่งจะจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจและสมัครใจ ที่จะเรียนรู้

สรุปได้ว่า องค์กรและสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีทั้งจากสังคมใกล้ตัว จน สังคมภายนอกและเป็นการผสมผสานสัมพันธ์กัน ไปด้วยชีวิต ช่วงวัยของแต่ละบุคคล องค์กร และสถาบันส่วนใหญ่จะจัดเป็นกิจกรรมมากกว่าการกำหนด โครงสร้างที่มุ่งส่งเสริมการศึกษา ตามอัธยาศัยและอาศัยกลุ่มบุคคลภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

7.6.3 กลุ่มเครือข่ายการศึกษาตามอัธยาศัย

กลุ่มเครือข่ายการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัย ทุกกลุ่มเป้าหมายทั่วประเทศ ดังนั้นหากจะจัดหรือ ให้บริการ โดยอาศัย โครงสร้างหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ คงเป็นเรื่องยากที่จะจัดและ ให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น การจัดและให้บริการการศึกษาตาม อัธยาศัยจะต้องเป็นไปตามหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 8 (2) โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 9 (5) ระดมทรัพยากรจาก แหล่งต่าง ๆ มาใช้จัดการศึกษาและ (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบัน ต่าง ๆ ในสังคม โดยจำแนกลักษณะของเครือข่ายการศึกษาตามอัธยาศัยได้ดังนี้

1. เครือข่ายในรูปของบุคคล คือ ภูมิปัญญา ผู้รู้ หรือครูชาวบ้านที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์เฉพาะเรื่อง

2. เครือข่ายในรูปของสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน และ สถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น หน่วยงานทั้ง ภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ สมาคม มูลนิธิ องค์กรสาธารณประโยชน์ สถานประกอบการ และ สถานบริการต่าง ๆ เป็นต้น

การแสวงหา ส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายให้สามารถจัดและให้บริการการศึกษา ตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับบทบาทภารกิจประสบการณ์และความชำนาญ สามารถ ดำเนินการ ได้ดังนี้

1. แสวงหาเครือข่าย โดยดำเนินการสำรวจและศึกษากิจกรรมที่เครือข่าย ต่าง ๆ ดำเนินการและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นระบบ

2. ส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย โดยวิเคราะห์บทบาทและภารกิจของเครือข่าย แต่ละเครือข่าย รวมทั้งความพร้อม และศักยภาพที่จะจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถศาสตร์ทั้งในแง่เนื้อหา และองค์ความรู้ที่มีเทคนิคและกระบวนการถ่ายทอด ตลอดจนความพร้อมอื่น ๆ เพื่อดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละเครือข่าย โดย

2.1 การสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร ทั้งในแง่ของการพัฒนาองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีการถ่ายทอดและกิจกรรมรวมทั้งการบริหารและจัดการ

2.2 การสนับสนุนงบประมาณ โดยจัดตั้งงบประมาณเพื่ออุดหนุนแก่เครือข่าย หรือเป็นแหล่งระดมทุนและการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนแก่เครือข่าย

2.3 การสร้างขวัญกำลังใจ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ร่วมทั้งการให้รางวัล และหรือประกาศเกียรติคุณแก่เครือข่าย

การจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ เพื่อการเผยแพร่และประสานความร่วมมือ คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพของการจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถศาสตร์ให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และครอบคลุม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2544 : 88 – 94)

สรุปได้ว่า ในการจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถศาสตร์นั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบเครือข่าย เพราะเครือข่ายทั้งในรูปบุคคลและสถาบันจะทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้รับและผู้สร้างองค์ความรู้ ส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อยู่แล้วโดยธรรมชาติหากเราสามารถเข้าไปจัดระบบและพัฒนาเครือข่ายเหล่านี้ก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และประสิทธิภาพของการถ่ายทอดที่จะนำไปสู่การจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถศาสตร์ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ อันจะสามารถก่อให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต ได้อย่างแท้จริง

8. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

8.1 ความหมายของความพึงพอใจ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการพึงพอใจ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีความสุข ทั้งความสุขที่เกิดจากความสมดุลในกิจกรรมการเรียนรู้ มีความสนุกกับกิจกรรมการเรียน การงาน ทำให้เกิดผลงานที่มีคุณภาพอันเป็นปัจจัยนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้และความสุขที่อยู่อย่างกลมกลืนกับกลุ่มเพื่อน เป็นความสุขจากการช่วยเหลือและร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรม ทำให้ผู้เรียนมีความสามารถในการจัดการ จัดระบบ โดยร่วมมือกัน

รับผิดชอบในการปฏิบัติตาม กฎระเบียบ ข้อตกลง เพื่อเสริมสร้างวินัยในการอยู่ร่วมกัน
นำไปสู่การปรับตัว การรับและเลือกข้อมูล สารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการบริโภคด้วยการ
ใช้วิธีแก้ปัญหา

นักจิตมีย์ สะอะ (2550 : 65) กล่าวว่า ความพึงพอใจ (Satisfaction) เป็นทัศนคติที่เป็น
นามธรรมไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่
สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดความพึงพอใจ
โดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยทางอ้อม โดยการวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้น และการ
แสดงความคิดเห็นนั้นจะต้องตรงกับความรู้สึกที่แท้จริงจึงสามารถวัดความพึงพอใจนั้นได้

กาญจนา อรุณสุขรุจี (2546 : 17) กล่าวว่าความพึงพอใจของมนุษย์เป็นการแสดงออก
ทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคล มี
ความพึงพอใจหรือไม่สามารถสังเกตโดยการแสดงออกค่อนข้างสลับซับซ้อนและต้องมีสิ่งเร้าที่
ตรงต่อความต้องการของบุคคลจึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นการสร้างสิ่งเร้าจึง
เป็นแรงจูงใจของบุคคลนั้นให้เกิดความพึงพอใจในสิ่งนั้นๆ

มอร์ส (Morse, 1955 : 27) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ทุกสิ่งทุก
อย่างที่สามารถลดความเครียดของผู้ทำงานให้ลดน้อยลง ถ้าเกิดความเครียดมากจะทำให้เกิด
ความไม่พอใจในการทำงาน และความเครียดนี้มีผลมาจากความต้องการของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มี
ความต้องการมากจะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้องหาวิธีตอบสนอง ความเครียดก็จะลดน้อยลงหรือหมด
ไปความพึงพอใจก็จะมากขึ้น

เดวิส (Devis, 1964 อ้างถึงใน กรชกร ชวติ, 2544) ให้ความหมายเกี่ยวกับความ
พึงพอใจไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังกับผลประโยชน์ที่ได้รับ

แอปเปิลไวท์ (Applewhite, 1965 : 6) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจ หมายถึง
ความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีความหมายกว้างรวมไปถึงความพึงพอใจใน
สภาพแวดล้อมทางกายภาพด้วย การมีความสุขในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นที่เข้ากันได้มี
ทัศนคติที่ดีต่องานด้วย

Vechico (1988: 116) ให้ความหมายของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานไว้ว่า
ความพึงพอใจ หมายถึง ความคิดและความรู้สึกที่มีต่องาน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะแสดงออกมาเป็น
พฤติกรรมในการทำงาน

Gibson et al. (1997: 106) ให้ความหมายของความพึงพอใจในการทำงานไว้ว่า ความพึงพอใจในการทำงานเป็นทัศนคติที่ผู้ทำงานรู้สึกต่องานของตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากการรับรู้ในงานที่ทำอยู่

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง ท่าที ความรู้สึก หรือทัศนคติในทางที่ดีของบุคคล ที่มีต่อสิ่งที่ปฏิบัติ หรือได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ โดยผลตอบแทนที่ได้รับ เป็นปัจจัยทำให้เกิดความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด

8.2 ทฤษฎีสำหรับการสร้างความพึงพอใจ

นักวิชาการ ได้พัฒนาทฤษฎีที่อธิบายองค์ประกอบของความพึงพอใจ และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจกับปัจจัยอื่น ๆ ไว้หลายทฤษฎี

โคร์แมน (Korman, A.K., 1977 อ้างอิงในสมศักดิ์ คงเที่ยง และอัญชลี โพธิ์ทอง, 2542: 161-162) ได้จำแนกทฤษฎีความพึงพอใจในงานออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. ทฤษฎีการสนองความต้องการ กลุ่มนี้ถือว่าความพึงพอใจ ในงานเกิดจากความต้องการส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อผลที่ได้รับจากงานกับการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายส่วนบุคคล

2. ทฤษฎีการอ้างอิงกลุ่ม ความพึงพอใจในงานมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับคุณลักษณะของงานตามความปรารถนาของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกให้กลุ่มเป็นแนวทางในการประเมินผลการทำงานส่วนมันฟอร์ด (Manford, E., 1972 อ้างอิงใน สมศักดิ์ คงเที่ยง และอัญชลี โพธิ์ทอง, 2542:162) ได้จำแนกความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจงานจากผลการวิจัยออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

2.1 กลุ่มความต้องการทางด้านจิตวิทยา กลุ่มนี้ได้แก่ Maslow, A.H. , Herzberg, F และ Likert R. โดยมองความพึงพอใจงานเกิดจากความต้องการของบุคคลที่ต้องการความสำเร็จของงานและความต้องการการยอมรับจากบุคคลอื่น

2.2 กลุ่มภาวะผู้นำมองความพึงพอใจงานจากรูปแบบและการปฏิบัติของผู้นำที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา กลุ่มนี้ได้แก่ Blake R.R., Mouton J.S. และ Fiedler R.R.

2.3 กลุ่มความพยายามต่อรางวัล เป็นกลุ่มที่มองความพึงพอใจจากรายได้ เงินเดือน และผลตอบแทนอื่น ๆ กลุ่มนี้ได้แก่ กลุ่มบริหารธุรกิจของมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ (Manchester Business School)

2.4 กลุ่มอุดมการณ์ทางการจัดการมองความพึงพอใจจากพฤติกรรมกรรมการบริหารงานขององค์กร ได้แก่ Crozier M. และ Coulder G.M.

2.5 กลุ่มเนื้อหาของงานและการออกแบบงาน ความพึงพอใจงานเกิดจากเนื้อหาของตัวงาน กลุ่มแนวคิดนี้มาจากสถาบันทาวิสตอค (Tavistock Institute) มหาวิทยาลัยลอนดอน

3. ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์

อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) เป็นผู้วางรากฐานจิตวิทยามนุษยนิยม เขาได้พัฒนาทฤษฎีแรงจูงใจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาของอเมริกันเป็นอันมาก ทฤษฎีของเขามีพื้นฐานอยู่บนความคิดที่ว่า การตอบสนองแรงจูงใจเป็นหลักการเพียงอันเดียวที่มีความสำคัญที่สุดซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์

มาสโลว์มีหลักการที่สำคัญเกี่ยวกับแรงจูงใจ โดยเน้นในเรื่องลำดับขั้นความต้องการ เขามีความเชื่อว่า มนุษย์มีแนวโน้มที่จะมีความต้องการอันใหม่ที่สูงขึ้นแรงจูงใจของคนเรามาจากความต้องการพฤติกรรมของคนเรา มุ่งไปสู่การตอบสนอง ความพอใจ มาสโลว์ แบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ออกเป็น 5 ระดับด้วยกัน ได้แก่

1. มนุษย์มีความต้องการ และความต้องการมีอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุด
2. ความต้องการที่ได้รับการสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจสำหรับพฤติกรรมต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม
3. ความต้องการของคนซ้ำซ้อนกัน บางที่ความต้องการหนึ่ง ได้รับการตอบสนองแล้วยังไม่สิ้นสุดก็เกิดความต้องการด้านอื่นขึ้นอีก
4. ความต้องการของคนมีลักษณะเป็นลำดับขั้น ความสำคัญกล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนอง
5. ความต้องการเป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง

ลำดับความต้องการพื้นฐานของ Maslow เรียกว่า Hierarchy of Needs มี 5 ลำดับขั้น ดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการปัจจัย 4 เช่น ต้องการอาหารให้อิ่มท้อง เครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันความร้อน หนาวและอุจาดตา ยารักษาโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันแดด ฝน ลม อากาศร้อน หนาว และสัตว์ร้าย ความต้องการเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน จึงมีความต้องการพื้นฐานขั้นแรกที่มนุษย์ทุกคนต้องการบรรลุให้ได้ก่อน

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) หลังจากที่มีมนุษย์บรรลุความ

ต้องการด้านร่างกาย ทำให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ในขั้นแรกแล้ว จะมีความต้องการด้านความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของตนเองเพิ่มขึ้นต่อไป เช่น หลังจากมนุษย์มีอาหารรับประทานจนอิ่มท้องแล้วได้เริ่มหันมาคำนึงถึงความปลอดภัยของ อาหาร หรือสุขภาพ โดยหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องสารพิษที่ติดมากับอาหาร ซึ่งสารพิษเหล่านี้อาจสร้างความไม่ปลอดภัยให้กับชีวิตของเขา เป็นต้น

3. ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ (Belonging and love needs) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากการที่มีชีวิตอยู่รอดแล้ว มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแล้ว มนุษย์จะเริ่มมองหาความรักจากผู้อื่น ต้องการที่จะเป็นเจ้าของสิ่งต่างๆ ที่ตนเองครอบครองอยู่ตลอดไป เช่น ต้องการให้พ่อแม่ พี่น้อง คนรัก รักเราและต้องการให้เขาเหล่านั้นรักเราคนเดียว ไม่ต้องการให้เขาเหล่านั้นไปรักคนอื่น โดยการแสดงความเป็นเจ้าของ เป็นต้น

4. ความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น (Esteem needs) เป็นความต้องการอีกขั้นหนึ่งหลังจากได้รับความต้องการทางร่างกาย ความปลอดภัย ความรักและเป็นเจ้าของแล้ว จะต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ต้องการได้รับเกียรติจากผู้อื่น เช่น ต้องการการเรียกขานจากบุคคลทั่วไปอย่างสุภาพ ให้ความเคารพนับถือตามควร ไม่ต้องการการกดขี่ข่มเหงจากผู้อื่น เนื่องจากทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

5. ความต้องการความเป็นตัวตนอันแท้จริงของตนเอง (Self-actualization needs) เป็นความต้องการขั้นสุดท้าย หลังจากที่ผ่านมาความต้องการความเป็นส่วนตัว เป็นความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ลดความต้องการภายนอกลง หันมาต้องการสิ่งที่มีและเป็นอยู่ ซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ แต่ความต้องการ ในขั้นนี้มักเกิดขึ้นได้ยาก เพราะต้องผ่านความต้องการในขั้นอื่นๆ มาก่อนและต้องมีความเข้าใจในชีวิตเป็นอย่างดี เมื่อวิเคราะห์โดยรอบด้านแล้วจะพบว่าระดับความต้องการทั้ง 5 ระดับของมนุษย์ตามแนวคิดของมาสโลว์นั้น สามารถตอบคำถามเรื่องความมุ่งหมายของชีวิตได้ครบถ้วน ในระดับหนึ่ง เพราะมนุษย์เรตามปกติจะมีระดับความต้องการหลายระดับ และเมื่อความต้องการระดับต้นได้รับการสนองตอบก็จะเกิดความต้องการในระดับสูงเพิ่มขึ้นเรื่อยไปตามลำดับจนถึงระดับสูงสุด การตอบคำถามเรื่องเป้าหมายและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ตามแนวของจิตวิทยาแขนงมานุษยนิยมจึงทำได้ เราได้เห็นคำตอบในอีกแง่มุมหนึ่ง

4. ทฤษฎีความต้องการของแอลเดอร์เฟอร์ (Alderfer's Hierarchy Modified Need Theory)

Alderfer ได้ให้ทฤษฎีที่เรียกว่า E.R.G (Existence - Relatedness- Growth Theory) โดยแบ่งความต้องการของบุคคลออกเป็น 3 ประการ คือ (Feildman and Arnold, 1983: 110) ความต้องการมีชีวิตรอยู่ (Existence needs) ความต้องการสัมพันธ์ภาพกับคนอื่น (Relatedness needs) และ ความต้องการความเจริญก้าวหน้า (Growth needs)

5. ทฤษฎีความต้องการของเมอร์เรย์ (Murry's Manifest Needs)

ทฤษฎีของ Murry สามารถอธิบายได้ว่า ในเวลาเดียวกันบุคคลอาจมีความต้องการด้านใดด้านหนึ่งที่สำคัญและสำคัญเกี่ยวกับการทำงานซึ่งมีอยู่ 4 ประการ คือ ความต้องการความสำเร็จ (Needs for achievement) ความต้องการมิตรสัมพันธ์ (Needs for affiliation) ความต้องการอิสระ (Needs for autonomy)

6. ทฤษฎีความต้องการแสวงหาของแมคคลีแลนด์ (McClelland's Acquired needs Theory)

เป็นทฤษฎีที่บุคคลมุ่งความต้องการเฉพาะอย่างมากกว่าความต้องการอื่น ๆ ความต้องการความสำเร็จเป็นความปรารถนาที่บรรลุปเป้าหมายซึ่งมีลักษณะท้าทาย ทฤษฎีนี้ทำความเข้าใจถึงรูปแบบการจูงใจความต้องการพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความต้องการอำนาจ (Needs for power) ความต้องการผูกพัน (Needs for affiliation) ความต้องการความสำเร็จ (Needs for achievement)

7. ทฤษฎีสองปัจจัย (Two Factor Theory)

เป็นทฤษฎีที่ Frederick K. Herzberg ได้ศึกษาทำการวิจัยเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานของบุคคล เขา ได้ศึกษาถึงความต้องการของคนในองค์กร หรือการจูงใจจากการทำงาน โดยเฉพาะเจาะจง โดยศึกษาว่าคนเราต้องการอะไรจากงานคำตอบก็คือ บุคคลต้องการความสุขจากการทำงาน ซึ่งสรุปได้ว่า ความสุขจากการทำงานนั้น เกิดมาจากความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจในงานที่ทำ โดยความพึงพอใจหรือความไม่พึงพอใจในงานที่ทำนั้น ไม่ได้มาจากกลุ่มเดียวกัน แต่มีสาเหตุมาจากปัจจัยสองกลุ่ม คือ ปัจจัยจูงใจ (Motivational Factors) และปัจจัยค้ำจุนหรือปัจจัยสุขศาสตร์ (Maintenance or Hygiene Factors)

1. ปัจจัยจูงใจ (Motivational Factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับงานโดยตรง เพื่อจูงใจให้คนชอบและรักงานที่ปฏิบัติเป็นตัวกระตุ้น ทำให้เกิดความพึงพอใจให้แก่บุคคลในองค์กรให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นปัจจัยที่สามารถตอบสนอง

ความต้องการภายในของบุคคลได้ด้วย อัน ได้แก่

1.1 ความสำเร็จในงานที่ทำของบุคคล (Achievement) หมายถึง การที่บุคคลสามารถทำงานได้เสร็จสิ้น และประสบความสำเร็จอย่างดี เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ การรู้จักป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อผลงานสำเร็จจึงเกิดความรู้สึกพอใจและปลาบปลื้มในผลสำเร็จของงานนั้น ๆ

1.2 การได้รับการยอมรับนับถือ (Recognition) หมายถึง การได้รับการยอมรับนับถือไม่ว่าจากผู้บังคับบัญชา จากเพื่อน จากผู้มาขอรับคำปรึกษาหรือ จากบุคคลในหน่วยงาน การยอมรับนี้อาจจะอยู่ในรูปของการยกย่องชมเชยแสดงความยินดี การให้กำลังใจ หรือการแสดงออกอื่นใดที่ก่อให้เกิดถึงการยอมรับในความสามารถ เมื่อได้ทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดบรรลุผลสำเร็จ การยอมรับนับถือจะแฝงอยู่กับความสำเร็จในงานด้วย

1.3 ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ (The Work Itself) หมายถึง งานที่น่าสนใจ งานที่ต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทำทลายให้ลงมือทำ หรือเป็นงานที่มีลักษณะสามารถกระทำได้ตั้งแต่ต้นจนจบ โดยลำพังแต่ผู้เดียว

1.4 ความรับผิดชอบ (Responsibility) หมายถึง ความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการได้รับมอบหมาย ให้รับผิดชอบงานใหม่ ๆ และมีอำนาจในการรับผิดชอบ ได้อย่างเต็มที่ ไม่มีการตรวจ หรือควบคุมอย่างใกล้ชิด

1.5 ความก้าวหน้า (Advancement) หมายถึง ได้รับเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้นของบุคคลในองค์กร การมีโอกาสได้ศึกษาเพื่อหาความรู้เพิ่มหรือได้รับการฝึกอบรม

2. ปัจจัยค่าจุนหรือปัจจัยสุขศาสตร์ (Maintenance or Hygiene Factors) หมายถึง ปัจจัยที่ค่าจุนให้แรงจูงใจ ในการทำงาน of บุคคลมีอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีหรือมีในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับบุคคลในองค์กร บุคคลในองค์กรจะเกิดความไม่ชอบงานขึ้น และเป็นปัจจัยที่มาจากภายนอกตัวบุคคล ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่

2.1 เงินเดือน (Salary) หมายถึง เงินเดือนและการเลื่อนขั้นเงินเดือนในหน่วยงานนั้น ๆ เป็นที่พอใจของบุคลากรที่ทำงาน

2.2 โอกาสได้รับความก้าวหน้าในอนาคต (Possibility of Growth) หมายถึง การที่บุคคลได้รับการแต่งตั้งเลื่อนตำแหน่งภายในหน่วยงานแล้ว ยังหมายถึงสถานการณ์ที่บุคคลสามารถได้รับความก้าวหน้าในทักษะวิชาชีพด้วย

2.3 ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน (Interpersonal Relation Superior, Subordinate and Peers) หมายถึง การติดต่อไม่ว่าจะเป็นกิริยา

หรือวาทะ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สามารถทำงานร่วมกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างดี

2.4 สถานะทางอาชีพ (Status) หมายถึง อาชีพนั้นเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมที่มีเกียรติและศักดิ์ศรี

2.5 นโยบายและการบริการ (Company Policy and Administration) หมายถึง การจัดการและการบริหารขององค์การ การติดต่อสื่อสารภายในองค์การ

2.6 สภาพการทำงาน (Working Conditions) หมายถึง สภาพทางกายภาพของงาน เช่น แสง เสียง อากาศ ชั่วโมงการทำงาน รวมทั้งลักษณะของสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้

2.7 ความเป็นอยู่ส่วนตัว (Personal life) ความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดี อันเป็นผลที่ได้รับจากงานในหน้าที่ เช่น การที่บุคคลถูกย้ายไปทำงานในที่แห่งใหม่ ซึ่งห่างไกลจากครอบครัว ทำให้ไม่มีความสุข และไม่พอใจกับการทำงานในที่แห่งใหม่

2.8 ความมั่นคงในการทำงาน (Security) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อความมั่นคงในการทำงาน ความยั่งยืนของอาชีพ หรือความมั่นคงขององค์การ

2.9 วิธีการปกครองบังคับบัญชา (Supervision-Technical) หมายถึง ความสามารถของผู้บังคับบัญชาในการทำงาน หรือความยุติธรรมในการบริหาร

จากทฤษฎีสองปัจจัย สรุปได้ว่าปัจจัยทั้ง 2 ด้านนี้ เป็นสิ่งที่คนต้องการ เพราะเป็นแรงจูงใจในการทำงาน องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยจูงใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ทำให้คนเกิดความสุขในการทำงาน โดยมีความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิดที่ว่า เมื่อคนได้รับการตอบสนองด้วยปัจจัยชนิดนี้ จะช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการทำงาน ผลที่ตามมาคือ คนจะเกิดความพึงพอใจในงาน สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนปัจจัยค่าจูน หรือสุขศาสตร์ทำหน้าที่เป็นตัวป้องกันมิให้คนเกิดความไม่มีความสุขหรือไม่พึงพอใจในงานขึ้น ช่วยทำให้คนเป็ตึ้นเจตคติจากการ ไม่อยากทำงานมาสู่ความพร้อมที่จะทำงาน

(<http://www.sahavicha.com/?name=blog&file=readblog&id=1064>)

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจในการเรียนรู้ จะมีความสัมพันธ์กันทางบวก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนได้รับการตอบสนองต่อความต้องการด้านร่างกาย และจิตใจ ซึ่งทำให้เกิดความสมบูรณ์ของชีวิตมากขึ้นน้อยเพียงใด

8.3 การวัดความพึงพอใจ

ในการวัดความพึงพอใจเป็นทัศนคติหรือเจตคติเป็นนามธรรมเป็นการแสดงออกก่อนข้างซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดทัศนคติได้โดยตรง แต่เราสามารถที่จะวัดทัศนคติได้โดยอ้อม โดยวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้นแทน ฉะนั้นการวัดความพึงพอใจก็มีขอบเขตที่จำกัด อาจมีความคลาดเคลื่อนขึ้น ถ้าบุคคลเหล่านั้นแสดงความคิดเห็น ไม่ตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง ซึ่งความคลาดเคลื่อนเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดาของการวัดโดยทั่วไป

ภณิกา ชัยปัญญา (2541 : 75) ได้กล่าวไว้ว่า การวัดความพึงพอใจนั้น สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถาม เพื่อต้องการทราบความคิดเห็นซึ่งสามารถกระทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าว อาจถามความพอใจในด้านต่างๆ
2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดีจะได้ข้อมูลที่เป็นจริง
3. การสังเกต เป็นวิธีวัดความพึงพอใจ โดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูดจา กริยา ท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

เนื่องจากความพึงพอใจเป็นพฤติกรรมภายใน บางครั้งไม่ได้แสดงพฤติกรรมออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกอย่างเดียวนอกจากพฤติกรรมภายในที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้ที่ดีสามารถที่ล่วงพฤติกรรมภายในให้แสดงเป็นพฤติกรรมภายนอกได้บ้าง การวัดความพึงพอใจจึงอาจใช้วิธีการวัด ดังนี้ (Krathwohl et al. 1964:130-138, ทรงชัย ชิวปรีชา. 2537 : 43-61 และสงบ ลักษณะ. มปป. : 52-58)

1. การให้เขาบอกเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ การปฏิบัติ และความพึงพอใจของตนเองโดยใช้เครื่องมือ ดังต่อไปนี้
  - 1.1 แบบตรวจสอบรายการ ซึ่งประกอบด้วยข้อความอธิบายเรื่องราว แล้วให้ผู้ตอบตรวจสอบกับความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติตนเอง
  - 1.2 มาตรการส่วนประเมินค่า ประกอบด้วยข้อความอธิบายเรื่องราวหรือคุณลักษณะที่ต้องการวัด ให้ผู้ตอบอ่านข้อความแล้วพิจารณาว่าตนเองมีความรู้สึกอย่างไร ในระดับใด
  - 1.3 แบบจับคู่ โดยการให้ผู้ตอบเลือกคำคุณศัพท์จากรายการ 3-4 คำ เขียน

บรรยายความรู้สึกเมื่อทำกิจกรรมร่วมกับรายการของคำคุณศัพท์ที่ต้องการบรรยายทางอารมณ์ ทั้งทางบวกและทางลบ โดยคำคุณศัพท์ที่นักเรียนเลือกสามารถแสดงออกถึงความพึงพอใจที่นักเรียนได้รับจากกิจกรรม

1.4 โปรเจกทีฟเทคนิค (Projective Techniques) สามารถใช้ประโยชน์ในการ ล้วงการตอบสนองทางอารมณ์ได้เป็นอย่างดี มี 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นการสอบปากเปล่าเป็นรายบุคคล โดยให้ผู้เรียนพูดแสดง ความรู้สึกต่อคำ หรือเรื่องให้ผู้สอนพูดให้เร็วที่สุด ปฏิกริยาจากการตอบสนองที่ผู้เรียนพูด ออกมา สามารถวิเคราะห์ความรู้สึกและเจตคติของผู้เรียน ได้

ส่วนที่ 2 เป็นการสอบปากเปล่าเป็นรายบุคคล โดยให้ผู้เรียนเล่าเรื่องจากรู ปภาพ บรรยายความรู้สึกนึกคิดของตนเองอย่างอิสระ แล้วนำเรื่องที่นักเรียนเล่าไปวิเคราะห์ หาคุณลักษณะของผู้เรียน

ส่วนที่ 3 เป็นการสอบแบบเขียนตอบ โดยการเติมประโยคให้สมบูรณ์ แล้วนำคำตอบที่นักเรียนเขียนเติมลงไปนั้น ไปวิเคราะห์หาคุณลักษณะของผู้เรียน

1.5 แบบสอบถามปลายเปิด

1.6 ซีแมนติก ดิฟเฟอเรนเชียล (Semantic Differential) ประกอบด้วย คำ หรือ วลี หรือประโยคแทนสิ่งที่ต้องการประเมินแล้วตามด้วยคำคุณศัพท์หลาย ๆ คู่ที่อธิบาย ความหมายหรือลักษณะของเรื่องที่ต้องการประเมิน คู่ของคำคุณศัพท์แต่ละคู่ประกอบด้วย คำคุณศัพท์ 2 คำ เช่น สนุกสนาน-น่าเบื่อ

1.7 การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการที่สามารถล้วงความรู้สึกและความคิดเห็น ที่แท้จริงได้

1.8 การเขียนบรรยายความคิดเห็นหรือความรู้สึก เป็นการให้ผู้เรียนเขียน บรรยาย ความรู้สึก ความคิดเห็น พร้อมเหตุผลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับ สถานการณ์ที่กำหนดให้ วิธีการเขียนบรรยายความรู้สึกเป็นวิธีการที่ดีมาก สามารถวัดความ คิดเห็น และความรู้สึกต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

1.9 แบบเลือกตอบคงที่มีลักษณะคล้ายมาตราส่วนประเมินค่า คือ มีตัวเลข ชุดหนึ่ง อาจประกอบไปด้วย 4-5 ตัวเลือก แล้วมีคำถามหรือข้อความหลายๆ ข้อพิจารณา

1.10 แบบเลือกตอบ มีลักษณะคล้ายข้อสอบแบบเลือกตอบที่ใช้โดยทั่วไป การวัด โดยการให้ผู้อื่นบอกเรื่องราวเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ต้องการวัด โดยการสัมภาษณ์ผู้อื่น ให้ผู้อื่นกรอกแบบสอบถาม

2. การสังเกตบุคคลที่ต้องการวัดในสถานการณ์เฉพาะ เป็นวิธีการตรงในการวัด
ความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็น แต่ต้องใช้เวลามาก การสังเกตพฤติกรรมอาจทำได้

2 แบบ คือ

2.1 สังเกตพฤติกรรมที่เกิดในสถานการณ์ปกติ เมื่อพบว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมใด
ตรงตามรายการสังเกตพฤติกรรมก็จดบันทึกไว้ การสังเกตพฤติกรรมแบบนี้เหมาะสำหรับการ
สังเกตพฤติกรรมนักเรียนบางคน

2.2 สังเกตพฤติกรรมภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดให้ ในกรณีนี้สามารถสังเกต
พฤติกรรมนักเรียนได้ที่ละหลายๆ คน โดยจัดสถานการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ให้ผู้เรียนที่เรา
ต้องการสังเกตได้ปฏิบัติ โดยให้ผู้เรียนแต่ละคนได้มีโอกาสเท่ากันที่จะเลือกกิจกรรมต่างๆ ได้
อย่างอิสระ จากพฤติกรรมการเลือกการไม่เลือกทำกิจกรรมหรือการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่
ผู้เรียนทำ

สรุปได้ว่า การวัดความพึงพอใจ วัดได้จากความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อ
การจัดการเรียนรู้ในวิชาที่เรียนที่รู้สึกชอบหรือไม่ชอบอันเกิดจากพื้นฐานของการรับรู้ ค่านิยม
และประสบการณ์ของผู้เรียนที่ได้รับ และจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความ
ต้องการให้แก่ผู้เรียนได้

9. บริบทชุมชน

โรงเรียน โลกสามวิทยาเป็น โรงเรียนขนาดเล็ก ปัจจุบันโรงเรียน โลกสามวิทยา
จัดการเรียนการสอนใน 2 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา ตั้งแต่
ชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนทั้งสิ้นจำนวน 104 คน
ข้าราชการครูจำนวน 8 คน นักการภารโรง 1 คน โดยมี นางเรือนเพชร ไบสีจวง ดำรง
ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียน โลกสามวิทยาจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2502
ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบล ไร่ อําเภอ เมืองกาฬสินธุ์ จังหวัด กาฬสินธุ์ มีเนื้อที่ 17 ไร่ 30
ตารางวา มีพื้นที่เขตบริการ 1 หมู่บ้าน คือ บ้าน โลกสาม หมู่ที่ 3 จำนวน 180 ครัวเรือน
สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะ เป็น
ชุมชนชนบทกึ่งเมือง ประชาชนมีฐานะค่อนข้างยากจน มีประชากรประมาณ 500 คน บริเวณ
ใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียนได้แก่ บ้าน โลกสาม หมู่ที่ 3 วัดป่าบ้าน โลกสามและไร่นา อาชีพ
หลักของชุมชน คือ เกษตรกรและอาชีพรับจ้างทั่วไป เนื่องจาก มีเนื้อที่ของการเพาะปลูกอยู่

โดยรอบชุมชน เช่น ทำนา ปลูกอ้อย ปลูกยางพารา เป็นต้น นอกจากนี้ มีชาวบ้านในวัยทำงาน ได้ไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ที่ในตัวเมืองและต่างจังหวัด โดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณี / ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เป็นที่ยึดถือ โดยทั่วไป คือ การแสดงดนตรีพื้นบ้านอีสาน วงโปงลาง วงหมอลำ วงมโหรี วงกลองยาว การทำบุญเทศน์มหาชาติ บุญข้าวประดับดิน บุญกฐิน เป็นต้น

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

10.1 งานวิจัยภายในประเทศ

บทิตร์ คำหั้น (2551 : 85-89) ศึกษาเรื่อง ความต้องการเปิดหลักสูตรดนตรีพื้นบ้านกรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ต้องการเปิดหลักสูตรดนตรีพื้นบ้านในมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น เปิดโอกาสทางการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความสนใจดนตรีพื้นบ้าน และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ต้องการให้มีการจัดเนื้อหาดนตรีพื้นบ้านทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ โดยเน้นให้มีการจัดการเรียนการสอนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ โปงลาง หมอลำ และกันตรึม เป็นต้น

พรศิริ ศรีระพิมพ์ (2551 : 157-160) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแสดงหมอลำผญา จังหวัดมุกดาหารเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านการแสดงหมอลำผญา เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น มีวิวัฒนาการมาจากการถ่ายทอดของหนุ่มสาว ต่อมาเมื่อดนตรีท้องถิ่น และดนตรีสากลมาประกอบการแสดงบนเวที ใช้เทคนิคต่างๆ เข้าช่วย หัวหน้าคณะหมอลำผญาเป็นผู้นำด้านความคิดต้องใช้ศักยภาพด้านต่าง ๆ เพื่อให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการ การแสดงหมอลำผญาทำให้เกิดอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นับว่าเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ด้านความบันเทิง เศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ

กอบกุล พรหมทอง (2549 : 70-74) ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนจตุรดงรัตนคาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต 2 พบว่า สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนพัฒนาขึ้นมี 2 ลักษณะ คือ การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม และการปรับรายละเอียดเนื้อหา ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่โรงเรียนนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและ

ขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการประกอบอาชีพ ด้านคติ ความเชื่อ และด้านเทคโนโลยี
ชาวบ้าน

จันทร์เพ็ญ เพ็งงาม (2549 : 94-96) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ เรื่อง
ผลิตภัณฑ์จากท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน พบว่า ผลงานของนักเรียนที่เรียนรู้โดย
ภูมิปัญญาชาวบ้านมีคุณภาพผลงานอยู่ในระดับดี และเมื่อสรุปรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของ
ภูมิปัญญา คือ ชี้แจงแนะนำ ทำให้ดู ใ้รู้เคล็ดลับวิชา มาทำแบบครู ฝึกอยู่ให้เชี่ยวชาญ
สร้างงานแปลกใหม่

ค.ในยา ก้อนแก้ว (2549 : 62-63) ศึกษาเรื่อง การวิจัยและพัฒนาการของวง
ดนตรีพื้นบ้าน : กรณีศึกษาวงแคนอีสาน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พบว่า วงดนตรี
พื้นบ้านแก้อีสาน ได้กำเนิดและดำรงอยู่ได้ด้วยการอนุรักษ์จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง
ทำให้มีวัฒนธรรมการถ่ายทอดเพิ่มขึ้นมาจากการพัฒนาการและองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ซึ่ง
การถ่ายทอดในปัจจุบันวงดนตรีพื้นบ้านแก้อีสาน ได้เป็นส่วนหนึ่งของสำนักศิลปวัฒนธรรม
ของมหาวิทยาลัย ราชภัฏมหาสารคาม และมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน
เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับเยาวชน ให้เล็งเห็นคุณค่าและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สามารถนำมาใช้ใน
ชีวิตประจำวัน สร้างอาชีพเสริมในระหว่างการศึกษาได้

นุชนาฏ รัตนรังสรรค์ (2549 : 75-76) ได้เปรียบเทียบผลการจัดการเรียนรู้เรื่อง
ท้องถิ่นของเรา กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสอนตามคู่มือการ
จัดการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความสนใจในการเรียนเพิ่มมากขึ้น

อนุตร์ ขอสันติวิวัฒน์ (2548 : 133-141) ศึกษาการบริหารการจัดการกิจกรรมการ
เรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน
การประถมศึกษาจังหวัดพังงา พบว่า แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครูและผู้บริหาร
นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำแนกได้ดังนี้ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นด้านคติ ความคิด ความเชื่อในท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี
ในท้องถิ่น การประกอบอาชีพในท้องถิ่นโดยยึดหลักพึ่งตนเอง และแนวคิดหลักการปฏิบัติ
หรือเทคโนโลยีที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน

ณรงค์ศักดิ์ ธรรมวิเศษ (2547 : 103-104) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตร
ท้องถิ่น เรื่อง โปงลาดนตรีพื้นบ้านอีสาน สารະดนตรี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า

หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง โปงกลางคนตรีพื้นบ้านอีสานมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และมีประสิทธิภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ ดังนั้นผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นประเภทนี้ให้มากขึ้น

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข และคณะ (2547 :131-151) ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านคนตรีพื้นบ้านอีสาน พบว่า ผลการประเมินหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับเหมาะสมมาก ผลการประเมินแผนการสอนของผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด สรุปว่า การพัฒนาหลักสูตรอย่างมีระบบจะทำให้ครูผู้สอน สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหลักสูตรที่สร้างขึ้น สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์

พิสิรศักดิ์ เอกคำรงกิจ (2547 :74-75) ศึกษาการสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดย ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชางานไม้ไผ่ เรื่อง การสานชะลอม พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอน โดยใช้ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชางานไม้ไผ่ เรื่อง การสานชะลอม ก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

สุนทร อองกุลณะ (2547 :85-92) ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านใช้ในการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม และการปรับรายละเอียดเนื้อหา ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่โรงเรียนนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการประกอบอาชีพ ด้านคติ ความเชื่อ และด้านเทคโนโลยีชาวบ้าน

ศรีจันทร์ สัตตนาสุรณ์ (2547 : 71-74) ศึกษากระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภูเขต 2 พบว่า ครูปฏิบัติการสอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภูเขต 2 อยู่ในระดับปานกลาง

เจนจิรา ลาดบัวขาว (2546 : 74-79) ศึกษาการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา พบว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอน โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวมและรายด้านพบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และ

ความต้องการการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีความต้องการอยู่ในระดับมาก

นพพร กิจจา (2546 : 101-120) ศึกษาเรื่อง การจัดกิจกรรมนอกเวลาคนตรีที่บ้านวงสะลือ ซอ ซึ่ง ระดับประถมศึกษาของจังหวัดพะเยา พบว่า ในการเรียนวิชาคนตรี เวลาเรียนน้อยเกินไปต้องจัดเวลาตอนพักเที่ยง หรือเลิกเรียนและวันเสาร์อาทิตย์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและส่งเสริมนักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และประชาสัมพันธ์โรงเรียนให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

10.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แซนเดอร์สัน (Sanderson. 2001 : 462) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความขัดแย้งทาง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาโลกในยุคโลกาภิวัตน์ของเอเชียแปซิฟิกกับ ตะวันตก ผลการวิจัย พบว่า ชาวเอเชียแปซิฟิกมีความพยายามหาทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหานั้นเนื่องมาจากการไหลบ่า ของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อกรอบทางปัญญาและ วัฒนธรรมของตนในยุค โลกาภิวัตน์ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาแก้ปัญหาพบมากขึ้นในการจัด การศึกษาของชาติต่าง ๆ และมุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญา ตะวันตก

โรบินสันและเรย์ (Robinson and Ray. 1998 : 149) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาของออสเตรเลีย ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาแบบ ดั้งเดิมของออสเตรเลียยังไม่ประสบความสำเร็จนัก ระบบการจัดการศึกษาของ ออสเตรเลียมีพื้นฐาน มาจากแองโกล-ยูโรเปียนซึ่งเน้นการอ่านออกเขียนได้ การเรียนรู้จากการ สังเกต การเลียนแบบ การฝึกปฏิบัติอย่างแท้จริง การสอบปากเปล่า การใช้เพลงเชื่อมความรู้ การเรียนรู้จากเว็บไซต์ต่าง ๆ เป็นต้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการศึกษาเป็นการส่งผ่าน มรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยปรัชญา ศิลปะ ดนตรี เต้นรำและการศึกษา เกี่ยวกับเรื่องอภินิหารที่เป็นนิยายหรือ ตำนานที่เล่าต่อ ๆ กันมาและเน้นการศึกษาที่ต่อเนื่อง ตลอดชีวิต

มาร์ค (Mark. 1996 : 130) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาตามอัชยาศัย (Information Education) แนวหนึ่งคือ การสอนคนตรีวิธีใหม่ โดยไม่ใช้วิธีสอนแบบเดิม ให้กับประชาชน การสอนวิธีใหม่นี้จะสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมทางคนตรี ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ วิธีการสอนดังกล่าวคือ การสอนเพลงสวดประสานเสียงและการจัดทำวงดนตรีของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

จอห์น แม็คเคย์ วิสคอม (John Mackay Wisdom. 1995 : 288) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ การแสดงดนตรีพื้นบ้าน ของเมืองโนวา สกอตตา ผลการวิจัยพบว่า ในเมืองโนวา สกอตตา มีความซาบซึ้งและภูมิใจในภูมิปัญญาด้านดนตรีของตนเอง และพยายามที่จะสืบทอดความรู้ให้แก่ลูกหลาน โดยวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ปฏิบัติ คือ การให้ลูกหลานไปอยู่ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านด้วยตนเอง

ไมเคิล โรบินสัน (Michale Robinson. 1992 : 746) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ ความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ในการจัดการศึกษาในโรงเรียน ควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น ปราชญ์ท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา พบว่า มีปัญหาหลายประการด้วยกันคือ ขาดบุคลากรในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตลอดจนไม่มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนส่วนมากจะนำมาสอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของคติความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่น นอกจากนั้นด้านการบริหารและการจัดการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา ยังไม่ชัดเจนแน่นอนจึงทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทางในการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านอีสานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

11. กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภูมิที่ 4 กรอบแนวคิดการวิจัย